ᨴᨬ᩠ᨬᨶᩢ᩠ᨵᩢᨾᩣᩅᩉᩣᩅᨸᩢᨿᩣᩃᩦ ᪘᪐᪑

శ్రీరామ
జగదీశ

౨

యితు విశిష్టే భిన్నవిషయత్వాత్ అనుభవాతిప్రసంగాత్ నాప ఉద్బోధకేవాత్ర సంస్కారద్వారా
అసంభవాత్ తజ్జన్యసంస్కారస్యాపి పూర్వస్మృత్యైవ నాశాత్ నచ తద్విషయకత్వాద్ధ్రువ ఇత్యాదిషు వెన
తద్విషయకత్వప్రకారకస్మృతినాశ్యతావచ్ఛేదకం సంస్కారనిష్ఠం జాతివిశేషం కల్పయితుం యుక్తం ఘ
టత్వప్రకారకస్మృతినాశ్యతావచ్ఛేదకజాతి ఘటపటోభయానుభవజన్యే తదుభయస్మృతినాశ్య
సంస్కారే [illegible] పటత్వప్రకారకస్మృతినాశ్యతావచ్ఛేదకజాత్యా సంకరాత్ నచ తత్రైకైవ జాతి స్మృతినా
శ్యతావచ్ఛేదకం జాత్యంతరం ప్రత్యేకస్మృతిం ప్రతి నాశ్యజాతివిరుద్ధమేవ స్వీకార్యమితి వాచ్యం
తద్వ్యాసజ్యం తజ్జాతిత [illegible] తాత్రయకల్పనే నాతం తన్నాశ్యనాశకభావకల్పనే హానిస్మృతిసంస్కారస్య స
విషయకత్వకల్పనాయామవలాఘవేనాతిత్వాదితాపూహః నను తత్ప్రష్టహేతుసాధ్యత్వాసిద్ధి
త్వం విశిష్ట్యవలక్ష్యతావచ్ఛేదకం వాచ్యమతభావాదితి నాప్యన్నవజ్ఞాదితద్దోషః తత్రాపి
హ్నాద్యవృత్తమానేవ ద్రవ్యం వర్తతత్త్వవహ్నిమానితాద్రూపతానుమితౌ వ్యాప్తిరితి భావః జ్ఞానవృత్తి
త్వం జ్ఞానపదమవేతత్వం తేనసాక్షాత్కారత్వాదేః కాలికాదిసంబంధేన తాదృశజ్ఞానవృత్తిత్వేపి ప్ర
త్యక్షాదానాతివ్యాప్తిః అనుభవత్వవ్యాప్యేతి అనుభవత్వవ్యాప్యత్వధర్మస్తేనానుభవత్వస్యా
పి స్వవ్యాప్యతావత్తేదానాం ప్రత్యక్షాదానాతిప్రసంగః వ్యాప్యత్వం చ తదన్యత్వే సతి తద్వ్యాపక
త్వం అనుభవవృత్తిత్వేనాపి జాతిరితి నానుభవత్వమిత్యర్థః జాతిపదం సమవా

౧

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
దా [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

క్షీరం బ్రహ్మతి త్వాసక్తా ఆగాయత్యా స్వాద్యోగ్యాహ్మి తాస్యం త తాని సుత్రాః ప్రతిపం దక్షత్వం వాచ్యమాత్మా వింశ ప్రత్యేకం స
వాక్యధియః త్రంశ్రీయం తి [illegible] తా ర్ణ స్తా కా [illegible] శబ్ది స్తూయ శ్రాది కే ప్రత్యేకం వాయు తాప్ వాక్యే తెవి ంసమసి
ద్ధత ॥ ౨॥ గవా దావస్తి తావదే ఠ యు ఛ వా ర్ణ ం ర తా వ రక్షి తావ్యై [illegible] ర్ధవిశహి త్య రాం ఠ ం [illegible] తా [illegible] వింశ్నం ।
వాదక్షత్య యా జ్ఞానే నా యద్దా సిద్ధి స్వ [illegible] తా క్షత్ర యసప్త నా వ ప్పక తాపగా [illegible] తా [illegible] విశకే సం పనా [illegible]
రప్తన యబుద్ధి తెప్ధు వ్యక్త ం క యక్షణ తావి స్వర్య స్వాప తస్య త ధా తాప్యే వాం [illegible] తా యాం సం శ య
స్వదే ప్వప యయుక్త రాత్రి పవి కతా వ్య స్త గవా దే రక్షి తావదే రప్య య యోగ్యా ను నూలా ను [illegible] పయ గాసితే తా
క్షంతస్య య మసిద్ధా కధ యస్తి తావ్వి ఠ ర వయ స్వాధ మేంద్రా అదవాస్తి తావ దే [illegible] తా వి శిష్ట్య వపా వాం
కాంత్స్య సర్వయ మసిద్ధా కథ యస్తి తావ్ది రప యం స్వాధ [illegible] ఆ దవాస్తి తావ దే [illegible] తా వి శిష్యమపావాం ।
జ్ఞా వరుం ఠ తధ్ర్వయ స్వాప య మాపకేం ప్రత్య సిద్ధి ఆధ గా రస్తి తావా స్వధ విం గాస్తి తావ్య యో గ్యా ను నూ లా వాం
[illegible] యప ధ స్త్వా రత తా [illegible] రవత ప్రస్తి పదసమబు ద్ధి వా ప్యవ్వ త నిరూప న స్వా రిత తావ దావ్యప్టే వగా దిత్యధ్వను తా
[illegible] య ప ధ స్వా రిత తావ్త్మ ప్రత్య సిద్ధి ః పదానా మిశ వాకప్ తావ ప్ర త్య రూప సమబుద్ధి వావ్వ త ప్రి క్షత్ర య విశాపు
ర త [illegible] రప యత్వ యో ధ నావ యత్ప్రు తావ్ స్పూ రగా త సాపర కక తావ్ వా రవవి కప్ప్వా వి ద వా పత్ర్వా దో ప ప్రయా రః
య మశతె పర్య యథో ధ నావ యక్ష్రు తావ్ పూ వ గా త సాప ర ర క తావ్ [illegible] రవవిక స్త్వ్వావి ద వాప ర్ప్ [illegible] రాః
స్వ ధ్వాక్యా గా నప్ యా పత్ స్త్ స్వా పేం ప్రత్ర తావ్యా వ రవిధ్రప్య్యా రమ్ సత్ర్వ ప్య్యవి క వాప్తి రక్ష యస్వా పం
ధవా [illegible] త్మా । సమా ప్రకార పస్పుప ప్వ బుధ్ధవా రజ్ఞ రస్వ వాప్తి ఖ్యి రావి తావి తి । రపవ్దై కె ధ్రసాః

స్ప

ఘం వి

అనామ పట్టు
శబ్దశక్తి
2

తస్మిన్గవాక్షేః పదస్యేతి తత్పదవ్యుత్పాదకాయ యస్య తృజ్ఞ స్యాదేశ స్త్రి తాద్భ్యోయా బాద స్యాదుక్తేషు గాస్స
రవృత్తేః పదబోధిపాదార్థ స్మృతిః సమానత్వేన అన్వయబోధ్య ప్రయోజ్యతే వ్రత్యుత్పాదకాధా
నాగాపత్తేరస్మేతి తస్య పదస్యేతి తత్ప్రకారకాన్వయబోధప్రయోజకత్వాచ్ఛేదకపదస్య తద్ధర్మావచ్ఛిన్న — క్షాం
త్వం అస్తి పదసాకాంక్షత్వం తద్ధర్మవత్త్వం తద్వైశిష్ట్యం యథా ఘటోయమిత్యత్ర పదపక్షేయాన్వయాంశో కారణ
పక్షపతితా నాస్తి పదానాం పదార్థగోచరా ఘటే జ్ఞాన గోచరత్వ వ్యుత్పాదక ఇత్యర్థ యస్య తృజ్ఞ స్యాగమ బోధక
ధర్మస్యాస్తి తాద్యయో బోధకస్య పదబోధకస్యోక్తేరిత్యాద్వృత్తేః శాబ్దబోధ పూర్వాత్తేర తత్ప్రకారకాం
ధర్మస్య పదోయాః త్రిగుణ పక్షాద్యనుమాన విభాగాత్ వస్తుతో నాస్త్యర్థ బోధకస్య ఘటమితి తత్ర సత్యేన సాకాం
క్షేత్ర పదార్థయోః ఘటత్వం కల్పాతి తదేవత్వవిశిష్టం ప్రమాణానాం జ్ఞానానాం అస్తి త్వేన తదాఖ్యాన మానాత్తద్వేశ గస్య
పదాయస్య తత్ర సతాద్రుపత్తత్వ తదేశ స్త్రీతి నాశ్యద స్త్రిత్వేన ఘటః ఆఖ్యాతః ఇత్యుమితద్వైతేనా
2 ప2 గుణజాత్యుత్పత్తి తద్ధేతుం తత్తాద్వృత్తి యోగ వృత్త్యైకార్థ వృత్తౌ వృత్తిరితి ॥ శక్తితాదాత్మ్యం తద్వత్తాద్వారే
వాక్యార్థం త్రిః ॥ వాక్యార్థానాం ॥ తదేవ గుణగుణత్రస్య పదార్థస్య తద్వంశ ప్రకారకాన్వయబోధకత్వం ఇతి
రసోదయః ॥ అన్వయాది వాక్యార్థప్రతిపాదకత్వే యత్ర తదర్థావబోధకసంబంధే ః ప్రవిశేష కలయా త

నమో ప్రసన్న హో శ్రీహా సమంత్తిష్ఠతే హో వృష్ణౌ సా జ్ఞానాం కృష్ణం తస్మై న నమః [illegible]
తద్రూపి ప్రకాశాం తత్ర శకాపదృష్టార్థాం [illegible]

దశావతారత్వేన ఏకత్వేన అస్య ఉపస్థితాయాం [illegible]
[illegible]

శ్రీరామజయం
అధ్యయన
౮

తు

నిశ్చయతి। సాప్తోక్తతా తు సాధ్యాభావవ్యాప్యవత్తో ప్రయుక్తౌ। సాధ్యభ్రాంతౌ సాధ్యాభావతాప్తిత్వం చ యో। వ్యాప్యవతో దయాశ్ ౨౮౪
యస్త్వేకప్రకారేణ వపరప్రకారకనిశ్చయస్య ప్రతిబన్ధకత్వం తత్ర సాధ్యోక్తతా యాః నిశ్చయః సాధ్య
తాః। సాధ్యాభావాంశే ప్యనువర్తే సాధ్యనిశ్చయప్రతిబంధకాపత్త్యాపత్తేరాయాః అపరపదార్థానుమితేరను
త్పాదః। సత్త్వం సాధ్యాభావః వ్యాప్యానాం వ్యాప్యవత్త్వనిశ్చయస్య తత్ర సాధ్యసాధ్యోక్తత్త్వస్య విషయతా సాధ్యసాధ్యతాయాం ద
వ్యాపకత్వస్య సాధ్యతాపత్తిః। ఏకపక్షే అపరపదార్థస్య సత్త్వే సాధ్యాభావ్యాప్యవత్తత్వస్య సంశయ విషయత్వే సాధ్య
తాసాధ్యాభావ్యా। అతఏవ సాప్తోక్తత్వస్య సంశయవ్యతిరేకే నిశ్చయ ప్రయోజ్యబోధ్యత్వాప్తా తత్వం తన్నిశ్చయ స్తత్రై
వతి ప్రతిబంధకత్వం। అసిద్ధిః। ఏకపక్షాభావాదా సాప్తోక్తత్వస్య నిశ్చయానుమితిః సిద్ధసాధనం తాత్పర్యస్య తు సాధ్య
తన్నిశ్చయస్య వ్యాపకత్వం తాత్పర్యస్య తు పక్షే వ్యాప్తి పక్షతా భావస్య హేతుత్వం తాత్పర్యస్య అనుమితౌ పక్షతాస్వా
నిశ్చయవిషయత్వం తాత్పర్య సాధ్యవ్యాప్య విషయకత్వం తాత్పర్యవ్యాప్తౌ ప్రతిబంధకే తథాచ సాధ్యాభావ వ్యా
ప్యయః పక్షతా భావ నిశ్చయానంతర ప్రమేయత్వాదిజ్ఞానే సాధ్యత్వానుమితౌ పక్షతావిశిష్టనిశ్చయవిషయత్వం ప్రయోజ్యత్వే
సత్యప్యయం పక్షతాత్పర్యకత్వం తద్వ్యాప్తౌ అనుమితి పక్షతా ప్రకారక నిశ్చయత్వేనైవ తాత్పర్యం
సిద్ధమేవ స్యాత్ పరామర్శ తాత్పర్యస్య తత్రాపి వ్యాప్తివత్తః। స హేతుత్వ పూర్వం పక్షే వ్యాప్త్యంతరస్య తే
స్వేవ హానాంతరవృత్తి తాత్పర్యజ్ఞానత్వాత్ పక్షత్వనిశ్చయస్య సత్త్వేపి పక్షతా నానావ్యాప్త్యాదికం
త్రజ్ఞానే తత్పక్షత్వస్య నిశ్చయ అనుమానే నిశ్చయో హేతుత్వం తాత్పర్యం తాత్పర్యస్య తత్ర తాత్పర్య వృత్తేః
వత తత్ర సాధ్యవృత్తి ధర్మస్య హేతుత్వాత్ పక్షత్వనిశ్చయస్య తత్ర పక్షత్వ ప్రతిబంధక తాత్పర్యం

తథాచ తత్తన్నైయత్యభావాత్ ప్రకరణాద్యనాశ్రయణే విభ్రాన్త్యర్థం తథాత్వేపయుక్తం। అనవస్థాపత్తేశ్చ పూర్వవత్త్రితా
కత్వాభావాత్ అతఏవ పశ్చాద్భవనాభావేనాత్వాద్యర్థాత్ సంభవతి త్వర్థస్యావశేషాత్వాయ యుక్త్యా సాధుత్వం తస్యైవ తద్ధర్మాత్
త్వేనాభిమతం భేదాభావాది ప్రకరణస్య ప్రతిపాదకమితి న్యాయసిద్ధాన్తః ఏవం చ వాచ్యార్థ ప్రతీతి శక్యత్వయోః
అభిప్రేతత్వే లక్షణాస్వతాత్పర్యం తస్యైవ వ్యవస్థా శాబ్దస్వార్థస్య వృత్తేరితి తత్సంశయో వృత్తి శేష ఇత్యయ
మతిశయతాత్పర్యాత్ తత్సత్త్వయుక్త్యైవ [illegible] పరః తాత్పర్యావస్థితార్థే నానార్థమాత్రత్వాయోపి ఏకార్థ
తాత్పర్య లక్షణా కల్పకతాత్పర్యాభావదశాయాం సర్వత్ర లక్షణాయాం తత్సంభవాత్ తథాచ తాత్పర్యాన్
వచ్ఛేదకత్వే పునశ్చ తత్ర వాచ్యార్థస్య శక్తి ప్రత్యయ గ్రహణం బ్రహ్మ భావయు న్యాయ శబ్దస్య
హేతు గ్రాహ్యత్వే వాదర ఇతి ప్రాథమికత యత్ప్రత్యయ ఏవ తాత్పర్యం విస్తరః కస్యాపి న్యాయస్య
పరిహారార్థం సాకాఙ్క్షత్వే పదార్థైరేవ శక్తిః సంపాదనీయః తథాచ కల్పనైస్త్ర లక్షణాస్వార్థస్య
లక్షణే తాత్పర్యం తేనాన్యాయ శక్యాంతరపత్రైవ పదార్థః సమర్థనా శక్య ప్రకరణాదిః ప్రత్యయ
ప్రత్యయే పాతవ్యమితి సత్రిధా॥४॥ యోగ్యశక్యః శబ్దః శబ్దాంతరం సమానత్వే [illegible] వృత్తిపర్యవసానాచ్ఛక్య
స్యాపి యోగ్యశక్యార్థే వాచ్యశాబ్దం ప్రత్యయనియమః స తథావిధార్థే సార్థకః పదపాఠకాద్యాః ప్రకరణయోః
సంప్రత్తి సాధ్యః ప్రత్యయాః పాదయోగ్యతాం। శబ్ద [illegible] సమాధానం స్యాద్ శబ్దాంతరం
కవి శాస్త్రానాం [illegible] న్యాయార్థమాత్ర పరత్వస్య సామాన్యం నానార్థానాం స్వార్థపరత్వాభావనిశ్చయస్య తత్వం
స్వామిజీ రామానాం వంశసంతానం దేశాత్పర్యవృత్తిరస్తి తాత్పర్యం విస్తరః ఉన్నతి ॥४॥

ఆహార్యారోప
శక్తిప్రకా
—

న హి కల్పితైర్వర్ణైరయంతి । హ్రస్వాది ప్రకృతస్య కల్పితత్వాద్ వర్ణవిషయత్వాది కం న కల్పితవర్ణయోః తాదాత్మ్యమిహాస్తి
దేః ప్రత్యయబోధ యాంత్ర జ్ఞానస్య వర్ణవిషయతా న బోధకే స్వాధికరణపరం త్వయోగ్యం । సహాయం
త్రివిధ ఏవ ప్రకృతిః ప్రత్యయో హి పాతక్రితి । వర్ణ = గాది వికరణో = గుణశాబ్దగవ్య త్రైగుణ్య బోధకే ప్ర
కృత్యా దిగాంశ పర్యాయ లింగ సంఖ్యా భేదానుపస్థితి కార్యం । యుగత మాదాయ వతురాది విధయం వ పూర్వం కం సాధా
ప్రత్యయః ఇత్యుదాంత వియుక్త రాధి నం సం కో రవహిత్య దేశ సాధ్యః । కిం తు తత్పాదేశి శో యుక్త కమితి గా
క్యసాధ్యత్తిః పూర్వాపర వ్యుత్పత్తి తాదృశ సంబంధబోధా హా పాతె తత్ర రప్రసంగః । సదృశాద్యర్థ దేశ
ప్రకృత్యాది జ్ఞప్తి స్వభిన్నేషు రభిన్నగాది శబ్దేషు అతిప్రసంగస్తు పదార్థాంతరగత త్వాదయం త స్యార్థ బోధకతా
సాధ్యత్వ విశేషణ దాహ్యర శయః । తత్ర ప్రధానా ద్విష్టం ప్రకృతిం లక్ష్మయతి స్వేతరా దార్ధ రవస్థ యతా స్యార్థ
త్వయ బోధకే । యుక్త పూర్వగాస్య యోహం తు ప్రకృతి సా తదర్థగాః ॥ ౧౫ స్వేతర శబ్దాద్యా విశేషితత్వయం ద్వితీ
త్వయబోధకం ప్రకృతి సాపేక్ష విహితం తత్త్వ సంబంధ్య యాదృశ శబ్దవత్వా యాః రక్షయ ఎవతే
సార్ధస్య త్వయబోధకం ప్రకృతి సాపేక్ష విహితం త్రత్వ సంబంధ్య యాదృశ శబ్దవత్వా యాః రక్షయ ఎవతే
ఏవ స్వార్థ స్వార్థస్య వస రభాగాదే శక్యయం ప్రత్యయార్థే కే వస త్వక ల్పితత్వాదాభోధ యం తి । ౧౫ త్వ

స్వధర్మప్రత్యయస్తు పదార్థాంతరావచ్ఛిన్నస్వస్వాధికరణసాధ్యాభావాధికరణత్వప్రతియోగితా అపి ఉపయుజ్యంతే।
ప్రత్యేకం పర్యాప్తియా తత్వాదౌ శబ్దాంతరధర్మితాస్య సంబంధిత్వే యత్ర యత్ర సత్వేపి తత్తద్ధర్మావచ్ఛిన్నత్వ తత్సాధ్యాత్వే
వివక్షిత్రుసాకాదౌ అవ్యయాత్ సాధ్యవ్యవహిత్యాంతరత్వసంసర్గా యావత్తత్ వత్వే యథా ఉభయ ఏవ తు
దుపసాధ్యవ్యయోయా వృత్యా ధర్మ్యాభావ ధర్మప్రతియోగితావత్ వృత్తి ప్రతియోగి సాధ్యవ్యాపక తత్తద్వా విశిష్టసాధ్యత్వ
సాధ్యత్వాదౌ శబ్దాదివిశేషవిషయగాదిరూపం గుణవదవ్యవస్వరూపం గుణత్వాదావవ్యాపకధర్మప్ర
త్యయాదిధర్మితాతా వృత్తిశబ్దతత్త్వే యత్ర హేతుత్వాభావవ్యాపకత్వాద్యాప్తౌ తద్వాఽవిషయస్వరూపం
తత్వాదిరూపస్యసాధ్యస్య ద్రవ్యత్వాదావ్యాపకధర్మప్రతియోగితావద్ధర్మితావచ్ఛేదకత్వసంబంధేన
విశిష్టాదిప్రత్యయస్య విశేష్య ఏవ హేతుత్వేపి పదార్థాంతరావచ్ఛిన్నస్యతా పక్షసాధ్యధర్మస్యద్రవ్యత్వా
దవ్యయత్వాత్ప్రత్యయానాం తద్వ్యత్వదానావచ్ఛిన్నస్య [illegible] వచ్ఛిన్నస్వాధికరణస్య తద్వ్యాపకత్వే అవ్యాప
కాధికరణవృత్తిత్వాన్నిత్యాత్వే విషయితాన్వత్వాదాపాత్ ప్రసంగః। సాధ్యసత్ఘటాదావ్యాప్యాం
సంబంధాదౌ యయితవ్యాప్తౌ సద్వృత్తిత్వసాధ్యధర్మత్వేన విషయాదౌ। స్వాతంత్ర్యపదార్థానవచ్ఛిన్నత్వే సద్వ్యా
ద్యధికరణవృత్తిత్వాభావ సత్త్వ ఫలత్వాభావాద్ అవ్యాపకతాయా అవ్యయానాధికరణప్రతియోగిత్వం। సాధ్య

విశిష్టే వ్యవహారా

అనుమానప్ర
శక్తిప్రకరణ
౬

శ్రీస్వార్థ

పార్థనపవర్ణసవర్ణ్యత్వావాపాఠాన్తరేషరార్థానిషేధతస్యైవతార్థసిద్ధ్యయుక్తత్వప్రతిపాదకత్వాదితివాచ్యం । స్మృత్యాది
ప్రవృత్తేః । ప్రత్యక్షరతిప్రత్యక్షేసాధారణ్యాత్ । యుక్త్యాయుక్తావేదనాచారప్రసవిభక్తికత్వవ్యవహారాత్సాధార
ణ్యంతువస్తుతఃసాధారణ్యయోగత్వవచ్ఛిన్నవ్యవచ్ఛేదకైవతత్రవక్తవ్యర్థత్వం తావత్సాధారణ్యోర్భేదేతాద్వయం
ప్రసక్తౌవర్ణ్యాదిపదానాం । ... సంపాదనత్వేనైవపాఠాదిపదప్రాప్యయోగాదేవనారాదిద్వాతం । ప్రసక్తితి
వతస్యవయుక్తవిభక్తివత్త్వేతాదృశవిభక్త్యం । శ్వతత్త్వయుక్తపాఠ్యయోగత్వావచ్ఛిన్నవ్యవచ్ఛేదకాన్
సాధారణ్యయోర్భేదం । ప్రతిపాదకత్వమితితేషాం । పాఠ్యవేత్వ(ప్ర)పాఠ్యవనార్థయోగ్యేనైవసాధ్యయుక్తొ
వలాప్రసంగః । ప్రసంగవ్యతంతౌరక్తేరా । వయుక్తతత్ప్రాప్యవద్వైరవవతాద్విరవి(ప్ర)తిపదికార్థనయోరభేదాన్వయోతం ।
ప్రస్యాతెన్నః । సహావిభక్తిరత్వప్రాప్యయాదితి । యత్రసమానాధికరణపదార్థయోరభేదాన్వయవిప్రక్రతి
త్వాదర్శనాత్ప్రతం । తుసముచ్చయార్థపాఠాదిపదానాం । తదర్థయోరన్వయవచ్ఛిన్నత్వాదిలక్షణయా । ద్వా
ద్వత్వసంపాదకత్వేనప్రమితి । తద్భిన్నత్వం । లాఘవాదర్థద్వయవత్త్వప్రాప్యవిశిష్టయుక్తస్యోభయాదేయుక్తద్వం
యః । తత్త్వేనతద్వదర్థప్రకృతేః । సాతదర్థానా । తత్త్వేయుక్త్యయుక్త్వేప్రాప్యవిశిష్టయోశ్చార్థసాధ్య
యుక్తావాదం । ప్రతిపాద్యవిహితోత్రతత్త్వసంసర్గయోశ్చశబ్దవత్తాద్వయయుక్తేనతుత్వం । తాదృశవవత

వ్యస్త్రద్వా విధా దిప్రకీర్తితిత్యర్థ తాత్పర్యా పదాంగు శ్లో[illegible] తాత్పర్యపదాను వాక్యార్థస్తో [illegible] ప్రతి [illegible] దిత్యాయ
త్వో [illegible] ప్యం అపి తు పదాంగు [illegible] [illegible] యత్వో। [illegible] పదాంగు [illegible] తాత్పర్య పదానువాక్య
[illegible] త్రితి తత్ర ప్రసంగః। ప్రత్యయం లక్షణయతి [illegible] యా శ్యాద్ధ్రే ప్రకీర్త [illegible] పాతా [illegible] పృత్తి
[illegible] సతా శ్యాద్ధ్రే [illegible] ప్రత్యయ [illegible] విశేషః॥ ౧౧ యా శ్యా [illegible] వృత్తి [illegible] త్తే యా శ్యా [illegible] ప్రక [illegible]
[illegible] లక్షణా [illegible] వృత్తి [illegible] సతా శ్యా [illegible] ప్రత్యయః ప్ర[illegible]
[illegible] లక్షణా [illegible] స్మృతి [illegible]
[illegible] తత్త్వ [illegible] ప్రవృత్తి [illegible]
[illegible] ప్రకీర్త [illegible] లక్షణా
[illegible] ప్రయోగ విరహాలో అతః [illegible] స్తుతి [illegible] స్తుత్య [illegible]
[illegible] అతఏవ [illegible]
[illegible] ప్రపాత విరహం [illegible]
[illegible] వృత్తి [illegible]
[illegible] శక్తి [illegible] లక్షణా [illegible] ప్రత్యయ [illegible]

ఆలంబనపరీక్ష
వృత్తి
2

స్వ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

యదిచేద్వితరాంశాభావచ్ఛిన్నసాధ్యతాకానుమిత్యయంశాంధ్రేయాంశసమర్థః ప్రైపక్షత్వం ప్రత్యయాంశాంచతుర్వి
ధేష్టత్వాభావత్వ్యక్తం తదయుక్తం। సం [illegible] విభాః పరామర్శాంతరాభావచ్ఛిన్నసాధ్యదర్శనాపాదిప్రకారకత్వ
ధ్యసమర్థత్వోక్తయోనద్వారావ్యాప్తేః।సైపక్షత్వ ఇత్యుక్తస్య సంశయాభావవత్ త్త్వే పునస్సంధిగ్ధోపాదాయ
ధానత్వక్రిమితరాంశాభావచ్ఛిన్నసాధ్యకాంశోభావ ధర్మేశ్చిత్రిత ధర్మాది-ధా దృష్టాంతః సహప్రత్యయయోగ్యతేతిన
యం శక్యః శబ్దాంతరాభావచ్ఛిన్నత యావత్సాధ్య ధర్మిణి ధర్మి ధర్మస్యావయవాంశ ఇ సత్యాంశాయోగ్యః ఇత్యా
యం శక్యః సత్యాస్వధర్మప్రత్యయయోగ్యధర్మత్వప్రసిద్ధత్వాకాంక్షాంతరాంశాభావచ్ఛిన్నసాధ్యధర్మావ్యాప్తి
దశక్తిశ్చాభిన్నః సతాం స్వధర్మప్రత్యయయోగ్యధర్మత్వే ప్రసిద్ధత్వాదౌ ఉద్యమాదిదర్శనాంశాం। పరత్తత్వాదివిజ్ఞాం
ప్రధానస్య యోగ్యత్వం। ఏవంచాపి తత్సిద్ధయోగ ఇత్యాదౌ చ యద్యాదిదర్శనాంశాం। పరత్తత్వాదివిజ్ఞాం
సాధ్యాసిద్ధత్వాదౌ కలితాం స్వార్థసంబంధాదౌ కలితాం స్వార్థసంబంధ ఇత్యాదౌ తద్విత్తాంశాం ప్రకృతత్వధర్మావచ్ఛిన్న
స్వార్థకత్వాదౌ విశేషధర్మస్య వత్త్వనాయత్తశ్చేత్ యోగ్యకత్వం తత్ తదవచ్ఛిన్న ఇతి ప్రసంగః ।
పక్షతాదికస్వశబ్దాంతరాభావచ్ఛిన్నసత్ప్రతిపక్షయత్ యాది సాధ్యధర్మావిశేషధర్మస్య యోగ్యో
ధర్మప్రతిపక్షయోగ్యాభావదికం ఇత్యత్ర తత్ప్రసంగః ఇత్యాది తత్తల్లక్షయతి సాధ్యధర్మస్యాం
తద్ధర్మస్యతాంశత్వే నాసౌ యోగ్యః। సహజాత్యాదిపక్షాభావవిదశ్చేదిత్యుక్తత్వం॥౧౦౪॥ యః
శక్యః శేషే యోగ్యత్వదేశశబ్దాంతరాధర్మస్యతాత్వే నాయయోగో ధర్మత్వేన ధర్మాంసహాదిలి

ఆశాలువాంత్ర
శబ్దశక్తి.
౮

త్వయుక్త్యః ప్రత్యేకం భిన్నః [illegible]

[illegible]

సకలాం యోనివర్జ్ఞత్రతి యోని ప్రాకృత్యేలక్షణాయాః । అవశ్యకత్వాత్ [illegible]
స్వతన్త్రత్వయోః ఇతి తు సమాసం । ప్రథమాయాః । ప్రతి యోని [illegible]
[illegible]

[illegible]

సవ్యాపార్ణ వాక్యం [illegible] త్రిదశా [illegible]॥ [illegible]
[illegible] ప్రతి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రయుక్త [illegible]
[illegible] తథ్య [illegible]
[illegible] ప్రత్యేక [illegible] ప్రసంగా [illegible]
[illegible] ప్రత్యేకం [illegible]
[illegible]
[illegible]॥ [illegible]
[illegible]॥ [illegible]
[illegible]॥ [illegible]

ప్రతిపాదకోఽధ్యాయః తత్ర ప్రథమాధికరణే త్రాతత్తాను సూత్రం తద్దర్శనం ॥౧॥ యః కృశశరీరః ప్రాప్తస్తేష్వాయః తద్దర్శనస్యాయుక్త్వ
విశేష్యత్వాయాం తోఽర్థాదనుబోధ్యత్ర సంప్రదాయాదిత్ర తదేత్యాలితా కృశః శబ్దావతరదర్శనం నామ ౹ ష్ట తాదయో హి
శబ్దాః ప్రథమాం తత్రైకత్రితా ౹ ఏవ సావదనాయుక్త్వాదిత్యపృతం తో దయా తావదయం తత్ర ౹ కృత్స్నధా ౹ కమిష్టుల్యాత్యాది త
జయష్టా ఆతాద్యతా ౹ ష్టతాదయుక్త్వాదిత్యకసవదర్శనస్యసంఖ్యాదేశవశతః ౹ సంశయతి ౹ పీతపదార్థతా ౹ అవః పరా
హ్యాపి ప్రాప్యత్ర తత్ర ప్రథమాం తనం కాశ్శయాయుజుష్పవపలా ఆయుష్యదృమితస్తా కస్య ప్రతాశ్యాయుతోఽధ్యాయనం ప్ర
తదనాపదం ప్రయుంజీత ఇతి వృత్తాః ౹ పదం విశ్వత్త్వం తత్రం ౹ ఇతి పదలాపమిత్యాదావలి సంతాం తరహాణాయధ్యా
యో ధృష్ట్వాదానోదాహరణాద్యనుబోధః ౹ పశ్చాద్గత్వానుప్రవృత్తేః ౹ ప్రథమం తత్త్వాదానేశతదా ద్వైతాద్వయాయాథయ్యః
ఫలాదయసంశయాదేశితత్వైక్షితస్యాదపాదితాయాః ౹ ప్రయుక్తా తత్త్రాపదప్రమితానతి ఉద్భాయాదపి తత్ర
సంప్రదాయాయానాత్వాపదస్య తావది నామ సూత్రావృత్తి శతృః ~~ప్రమాణాం తద్వాపదప్రమితానతి~~ ప్రథమానాం ఇద్దయా
తజతివృత్తానాం స్వరసాదితి తాత్పర్యం ౹ పల్లాప్యాపాదిత్యర్థం తాం యతజ్ఞత్వాద్రాపల్లయో ః పరస్పరకత్రికాన
కర్మకత్వాదయుతాం పరాదేశాదిప్ర తదనుం తత్త్వాత్యాద్యాస్యానకస్యవాం ౹ తద్యాగాదాయతసారార్థతా
నపద్మత్రేః అక్షరాక్షస్య ప్రథమా ప్రత్యయాద్రాప్యయుక్త్వాపాదిత్యర్థం ధ్వాత్రాదే ౹ తలక్షణం ౹ తత్రైవ యోగాఖ్యా కృ ౹ తయోగి
కం ౹ తస్యార్థం నాదనకైర్యాణ కృ దవోరాకృతం ౹ సకలతదిక్షం ॥౨॥ తత్తాదపరుప్రయాయసదస్య తథార్థానాం తత్కథం ౹ తన్న
సకలాదశ్రేయానకృదేవయాత్రాగాత్ర ప్రయతాయానకలాదిరసం తదాః ౹ నానాశ్రుత్యం ఫలైర్యత్తిత్త్వాత్ నానాశతప్రత్య

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

హా దిగు జె భ్య లప పలాఠ్ గాం ప న వ్హా గాం క్షు గసా అ న ఖష్ట శక్తి ల తా వ్యా తు త్ర క్ష్య వెన సూ త్రా గా మితి । యు ద
క్తం దం తా వ్య యు యెప్పి శక్తై తెన ప్రత్తేలు ం తె బా త్రి ద్ర వ్య గు గా త్రి యాః । యా తు వి గ ద్యా ద మిష ం తు శబ్ద ప్రక్త
క్తుల వి గ శ్ర ఇతి త ద తజ్ఞ్య ద న యూ క్ష న యా అగ్ర రి గా పు ద్వ శ్ర గా ద్ర గా ప నద్వా గా రు పత్రి గ్రా ప తా ద్ర తత్త్వ త్వ క్తే ల
ప్యా ఖ్ర : । ఇమి త్రి క సంజ్ఞం లక్ష్య యాతి బా తు ద ఖష్ట సం కే త వ శ ద్రైమి త్రి కే ల తాం । బా తి గా త్రి మా సం కే తా వ్య క్త్యా ర్ద
సం ను రు ష్ట సంఖ్య గాయ యు ద్ధ ణా తు వ ఖష్ట సం కే త వ తా స ద్రైమిం త్రి క సంజ్ఞా । యు ద్ధా మీ సం వై త్రా దిః । సా హి మా త్ర
తె త్ర తా వ్య ది బా తా వ ఖష్ట మెన గ సా ది క ల భి ద త్ర్రె । ఉ మీ తా వ్య ది బా తి మా త్ర గా ప దం గా త్య సం కే తి త మి తా
దా తా ర క ప్ర ప ద్ధా వా ర యు తా వ రా మొ తా వ ది రా గా ద క ర్య యాం గ సు ప్య గా ప త్రి ః । వ క శక్తి త్వ గ్ర ఖా స వ్య
సు ద్ధా వ క త్రై ల తి ల సం గా గ [illegible] గా గా ర యు తా వ్య దో గా తా వ ది క మ గ తా క త్రై క్రైం గ యా గా చ క ద్వ యా డ్రి । గా గ
తా వ ది శక్తి త్వా ప శజ్ఞ । స్య మీ తా వ్య ద్ర్య యా బు ద్ధిం ప్ర త్య వ మెం తు తా వ గా । సు బ ర్ధ గ్ల గ తా వ్య దో సా ప్ర యా వ్య త్రి త్య
సం బం ధ్రై వ ప్ర క త్య ర్ధ గ స్య మీ తా వ రిం సా కాం త్ర తా వ్య గ । గ ఖా ది క మ గ తా క త్రై బా ఢ సత్త్వ ర గా అ గా త్రై ఖా
క మ గ త్యం మీ వ్య త్తి గా త్య క క్ష క మ గ తా ఖా వ గ ప్ర య యు గం గా వృ త్తి క మ గ తా కం గా త్య వృ త్తి క మ గ తా క తా వ్య
ఇ తా వ క్య సు పూ ర స్యా బా వ్య మి గ ప వ స్తు గ వా యు ద్ధా త్య శక్తి త్యం । త ద్ధా గ స్య మెం తు త్రై మీ ప దం బా తి శక్తి మితె వం
ప్ర సా ద వి కు త్ర గా తు స వ్య వ యా బా ద్ధా ప త్రి ః । మీ త్య తా వ ఖష్ట శక్తి త్వ ప్ర గా ర క జ్ఞా । త్రై త ద్ధా త్య వ యా ష గా ద్ధా
తా వ ఖష్ట శక్తి త్వ ప్ర కా ర క జ్ఞా । త్రై త్రై మెం తు త్యం మీ త్య తా వ్య ప్ర తె గా ది తి గా ప్యం । గ్రా ప దం గా త్య శక్తి మి తా

విరాధవధ
శబ్దప్రకా
౧౧

కారక బ్రహ్మత్వాదేతత్ తాదాత్మ్యం శబ్దస్యైవ నాన్యస్య విషయతా సంబంధేన శక్త్యం శ్చ విశేష గామ్యత్వాత్ తాదాత్మ్యత్వాది ప్రవేశ నౌకర
స్య యోగాదిర్దూప సమవాయాన్య సంబంధేనాతేః ప్రకారతా యాం శబ్దః తదా వచ్యత్వే యమోగా । పదార్థానా
లింగం నానాత్వాద్విన్నా తత్వమిదం నైత్యైర్జానామి తాద్రూప కారకస్య జ్ఞాత తాం వింశానాం పదానాం ఆరంభ్య ...
భూతానాం ప్రత్యక్షం పక్ష తాదాత్మ్య తాదాది స్వప్రకారతా వైశా గా తే । అతేర్బోధి దృశ వచ్యత్వ ప్రకారకత్వస్య సమవాయ
సంసర్గ వచ్యత్వే యమోగా దైవల స్యాత్ తాదాత్మ్యేః శక్త్యం శ్చ విషయతయా సమవ ధర్మ తాదాత్మ్యం శ్చ వచ్యం వర
యా । ప్రకారతా యోగ ద్వత్వవిప్రతార్య కృత్ । అకృత్స్య లఅవ వచ్యపారా తా । ప్రకృత్వం కాలాం నాః వర్ణాః ఇతా
ది ప్రత్యయావిప్రమానాత్ వ కాలాది కాలాది సంబంధేన తాద్విషయతి తత్ప్రకారతావిధి వా చ్యం । కాలాది కాలాది సంబంధేన
తాదేః ప్రత్యక్షస్య నైత్య తాదాత్మ్య వచ్య ప్రకారతా నర్గత్యా తా కృతయతేః ప్రమా తాద్యోగా నాత్ అవచ్ఛేద
వ తాద్విధి భాతేః సంసర్గ సమవేత త్వమతే సంయోగాధ్యవ ఇత్యాది ప్రతీతేః సమవాయ ప్రమాత్వస్య ధర్మానర
తాదాత్మ్యః । శాబ్దస్యైవ ప్రత్యక్షస్యాపి కాలాది తాద్విభాగ స్వయమతో నవాద్యన్యదా నిర్వాహ త్వైవ ప్ర
మాత్వ సంభవాత్ ఇతి భట్టమతానుయాయినః । తన్న । విశేష్యత్వం గానయోగ తాదాత్మ్య నవాది కర్తృత్వే
నానాకారకాదేః అన్యయోగ క్రియాపద తాదా । నానర్థ తాదాత్మ్యకర్త్ర నాత్వే నతి న తాదాత్మ్య యస్య
సంకేతేన సంబంధ నైత్య తాదాత్మ్య పక్ష తాదాత్మ్యం నష్ట తత్వ కర్తృస్య సంభవాత్ స్వయం ప్రత్యక్ష తా

ఇత్యుక్తే ఘటాదేస్స్వవృత్తిత్వాభావాత్ కాలస్య చ ఘటాద్యవృత్తిత్వాత్ [illegible]
సకలమూర్తానామేవ ఘటాదావృత్తిత్వేన కాలోపాధిత్వమిత్యాశయః స్వవృత్తిత్వ[illegible]
సంబంధేన వృత్తియోగ్యత్వాభావాదితి ॥

దిసంబంధే గతిపత్వాదిహేతుకాగావాధా సాక్షాత్సంబంధే గతిపత్వనస్థితా త్వవృత్తిత్వం నావృత్తిత్వం చేగా
అనుపపన్నమిత్యనుపపత్తిభినవాం కాలికానాం తావదివాక్యే దైవకపవనత్వం కవియలమితీవేంతాం కాల్యకాగా
దివృత్తి చైతన్యమితి శ్రుత్యర్థాత్ వపి అగాదే యత్ నిత్యేవి విల క్షాత్త్వం కాలత్వాద్యానపత్తి తావత్త్వం అవచ్ఛిన్నతో
కస్మాదితి కత్వేన వ్యాప్యానుపపత్తిత్వం సంత్వాయత దృష్టావిక్తౌ చ కాలికపేన దస్యవ్యకాం యోగాత్స్య ఇయతూనా
భాగయత స్వాంకస్యైత తావదావత నిత్యసంతావది కావి శక్తిదైవ నవాం దక్షిణలక్షణాయాం తేన తావదివి
శిష్టావృత్తి పానధిభితి వృత్తి సంబంధాయం ధ్వే అకలి భూత్వ వృత్తి కత్వ శక్తి కల్పనాల తాం వృత్తియానగల
పక్షత్వే చ వి లక్షణాయాం త్రిభతావి తేయతాకలంపనం తేనాపాయోనః కాలేకస్మిత్వానిత్యే హి
వమత్తే కవి లక్షణాయాం భత్వాభావల్లక్షణయాం వృత్తిస్తేహి విశేషణమితి తదవియస్యంవృత్తిం నాకవితాయాం
కత్వి వ్యకత్వతి కత్వాబా వల్లక్షణాయాం యోగానాన్వతేత్తత్ర నిత్యసాధ్యకవృత్తి తమత్తి కవా కాలత్వయాం వస్త్ర
నానాతావదిత్వాతా నవాదిమకస్య యమ భ్వోభిప్రాయోగాస్యాకతా తత్త్వసిద్ధి కాకలత్వయా [illegible]
తాత్పర్యం సంబంధస్తే లక్షణాం తావత్కాల స్వసమవాయ ఇత్యాదావంపదవ్యపదేశాత్ అవచ్ఛిన్నత్వేన [illegible]
వృత్తిత్వాభావకత్వసంబంధే యోగత్వ సర్గానావత్త కత్వయాం తన్నావిరణ్మల ఏవ జాతౌ వయువివృత్తి యోగ్యం తత్ర
నిత్యే నాస్య నవవృత్తిత్వసంబంధే యోగ్యత్వాదివత్తి కతాం నవిక ప్రస్థానా వృత్త్యపవృత్త్య సంబంధేన ప్రకృతవ్యవహారస్యగతాదేశవయ
పంచవర్గ్యాః సావధి అవధి తావతా [illegible]

[illegible]
శబ్దప్రకా
౨౩

మో ధనత్వాత్ । అన్యథా నీలనీలత్వయోః శక్తిశక్తిభ్యాం నీలపదజబోధే వృత్తిద్వయయౌగపద్యాపత్తేః । గుణత్వ
నీలత్వాదేః శాబ్దబోధప్రకారతాయాః సమవాయావచ్ఛిన్నత్వే యథా ఘట తత్ప్రకారకత్వాదేః స్వావచ్ఛిన్నత్వాది
ది సంబంధేనాన్వయబోధ ఘటే రూపవాన్ ద్రవ్యం ఘటే ఇత్యాది ప్రతీతేః । సమవాయేన ప్రకారతాయా శాబ్దా
ప్రసిద్ధ్యాపత్తేః । నీలత్వవిశిష్ట [illegible] నీలత్వశక్తిత్వజ్ఞానం పదం తాదృశస్యానీల శాబ్ద
తావచ్ఛిన్నప్రత్యేకం తాదృశనీలత్వశక్తిగ్రాహకనీల నీలత్వే సమవాయేన ఘటాదౌ ప్రత్యయాదేః నీలరూపవ
త్ప్రతిప్రసంగః । వృత్తేర్వా తదవచ్ఛేదక వృత్తిత్వమాత్రస్య ఘటాదిపదస్య శక్యత్వం ఘటత్వాం
ప్రకారతయా శాబ్దబోధవిషయత్వం తన్నీలత్వస్య నీలపదవిశిష్టబుద్ధిరూపం ఘటాదిపదస్య శక్తత్వ
తాజ్ఞాతత్వే గ్రాహ్యశాబ్దబోధకతావచ్ఛేదకత్వేనానీలత్వాదిబోధకత్వ ఘటాది పదశక్యతాయా నీలత్వశక్తత్వప్ర
త్యయానాం శక్తత్వస్య తదా తద్వ్యక్తిత్వస్య నీలశాబ్దం ప్రతిజనకతావచ్ఛేదకత్వాత్ । అతఏవ ఘటాదిపద
ఘటాదౌ తస్య తద్వ్యక్తిత్వే తత్ర ఘటపదశక్యత్వం అన్యథా నీలత్వాది శక్తత్వజ్ఞాతం పదం నీలత్వాది
శక్తతావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేకం తు విశేష్యతయా తాదృశశాబ్దం ప్రతిజనకతయా నీలత్వస్య విశేష్యత్వే న
వృత్త్యాప్రతిప్రసంగః । నీలత్వాదిరాగాదౌ రూపగాదౌ నీలత్వాదిరాశ్రయబోధకతావచ్ఛిన్నం ప్రత్యేక

[illegible]

శాబ్దబోధ
శక్తిప్రకరణం
౧౯

నాపి శక్యతావచ్ఛేదకత్వాదివక్తి గ్రహత్వేన గృహీతా యాం విషయతయా ప్రవృత్తికత్వాద్యోతాద్విశేష గవాదిష్వ
నవచ్ఛిన్నః గవాం శక్యతావచ్ఛేదకత్వ [illegible] తావన్నిరూపితత్వయుక్తా ఘటాః । ప్రకృతం నఘటాది ఘటత్వావచ్ఛేదకత్వ
శక్యతావచ్ఛేదకత్వాదివక్తి గ్రహం వినా తాదృశప్రత్యయ న తాదృశజ్ఞానస్య [illegible] సంభవాదితి వాచ్యం । ఘట
నాంశ ఇతి తాదృశః సంస్కారాదేః స్మృత్యా జాతితాదృశ పదార్థస్మరణాత్ వ్యవచ్ఛిన్న శక్తియత్ తాదృశ [illegible] తత్ర
ఘటత్వః శక్తిప్రకారకానుభవం తస్య శక్యవచ్ఛిన్నప్రకారత్వాభావాత్ । నను శక్తి విషయత్వ తాదృశవచ్ఛిన్న శక్తి
తాదృశత్వేన తత్తాదృశ శక్త్యలక్షణత యాం తాదృశశక్తియాం తాదృశవచ్ఛిన్న శక్తిజ్ఞానత్వేనైవ తథాత్వ
వితాదృశ ఘటత్వాదిప్రయోగ్యస్య పతత్వాదేః అయం తత్ప్రతత్వాదిబోధానాం తత్ర శక్తత్వే ప్రత్యక్ష
నాశ్రయత్వాదిపదానాం వివిధ లాభలాం ఘటలాభి పయ [illegible] తే పట తాదృశ ఘటత్వ శక్తి స్త్రీత్వవృత్తి
ప్రత్యేకం తత్తాత్పర్యాం ఘటత్వం తదాశ్రయ యత్నాభావాతాలాభాదీనాం సాప్రత్యయ తుల్యవృత్తి
వృత్తిస్వలాభలాం ఘటల వాచ్యశక్తతాదృశ ఘట ప్రవృత్తిబాధాదితి ప్రయోగాః । తత్ర ప్రకారః ।
స్వరూపతః నాది వక్తవ్య వశాంశా తత్ప్రవశ్యం వాచకత్ర బోధకం । విశేషవిషయతాయాః తత్
తత్ప్రమాణ్యత్వే యథా అనుభవ పక్షధర్మతా సంబంధవశాం తత్త్వర్థ పరాంశకార్యాదిప్ర

ఘాంశ్యతాऽస్యేతి। అసిద్ధి తిసాంఖ్యం ప్రత్యక్షాऽత్వాదినాపేంతు తత్వస్యలాంఘవే నాతి తాలి। తత్ర
తాదిపక్షాం శలత పరాంశ జ్ఞానాద్యత్తత్రరక్షాऽస్య తత్రనాశకస్య వాంపత్రే సాంధ్యానగాహిత్వే। అసిద్ధా
దేనాంఘవింతాపి దేః ప్రతి। అతపత్రాద్యవగాహి త్వసిద్ధేః। కింవ సాత్వశక్తత్వం సాత్వసపక్షత్వం
అస్యధి శరవ్య ఛిన్నాం తు శత్రుసిద్ధత్వాదేరావిశ్లేషాపరంబ్రహ్మాంగా పక్షం పదార్థం తథా। త
త్రభావాభావాత్వాऽనాగీతాత్ అభ్యవసాయత్వం। పక్షాంతిపక్షస్యావి సాత్వశతాపత్రైః। తస్యాపి
గవాదిపదాం శాంఖ్యాస్యాబిత్వే సాత్వాభ్యవసాయత్వే। పక్షాత్వాభ్యవస్యాంపవాల్యం
ప్రతిపాతులత్వం తథా। గవాదిపదేష్వసత్వాపేనాబిసాత్వాభ్యవసాయత్వప్రకారక ద్వత్యసంఖ్యేత
పత్త్వమ తాంత్ర్యశస్యాంశ్వే తపత్వపరంత్వం నాసాత్వశక్తత్వమితి సాంప్రతం। సాంపదం సాత్వే గవాల
భవసాయత వాऽసంభేతి తవింత్వాధిగ్రహాపి తస్యగ్రహద్గాంత్వే సారత్వ యంశ్చిత్రసంగాతికం
త్రగాంత్వే గవాభ్యవస్య సాయత యాంసంజ్ఞేతి తత్వం తథాం పపదధవింగాశత్ర్వాంత్వే సాత్వప్రకా
రకసాంబ్వభావం ప్రతిపాంతు తాం యాం గాంత్వస్యవతద్విశిష్టస్య సాంకవివిషయవిషయాऽపచ్ఛేద
త్వాభావత్వం సాత్వమితి శిష్యాగవాదిగవాది పదస్యార్థః। స్యాదితతి ఇతుక్తస్యైవ సంజ్ఞేతస్యగ

శ్రీరామచంద్ర
శక్తిప్రకా
౧౫

౯.

తః ప్రథమం తావత్ప్రయోజ్యవృద్ధస్య ప్రయోజకవాక్యశ్రవణానన్తరం ఘటాదిశబ్దానాం ప్రసిద్ధార్థకత్వం శక్తిసంబంధాద్ జ్ఞాతా
గావిత్యర్థకానామపి ఘటాదీనాం శక్తిగ్రహణం తత్రైవ పూర్వం పురుషస్య తస్య తత్తదర్థకత్వజ్ఞానం స
ంకేతస్య గ్రహణం పూర్వం ప్రవృత్తిః వ్యవహారతః । వక్తావిశేషవ్యవహారాన్వయేన శక్తిర్భిద్యతే వక్తుర్వాక్యార్థజ్ఞానం పర
స్పరసంకేతగ్రహే వృద్ధవ్యవహారాత్ శబ్దార్థవ్యవహారో భవతి । తత్ర శాబ్దబోధే కారణమిత్యర్థః । నైయాయికాః
నైయాయికాస్తు శబ్దస్య వృత్తిః తద్వ్యవహారార్థం ప్రతీత్యనన్తరం కరణం । తదేవ లక్షణాభావాత్ ॥

నం. ఇదం నైయాయికమతం సర్వత్ర ప్రవృత్తిస్తత్త్వం వైశేషికత్వాద్వ్యవహారాదివశాదిత్యభిప్రాయః । సాంఖ్యాయాః
ప్రవృత్తేః సర్వవిషయత్వే కర్మణి కర్తృత్వాత్ స్వప్రవృత్తిత్వాద్ ద్వివిధప్రవృత్తిః పదార్థే ప్రవృత్తేః నైయాయిక
దృష్ట్యా కర్తృత్వం ప్రసాధ్య నైయాయికమతసిద్ధాన్తః ప్రవర్తకారణం తత్త్వం నైయాయికతాత్పర్య
మనుభవతి తత్ర యుక్తిః । సమయసిద్ధతత్త్వ లక్షణం ప్రకృతం వృత్తిజ్ఞానస్య తద్వ్యతిరేకసాధ్య
కారణత్వే అవధారయతి తదనంతరం పదార్థపదానాం ప్రత్యేకం అన్వయాద్ వాచ్యార్థా
దిభిన్నత్వం తద్గత్యా అతిప్రసక్తి ఘటాదిసంకేతస్య తదర్థగతం లక్షణం కల్పయతి ।

పశ్చాదేవ స్వబుద్ధ్యుపకల్పనా [illegible] ప్రవేశ యుక్తాగమాదివదశక్తే [illegible] సాంఖ్యే [illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] శేష [illegible]
పరమాప్తత్వ [illegible] నరయుక్త్యా తత్వవ [illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] యోగ [illegible] పరమాప్త [illegible]
తః స్వబుద్ధి [illegible]
[illegible] స్వబుద్ధ్యా [illegible] తస్య [illegible]
[illegible] సర్వజ్ఞ [illegible] ఇత్యాది పం ౨
[illegible] స్వబుద్ధి [illegible]
[illegible] స్వబుద్ధి [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ఇత్యాదాప్త [illegible]
[illegible] ఇత్యాది [illegible] యుక్త [illegible]
ద

ఆనందమంత్ర
శక్తిప్రకాశ
౧౫

శక్తిప్రకాశపదాకారం । విశ్వే ధర్మధర్మిణోర్భేదే నానాకారాణ్యా యస్య స్వరూప్యత్వాత్ తస్మాత్ప్రకృతిత్వం
శివ ఏవ వ్యాపకత్వం ధర్మి ఏవ లాంఛనం భవతి తస్య శక్త్యాత్మికం యస్య భేదవ్యవహారః । యథా ఆకాశస్య నిత్యం
సర్వవ్యాపకత్వం స్వరూపేణ ధర్మధర్మిణోర్భేదే శక్తిర్నామ్నా వ్యవహారాన్తరే తత్ర శక్తిః । పరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్య శా
స్త్ర ధర్మత్వస్య స్వాతంత్ర్యం ప్రకాశస్య ధర్మిణః ప్రవర్తతి తిర్యక్ స్వరూపస్య అర్థనం భేదేన । వస్తుతస్తు సర్వ
సత్యానాం యత్ర ప్రకాశాత్మకం । తేనార్థానాం తిష్ఠతి యాసాం స్వాత్మనాం ఇతి విశ్వేషాం స్తుత్యా
ప్రకాశకానాం తాసాం శక్తిరూపాణాం ధర్మిణామేవ స్వరూపస్య శక్తిప్రకాశః । యథా తాసాం స్వాతంత్ర్యశాలినః
అభిన్నా స్వరూపే తత్త్వేన తత్ర భూతసిద్ధాన్తే యత్తైః భేదసంభిన్నం స్వప్రకాశస్వరూపం తత్త్వం । అఖిల
భావానాం తత్తత్పదార్థాః స్వాత్మనా భిన్నాభిన్నాః స్వరూపస్య స్వాత్మనా యత్ర తదేవ శక్తిరూపం
తత్ర ధర్మధర్మిణో యత్తు యజ్ఞే ప్రకాశం ప్రతిపత్తేః కారణాత్మకం సాక్షాత్ పరతత్త్వం ప్రవిశ్య
వస్తుతః స్వస్తిత్వాదేతస్య స్వప్రకాశస్వరూపం ప్రతి అవశ్యం స్వాత్మనాత్మావచ్ఛేద

స్వతన్త్రాన్తరాన్త్రప్రచస్య నామేం తత్త్వమపి తత్త్వం। తథాపి కథం కేవల నారాయణః శక్తిరూపం। తస్య విష్ణోర్నామ
తత్త్వోనాథనామతయా శాస్త్రప్రమాణాని కథం తాదితి ప్రత్యాకరాణాం కథం। తస్య తి నారాయణ తత్త్వస్య నియమ బ్రహ్మ
నే ప్రత్యక్షతాపి హేతుతాం పరాణామ ధనాదేః పక్షే కుత్రచిదాపి ప్రత్యక్షం। సాక్షాన్త్రప్రతతాయశ్చైతే
కథా యదనాశ్రయ తత్త్వం పూర్వకం గృహీత మప్యత్ర కాల మధనాదేః శాస్త్రవిశేషాదయమేదాన్తే
కృతే పూర్వస్మిన్ తస్యపరత్వ యత్నాత్ । యదుక్తా ప్రతిబన్ధతే వస్తు। శబ్దమాత్రే। సర్వ పశ్చాత్ తద్వశాత్
పక్షే చైతన్య తత్త్వస్యాన్తరం। యద్యపి పరభాగే దేయం ప్రపఞ్చ తత్త్వా తదాభ్యాం నాధిక రత్నో నా
ప్రపత్తి ప్రకటప్రకాశాత్ తత్ప్రతిత్రస్త్రత్ర దర్శనతాపత్రం। రతీనాం యస్య సాక్షాన్త్ర ప్రదానం
త్రయాణామేవ తత్త్వానాం నియమానుభవ తత్త్వస్య ప్రత్యక్షే తావదర్థానాం వక్తుం రక్షాశ్చః। పరం తత్త్వస్య
సనాతనప్రకార పూర్వప్రకారాన్తరం తథానుభవే నరకాది తిరోభావః నాయకతాం శాస్త్రాన్త్రప్రదానం
త్రయాణామేవ తత్త్వానాం తత్త్వస్య తత్త్వయా విధి పక్షే కర్మశ్చేతి తత్త్వస్యాపి సువచ తాత్పర్య ప్రభువ
త్రవిప్రకటాదయమత్ర నానుభవి వృత్తి నికటే వస్తు దుష్కరతాదిభి రితి। సాక్షాత్కారే తాదృశాక్షిణాం చ
సఙ్క్షేపేణ త్రయాణాం తత్త్వ యద్వివిధ యావృత్తి ధర్మేణ సఙ్క్షేపతాభిః శాక్షిణాం ప్రాప్తాక్షిణాం త్రయాణాం

ఆగామప్రామాణ్య
శబ్దప్రకా
౧౬

గతేంరాంపాథి గణాప్రకృత్తతే ॥ ౧౪ ఉపయోగిత్వ, తదాననుభూతసంకేతపదసంజ్ఞాసాంధిత్యాశికే । యథాశాల
గ్రామ క్షాద్రీః । పరిపాద్యతయోనావృత్తిత్త్వైత శబ్దాదినా శాపెగాతదాత్రయపణ్ణిపత్త్రే । యథాకాశాదిపదస్య గ
గనాత్తౌక్షర్వశ్చైవ శక్తిః । ఎపటాదిపదస్యాపి పటాదౌ తాంత్రికశక్త్యుపత్తేః । పటేశక్త్యభావపటపదం గ్రహ
ప్రత్యాసత్తిశక్తిస్సదిత్యాదిగ్రహేత్త్రకం తతః పటత్వాదిశిష్టే స్యాద్గుణభూతార్థవత్వం తచ్ఛక్తి స్స్వరశక్తై
విషయే శబ్దవతి శక్తిసంబంధ ఆకాశపదం శబ్దవతాం సక్తిశక్తి సంబంధం గ్రహం దశాయాం గూఢాశాం ది
పదాన్తి శబ్దవత్త్వాగగగర్వప్రతీతిరతస్మాత్ శబ్దవత్తా పక్షి కైవ తత్ర శక్తిరితి విశాపవృత్తాంశ్వతెగ
పటత్వాద్యుపలక్షితే ధర్మిణ్యేవ శక్తిగ్రహాత్ తాత్పర్యాగాపత్తిద్యోతకం గ్రతితెంతు తాః
స్వస్వపటాదిపదస్యాపి పటత్వావచ్ఛిన్నశక్తిః । పరంతు పటత్వాద్యుపలక్షితే వ్యక్తౌ సైవేతి శేషం
మున్యాక్తే ఘట ఇత్యుక్తే । శబ్దోపలక్షితే ధర్మిణి శక్తిగ్రహాదేవ ఆకాశాదిపదం తత్రవాచి
కల్పనా తత్సంస్కారాం ప్రత్యయాం ఘటపశాస్త్రత్వద్య తద్దితి గాణ ధ్వనికం గాం వాతాంత్రికం యాత్ర
ఘటతోరాం ద్వ్యపభ్రష్టసంకేతవతి సంజ్ఞా సాక్షాత్ పాంధిక్యే । యథా భూతభూతాదిః । సాంబాదివత

వృత్తివిశేషగుణానవత్వాత్తాన్వయకత్వాద్యనుగతా పాదిత్వకస్మై నైవ ప్రవర్తతే। శక్యాదిసు సర్వం తత్ర
ఉపాధిరూపానుగతాద్యతయా వృత్తిత్వాభవతః పారిభాషికే గగనాదివత్ తత్రసంగః। ఘటత్వాదిః సంసర్గ
గవృత్తిత్వమపి తే యదిఘటాదిపదం విలక్షణసంసర్గరూపత్వేన శక్తం తదా పారిభాషిక్యేవ। యది పదం పదయో-
దై లక్షణావ్యక్తిరూపతద్రూపమిత్యర్థమేవ। వస్తుతః సాధారణ్యస్య శాబ్దబుద్ధిస్వరూపతయా। ప్రకారత్వం సమానాధిక
తే తద్విభాగత్వం ఇతి। వాంతు జాత్యవచ్ఛిన్న సంకేతవత్తాకల్పిత్వాదిపదానాం పారిభాషికత్వమనాయాసః
తేషాంపతే శక్తివిశిష్టపదవిధాయకత్వే యద్యపి పదసంకేతశాబ్దిస్యాత్ పారిభాషికం। జాత్యైవమితి
శక్తమేవ పారిభాషికమపి పారిభాషికం॥ యత్రాపి యత్ర స్వరూపసంకేతవత్త్వేన తత్రపారిభాషికం। యథా
గోపిత్రాదిభిః పుత్రాదౌ సంకేతితం చైత్రాది। యథా నాసత్య(?)శబ్దైః నిరూఢాదౌ పత్రతా। జాత్య
వచ్ఛిన్న శక్తిజన్యస్మృతిత్వం। యథా గోనాగవయాది। యదా జాత్యవచ్ఛిన్న శక్తిజన్యపదం పారిభాషికం।
యథాప్రకాశకత్వాది। ఆధునికసంకేతస్య సంకేతా శక్తిః। ఈశ్వరస్యైవ తస్య తథాత్వాపేత్తదుక్తం।
భక్తిమానిత్వం। ఆధునికసంకేతం సంకేతా ద్వివిధా మతం। ఈశ్వరాధునికస్తత్ర యాశక్తిరితి
కథ్యతే। శాబ్దానిత్యస్తత్రకారాణాం ఈశ్వరత ఇతి। గవపిత్రాదినా సంకేతిత చైత్రాదిపదేషు

తా॥రాచాలశ్రీ
శబ్దశక్తి
౧౨

త్వసంకేతసత్త్వే హానవస్థా చైవ నైవం ॥ ఇతానాం మనసయాన ఇతి శ్రుతేః ॥ ఇత్థం తత్ర వ్యసంకేతవిధా
యకమాత్రత్వే తాత్పర్యాదిపదస్య శక్తిసత్త్వే పూర్వపూర్వప్రయుక్తత్వే హంతాప్యా । తస్యత
ద్వంద తత్వాదిత్యుక్తత్వాత్ । మైత్రాదిపదానామివ ఏషాం రథాకారాది శబ్దానాం సంకేతవత్త్వేవ విశే
షేపి తేషాం ధర్మశ్రవణాద్యుపయోగః ॥ ఏషాం కుత్రి ॥ స్వాదౌ తద్వ్యంజనప్రయుక్తిః ॥ ఇతి తైః ప్రోక్త త
త్రైనేతి స్మృతౌ తత్ర తస్మిన్నేవార్థే నైమిత్తికే నైమిత్తికపదమాత్రసంకేతిత్వైః ॥ ఇత్యాది శబ్దాస్తదా సహార్థో
ష్టైతిరాంభ్యోర్థవిసంకేతితాః ॥ ౧౬ గవాదిపదం ప్రసిద్ధాది రూపసంస్కారప్రశ్నే దేశాది విశిష్ట ఏవ గవాది
శక్తమితి తత్రాపి తదాంతాది కేంద్రియత్వాత్ ॥ సాధ్యత్వ శక్యత్వావిశేషేపి గోత్వాద్యుపాధ్యుపాధి సంయుక్తసంస్థా
నస్య గవాదిశబ్దశక్యతావచ్ఛేదకత్వాభావాత్ ॥ ఏవ సంస్థానవ శక్యమేవ గవాదిపదస్యేతి చేత్సత్యం ॥ గవా
దిపదార్థత్వాది జాత్యైవ సంస్థానరూప విలక్షణ యాన్ కృత్యాలి ॥ యదు తో గవాదిత్వ జాతిర తత్స్వాలి
తద్వ్యక్తత్వాత్ తథా చ గా యాసూత్రం జాత్యాకృతి వ్యక్తయః ॥ పదార్థ ఇతి పదార్థః గవాది
పదస్యార్థః । త్రిష్వేకశక్తిరేవ ఆకృతి సహవత్వం అగృహ్యావిశిష్టశక్తౌ విశేషణతాయామేవ తేషాం

పఙ్కజపదస్య। న్యాయేన తస్య। పఙ్కజోత్పాదకత్వం లక్షణా సాధ్యావయవప్రసఙ్గాదితి సాంప్రదాయికాః। యౌగ-
రూఢ్యా। జాతిపద్మత్వేనశక్తిః (ప్రా) పద్మత్వమేవ పద్మమేకపదార్థ పఙ్కజపదం పఙ్కజపదస్య పఙ్కజపదశక్యం।
శక్యం చైకపదోపస్థితయోరన్వయబోధకత్వం శక్తిరిత్యుక్తం న తు యోగరూఢం పదమనేకశక్తిమత్ పదప్రవృత్తినిమిత్త
(తత్ర) అతఏవ సంస్థానవిశేషరూపం కేవలయోగార్థప్రతిపాదకం న వృత్తిరవగమ్యతే। శక్త్యైవ సంపద్యతే। యదృ
చ్ఛా సంస్థానవిశేషశక్తిర్యోగార్థబోధకత్వమేవ శక్యత్వం తదేతదపేక్షితం తదపి యోగార్థకం పదార్థ
పం సంస్థానవిశేషే శక్తిర్యోగార్థవిధయా ఆకాశ ఇత్యేవ రూఢిస్వారసిక్యాత్। తదుక్తం యోగరూఢ్యాదివత్॥
విధయా నానార్థం నాస్య ధర్మవిధయా సంస్థానవత్తః పదస్య నియతత్వే అనేకవృత్తిత్వాపత్తిరితి। రూఢికార్య
అపేక్షయా పదం ప్రయోజకసంస్థానవత్తదాపి యోగార్థత్వే నిరుపాధిక్యాత్ తథా యోగార్థప్రతిపాదకాః। యోగార్థే విధయానుపపత్తిః। యద్యపి
శైత్యాద్యుపదేశే శక్యతావచ్ఛేదకతయా అసాధారణధర్మప్రకారకం శక్తిమత్పదం తద్విధయాపి యోగార్థపూర్వకశక్తి
సంయోగతాత్పర్యవశాదేవ శక్తిః। తదుక్తం పద్మత్వరూపేణ సంస్థానవిశేషే శక్తిస్తత్రయోగార్థే యోగార్థత్వే నామాపి సంస్థానత్వం సంస్థాన
పతాకానాదిపదస్యాపి జాతివిశేషశక్తిస్తత్రయోగార్థేన సంజ్ఞాపి నామాదిశబ్దసంజ్ఞాత్వం సంస్థాన
పాదికానాం విశిష్టశక్తిమత్పదపరత్వాత్ తథాపి విత్యాదిరపి పదం। యోగార్థపూర్వకపదం సంస్థానవిశేష
శరీరావయవత్వాత్ అతోఽవయవార్థతా। జాతివిశేషః సంసర్గవిశేషః। అనేకార్థత్వమనాదీనాం
విసంబంధవిధయా గవాదిపదశక్యత్వే తదనుపపత్తిరితి పూర్వోక్తాపత్తిః। శక్తివిశిష్టస్యజాతిసంస్థాన ప౧౦

గ్రామయంత్ర
శబ్దప్రకా
౧౮

ఖ్యం గంగాదౌ భవతద్వేగం గంగాదిపదస్య జాతౌ శక్తి విశిష్టే శక్తిర్భ్రమే౯ంగా। లక్షణా యథా సంపాద్యతే ఇతి ప్రభాకర యథా హం
స్య అన్వయబోధ ప్రకరణా:॥ లక్షణం గాయ లక్ష్యం గాతి యథా శృంగా ధర్మస్య సంబంధ భవతి శక్తిం తు యద్యపి తత్ర తల్లక్ష్యేణ
గామతత్ప్రక్తి విశిష్టం యద్దిపుత్ర బు॥ యథా శృంగా ధర్మస్య సంబంధ భవతి। యత్ప్రమనం సేతి తం తదేవ తాశ్రయా ధర్మ లక్షణం। యథ
దితా శృంగాధర్మ శక్తి శూన్యం ప్రతీతిగ్రాహం గంగాదిశబ్దాస్తు తకాది సంబంధి ఇలజనా దావిష తుకగా దావి శక్త్యాలగ్నం
గాదే యేషు స్తు తీరాదావసం తేతి తా స్తభ్యం భం తీరాదిశక్తి। తేష్వ ప్రశంతా ఏవ తీరాదృశ్యయం బోధ యం తేతి తత్ర తే
లక్షణా యోగ్య శక్తి తే స్వరం ప్రయుక్తా తాపత్తి। స్తు స్యతద్వ్యస్య తాత్పర్యం నిత్యం. తీరాదిసంబంధి తేష్వ ప్రశంతా
దపి గంగాదిపదాత్ తీరాదిరప్యయం బోధ్యం తీరాద్య శక్తి తేసతి తత్సంబంధితా మాత్రం తు లక్షణా। గంగా గంగా
యాం ఘోష ఇత్యాదావపి గంగేతి శబ్దస్య శక్తి లక్షణా యాః సత్యే తై య్యర్థ్యాదావప్రసంగాత్। ఏతేన తీరా స్వశ
క్త్యేసతి తీరాదిపరత్వం తీరాదిసంబంధ గ్రాహకత్వం నాతల్లక్షణేత్యవినత్యవిష్టమృత్తం। అపభ్రంశ సావి లక్ష
ణత్యాగం తా ప్య ఇతి ప్రబలత్తి॥ శక్తి లక్షణా మాత్రవృత్తి తస్యసాధురా పత్తే: పదసాధుతాయాం వృత్తి
తత్రతాత్పర్యం బాధ గ్రాహకత్వం యద్వా గ్రాహ్యత్వం తదా ఘోషాదిపదసామానాధికరణ్యస్య గంగా
పదస్య తీరలక్షణా సంబంధి తస్య సమాపత్యా గంగాగ
గాయామితి నాకస్సావి యాగం। తన్నాత్ర యతా ద్వయిగతే రాగ్యం ప్రతీతిరా ధర్మగో మాత్రస్తమా

త్యై తదా తాపేన ఏతా ది [illegible] తస్య [illegible]

[illegible] లక్షణా [illegible]

[illegible] లక్షణం [illegible] గర్భిరం

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

శ్యామలశ్రీ
శబ్దాదః
౧౮

గా యథా మమ ఘటస్య ప్రకరణే తస్మిం తదత్ర మగు ఘటస్య అత్ర ఉక్తాలం నను తదు లక్షణ ఉభాదివ్యం తస్య లక్షణాభావాల్లక్ష్యం
బోధం యథా వ్యక్త్యా భేదస్య తత్ర తథా కాది వ్యక్త్యం బాధాపవిక్షత్వా తదహాస్యేయం ఉదా తత్ర వికాసితా దిపథం నమామ సత్యశో
ద్వావహం అపం కైతి తథాపి నానిషోధాని కం సాధ్యదయర వ్యతాచ్చ తదుప్రతాయం కతాపి రాణాం లక్షణం అప్రసిద్ధి
తాదాత్మ్యే ఉపపత్తిరే రూపస్య లక్షణాభావస్య తత్రాన తా విశాలం కాదికాః తత్ర దశం తి అవ్యాప్తి
ఉపపత్తి లక్షణాభావత్వం తథా కత్వం వ క్రపసంబంధా ద్యాత్మికా యాః లక్షణాయాః తద బవ తాదా
నాపి తద్ఘటకత్వం వయవాధ్యా ఉపపత్తి మూర్ధకం తేన సాపి తద్రూపా సంబంధా అథవా లక్ష్య దినతాత్మ్య
యాని తాన కత్వ పవిత్ర క కనాది తోయం ఉత్త్యాదర్శత్వ ప్రమాణా దవ లక్షణా బన్యాయ బోధం ప్రతీతసాధకా
ధాత్మ్యమేవ లక్షణాబాధత్వమితి సాంప్రతం యథైః ప్రదేశ య ఇత్యాదౌ ఘటాభావా తాదృశమేతు తాయం
ప్రమాణాన్నానాప్యే అవ్యాప్తి నాదర్శకశ్చైప్రకరణాదిసా చిహ్నేక రవిధానామధానాం మహ్యయబుద్ధేః అసంత
రమప్యవిధానామన్యథా ఉపపదః సమాధేయస్య యథా యం క్షాంశవితాప మస్య ఇత్యాదౌ యద్వా నాయ
స్యాంగ నా సంగాధం గాయం మాం దిదధ నామిత్యాదౌ సహాయమగు ఘటో ఘటశక్తి క్షిప్రఘటం శశాదృగు
ద్యా తప్తతత్ప్రమాణస్య తత్ర క ప్రకరణాద్యదమస్య నామతు తే తదసత్యాపి నాపి లక్షణా ప్రయుక్తం

శక్యాద్వైతవాదినాం తే పరం వ్యభిధా మూలవ్యం బాధిత్వసంపాశ్యః। తథుక్తం । అనేకార్థస్య శబ్దస్య ప్రస్తావాత్తైః

నియమ్యతే । ఏకత్ర దైకాభిధా మూలవద్యం బాధ్యస్య భావితకేతి నిన్నైః తాత్పర్యనిర్ణయోపాయత్వస్య ప్రకరణ

ప్రకాశ్యత్వాదిత్యాదౌ। అత ఏవ ప్రకరణాదినా మన్నాగతానాం శక్తిరపత్యాది శక్త్యన్తరాణాం నివృత్తత్వః శక్యార్థసన్నిధా

నామేకవిధానాం పదార్థానాం మధ్యే శబ్దేనైకేన యద్ద్వయోర్ద్వాభిధానం ప్రత్యాయకత్వం సావకాశా సాహకత్వ తథేక్య

యత్నాదేకత్ర ... సిద్ధాన్తం। ... తదర్థస్య ... ప్రత్యేక తత్తదర్థత్ర ... సిద్ధాన్తత్రయం ... తత్త్వనిర్ణయః।

ప్రతిబంధకత్వాదిత తత్ర ... తదర్థానాం యద్ధాకదం ... దుర్లభయ ... సంబంధిత్వాదిత్యాదినా ...

... ప్రతిపాదితం ... ప్రత్యయబీజాన్యర ... సాపేక్ష ... విశేషస్య హేతుతా ...

... తత్త్వాదివస్యం ... తత్త్వస్య ... ప్రత్యయబుద్ధౌ తదీక్షితృత్వస్య ప్రమాణాది

... ప్రతిపత్తేః ... లక్షణం ... తాత్పర్యాను ... తాత్పర్య ... తదాదిత్యాదినా ...

లక్షణాదివిధాన్తే ... త్రయం సావరణ ... ॥ ... లక్షణా శక్యప్రవృత్తి ... త్వాత్ ...

... తాత్పర్య ... యుద్ధ ... తాత్పర్య ... లక్షణం ... నిష్ఠాది ... లక్షణం ... త్వాత్ ...

తత్ర ... పూర్వాపూర్వ ... యత్వాత్ ... అంగాది ... ప్రకాశేన ...

... ధర్మత యాజ ... తాత్పర్యపర్యవసాయ ... తాత్పర్య ... గంగాదిపదప్రయోగ ...

[illegible]

ఆపాణంపంట్రు
శబ్దప్రకా
౧౦

శ్రీ పుంతక

న్యాయభావకత్వాదాయుక్తాది పదస్య। క్కాలివిప్లవాదంతాప్పిన్నా ప్రత్యయకత్వాదాయుక్తే। యథా ఘటత్వాదినా
పటాదిపదస్య। అదినా శక్యసమ్బన్ధత్వ త్తత్ప్రకారకబోధకత్వయోర్గ్రహః సంభవత్యపి। యథా లక్ష్యగంగాపదత్వ
త్వాద్యవచ్ఛిన్నశక్తత్వాదినా అర్థ్యాదిపదస్య తదేవం ద్వివిధలక్షణావత్వాల్లక్షణే గంగాయాం ఘోషః ఇత్యాది
తాత్పర్యవిషయోపస్థితిరిత్యర్థః। సావధితత్వే యదితీరాదిలక్షణత యా గంగాదిపదస్య జ్ఞానం తీరాంశ్యం
తేన తుల్యత్వాదపూర్వత్రవేణాలక్షణానాం విశేషాణాం తత్త్వతదభ్ తీరాన్వయ్య యబోధం ప్రతి తీరాది శక్తత్వే
నవదఙ్క్యస్యలాఘవేనైవ తయా లక్షణాసామర్థ్యభావకత్వాద్వత్కాసా పదస్య స్వత్వం స్ఫురితవిత్వా
శక్యైకదేశగాదివ గంగా యాం ఘోష ఇత్యాదౌ లక్షితే తీరాదినా సాధనముపేతాం సంసర్గకస్యైవ సత్త్వా
దన్వ్యా న్వయత్వాదేకదేశయబోధ ప్రవిష్టత్వాదితి చేన్న ప్రకృత్వాదానుభవ్యస్యైవ ప్రత్యయార్థస్య ధర్మ్యంశత్వ
న అన్వయబుద్ధ్యైపత్తౌ తయా తీరాద్యవిశిష్టస్య నుభర్తస్యైవ యతాత్పర్యగ్రాహకో అన్వయబోధాయా
నాన్యేన శక్త్యైవ పదస్యసాకాంక్షత్వమంతరాపస్యాన్తా నాత్వర్థమిన్ద్రాన్వయబుద్ధిం ప్రతి తా
తాత్పర్యబుద్ధ్యా లక్ష్యార్థస్య ప్రవేశః। శ్లో. తాః ప్రవిశంతీత్యాదౌ లక్షణస్య శక్యం తద్ధర్మాదేః అన్వ
యవిశేష్యత్వాదుపపత్తేః। సుమతిః పశురిత్యాదౌ లక్ష్యార్థయోర్మిథో అన్వయబోధస్యానుభవికత్వా
న

తత్రం ఏవం సంప్రపంచ జనిం త్వాదావస్యయ బోధదర్శనాత్త్వదను శో ధ్యేసనవి ప్రవృత్తి పంచ జనపదోప
న్యాసప్రార్థనేనైవయ బోధం ప్రతిసనవనవానవి ప్రవృత్తి కేవ దోష న్యాయప్రతిపం తం త్ర గాం ॥
ప్రతిస్పష్టత్రి ఠివభక్తి ఠపి జ్ఞానరూపు ప్రావకం భవత్యేవ కాయనతావత్పైదనప్య సంకోచబోధ్య ననృభి హాశః ॥ యోగరూఢం
గవలత్వలయతి స్మా తః నాశిప్రశబ్దార్థనస్య ధర్మయోగ్యార్థ కల్ప... యోగరూఢం । యత్ర కంవినాస్యసప్రి శాస్త్రీ ॥ ॥
యస్థాప స్త్యే వప్రవృత్తి లఘ్వనైస పం స్వధర్మస్వాస్యయబోధ కృత్త్వం యోగరూఢం । యద్వాపం రబకల్ప
సపోనధూనది । తద్విస్వం తర్వి ప్తగాంపంకజాదిపదానాం ప్రవృత్తి లఘ్వనపంకజ ఇకత్రాదీనాం సమం స్వకల్ప
పద్మాదేరస్యయోగ్య ప్రావకం పంకజమిత్యాది తం పంకజ ఇకత్వావద్ధమిత్యుభయస్య సనసద్ధత్వాత్ ఇయోంస్తు విశేషం
యద్యా ధ్రువపం దపరధికారాదిపదం యోగార్థం వినాకృత్యసత్యరూఢ్యర్థస్య రూఢ్యర్థం వినాకేవలస్య
యోగార్థస్య బోధకం । పం ధపశ తన్నత్వాత్ యోగార్థస్యపం తహిరకత్రాదేరికం ధపం భ్రామయ
త్వాదాసమదితార్థస్య స్యరూఢేర యోగస్యత్ర అన్వయబోధాల్ యోగరూఢం । తు పంకజాదిపదం । అ
నయనవృత్యారూఢ్యర్థం నైవ సముదాయశక్త్యా అవయవ లభ్యార్థం నైవయతి । తృతీయం ప్రవృత్తి నైమి
త్తికా తపైత్రాకాం త్రత్వాత్ అతఏవ పంకజం సముదవి తృత్ర పంకజ ఇకత్వత్ । భూపాతాం పంకజమ త్ర
మిత్యాధ్యాప పద్మత్వే పంకజపదస్య లక్షణాయాం తనుమదప్రలపద్మయోర్బోధ ఇతినాత్రికం । ఇం ప్రస్త్రం
పంకజత్వాదౌ పంకజాదేరన్యయాభావాత్ పంకజపదం విం త్వాత్ ఇవిభక్తికే పంకజాదిపదే నైవ స్యాస్య
ధర్మస్యాయ తసాపూం ప్రత్యైవతా శపంకజాది పదాత్తథ శబ్దాప స్వా ప్రత్యేం త్రమతస దుప స్వావిత్వం
ఇతి నవం ఖ్యాప

శ్రీరామశాస్త్రి
శక్తిప్రకాశ
౪౧

పంకజాదేః కర్తృం పదాంతృత్వానాం పస్థాపతి పద్మాదావప్యయోగేనాతి వ్యాప్తి అపంకజవృత్తిః సత్త్వే తాదృశ లక్షణస్య సంస్థా
శ్రిత ... న్యాయమున్యున్యపంకజమితి తాదృశావయవశక్తి వాక్యం కావచేతి గృహీతా ॥ యత్తు పదస్య ... త్వ విశిష్ట
యోగవత్పంకజాదిపదస్యాపి పంకజత్వాదివిశిష్టపద్మాదౌ రూఢి శక్తాస్తు ॥ తు యోగరూఢి సాంప్రతం
అన్యత్ర క్లృప్తశక్తి నైష్ఫల్యం పంకజాదిపదే శ్రుతిపాఠకాంక్షాది సాపేక్షే పంకజనికర్తృత్వాదిలాభసంభవేన తద్విశిష్ట
పద్మస్య ఘటాం సముదాయాంశకృతాం అన్యలిప్సైవ శక్తా ధర్మతావచ్ఛిన్న కర్తృత్వాపేక్ష ప్రత్యయ ఏవ
పద్మత్వవిశిష్టస్య లిప్సా యోగలాభ సంభవాత్ పంకజభాగస్య తత్ర శక్తి కల్పనాం ప్రకారాంతరాం లక్ష్యైవ శక్య
కర్తృత్వాదిత్యుక్తత్వాత్ కృతి వర్తమాన త్వయోరివ యత్ర పదార్థయోరపి కర్తృత్వపద్మయోర్విశేష్యత్వయస్య సంభ
వితత్వాత్ తథాప్యవయవానాం శక్త్యేకత్ర పూర్వాపరభావత్వాభావత్ ధర్మస్యాన్వయవిరోధి భవతాం యోగః పంకజపదస్త్ర
త్వాదితః పద్మపదస్త్ర తాదృశ్య లభ్యార్థం అవశ్యం పద్మత్వాది విశిష్టే పంకజాదిభాగస్య రూఢిరిష్యేత్ ఇతరథా ప్ర
కర్తృత్వార్థ విశిష్టే ప్రత్యయార్థస్య పదార్థం తత్ర నాన్వయస్య వ్యుత్పన్నతయా తత్ప్రత్యయోపస్థాపితస్యాపి
పద్మస్యాస్తిత్వాదినా సమాన్వయాను పపత్తిం అత ఏవ పరం పరాదిపదానాం స్వార్థ శక్తిర్నస్యాత్ సంపంకజమస్తిత్వా
దిత్యాజాత్యాపి కర్తాన్వయస్తాదృశార్థం ప్రత్యయమాత్రాపస్థాప్యస్య కర్తుర్నాన్వయ ఇదానీం త్వాది
తి వక్తుమతాం నైవ లభ్యతామ్ కాణ్వధృత శక్తిరాదాం కరవాదిప్రత్యేకపదార్థమేవ తత్ర పదార్థభావ కర్తృసంఖ్య

దుర్గా
ప్రసాద

వాద్యర్థకత్వాదిసముదాయస్యాపి తత్తద్ధర్మశక్తివిగ్రహవ్యుత్పన్నాదిప్రత్యేకశక్యతావచ్ఛేదకత్వశక్తిప్రసంగః । వినాపి వర్ణాదిశబ్దానుపలా
నాదేర్బాధకాభావాచ్చ తత్ర సముదాయే శక్తిరితి తత్ప్రకారకప్రసంగః । సాదిప్రత్యయమాత్రస్యాప్యస్మాదేవ ప్రవృత్తినిమిత్తప్రసం
భవనం కృత్యాదిసముదాయాఖ్యపదోపస్థాపకత్వస్య సర్వసాధకత్వాత్ । తత్ర వక్తృత్వం ఇత్యాదావపి బహువ్రీహౌ తద్బోధకస్య
సముదాయస్య శక్తిప్రసంగః । సమాసస్య సమాసత్వవిశిష్టత్వాదితి వాచ్యమ్ । ప్రకృతిప్రత్యయసముదాయవృత్తిసమాసత్వం సం. ఏతేనైవ
దధిగవేత్యాదౌ సముదాయానాం వృత్తిత్వసంభవాత్ । సమాసత్వం తు తాదృశఘటితత్వమితి తదాదిసమాసత్వస్య పర్యాప్తిరితి । సం
సమాసాదిపదేభ్యః । కేవలస్య సమాసస్య పదార్థస్య ప్రత్యయస్య వాచకస్య సాకాంక్షత్వాదేవ సుబాదిసమాసేభ్యః సాకాంక్ష
త్వాదయమేవ కల్ప్యతే । పరం తు తత్ర ప్రకృతిప్రత్యయయోః సముదాయస్య బోధకం ప్రతి ప్రతియోగిత్వమ్ । ప్రతిబంధకత్వం తత్
తత్ప్రతిసంధానదశాయాం సముదాయశక్తిగ్రహం వినాపి సముదాయోపస్థితిసంభవాత్ । సముదాయత్వాదినా సముదాయశక్తిః । తథా
సముదాయశక్తిగ్రహస్య ప్రతిసముదాయశక్తిగ్రహేతి పంచమత్వం తు ఇత్యాదౌ పక్షత్వప్రసంగాత్ సముదాయపక్షతా । అత ఏవ
వృత్తిత్వం పదం యోగరూఢిప్రభేదం రూఢ్యపేక్షిత్వాద్భవతి యోగాత్ప్రసిద్ధిమాత్రం బోధకత్వమిత్యర్థోపపత్తిత్వం ప్ర
సిద్ధ్యాదౌ పదశక్తిప్రత్యేకస్య బోధకత్వమితి సముదాయస్య తు తథా పదస్య స్వరూపపక్షైవ సముదాయే సముదాయత్వేన
సాధితాన్యపదం తిఙంతసుబంతైకదేశత్వాత్ ఇతి ॥ ఇత్థం చ సముదాయశక్తివాదః ॥ సముదాయస్య ప్రకృతిప్రత్యయశక్తిప్రతిసం
ధానస్యాపి । యద్యపి పక్షే సముదాయే తత్ప్రకారకజ్ఞానం ప్రతి పదాదిప్రత్యయశక్తిమిత్యేవం రూఢి
ప్రవృత్తిత్వం । తాదృశసముదాయత్వేన సుబాదిశబ్దేభ్యః । తాదృశ [illegible] । సమాసే సమాసాంత సమాసాంతపద

[illegible]వాదపత్ర
శబ్దఖండ
౨౨

ఋశ్యతాత్పర్యశబోధం ప్రత్యేకసత్తదావిరహాధిత్వం సిద్ధిజ్ఞానదశాయామపి సముదాయస్యప్రత్యేకం యాశక్తి శ్రుమేలనా
పంశబపదార్థం కబాతత్వేసుముదబోధస్యసత్వేశుపసరూతత్పర్యాన్యయానశక్త్యపంశుపద బోధపక్షా స్యధమిన
సపంసబాతతాత్పర్యయబోధం ప్రత్యేకంశసన్త్యసిద్ధిజ్ఞానత్వేప్రతిబంధకత్వం సముదాయపక్షత్వే సిద్ధిప్రముద
శాయాం తాత్పర్యాన్యానసముదస్యబోధాసౌలభ్య విరాధిత్వాత్ సిద్ధిర్యః సత్వదితి వాచ్యం పక్షాన్యథావినా త్వాదపక్ష
త్వాన్వయబుద్ధివిశేష్యతాశక్త్యాపార్యత్వాత్ పక్షస్యైవ సముదాయస్యాపి సముదాయశక్యత్వధివశాయాం మనవయత్ శక్త్యంపం
శబాతం సముదమితాత్పర్యాశక్తియిశాశేతసముదాదిశక్తత్త్వజ్ఞానాబన్వయిత్వాత్ ప్రతిబధ్యం విశేషణీయం ద్వయత్
తాత్పర్యాభావిలంబాద యోగ్యతాత్వరూపదాప్రతిబంధకాద్యరూతాత్పర్యపక్షత్వపక్షే యోగాధస్యపంశబానుపూర్వ్య
యః తత్రాన్వయశక్త్యం పంశబాతత్వే సముదాదిబోధానుకూల్యదిశానుసిద్ధిజ్ఞానస్యసత్వదితివాచ్యం బో-
ధః సంకాశావిశేష్యతాత్వేనహిపం పంబోధబాధితాత్పర్య సిద్ధిర్సత్వేమం పందితదాయా అన్వయ
వశక్త్యం శబ్దార్థస్యాన్యత్వాత్ శ్రుమత్వప్రమాణం ఇతస్యైవరూపకత్వదనబశతత్ర వైయర్థ్యతాజ్ఞా
నాధ్యాసవిశిష్టస్యైవ సిద్ధిజ్ఞానస్యవిరోధితాయాం సమవతాత్పర్యాయదివసముదాయావపక్షత్వే పంశబాత
త్వాన్వయశక్తిం ప్రతిప్రమాణ్యం పంశబాతం పక్షమితాత్పర్యకాబాధః ప్రమాణికస్తదార్థం పంశబాత
శక్యత్వేసముదస్య[illegible]యుక్తదాన్వయశక్త్యం స్వపక్షయ పంశబపదస్యశక్యశక్తిప్రతిబధ్యక

ప్తౌ విశేషణయోః। తన్మతే ఏకత్వం చేహ తద్విషయతాశాలిత్వవిషయతాశత్వమాత్రం। తదవచ్ఛేదక ఇవ తత్ర ప్రవిశిష్టం॥
యత్తు స్యాదవయవశక్యతావచ్ఛేదకావచ్ఛిన్నశక్యతాయా అన్వయబోధం ప్రతి పదార్థత్వం హేతుః। తత్ర తాదృశాన్వయవిశిష్ట
త్వం। తదవచ్ఛేదకత్వం చ। తాదృశస్వతుల్యవృత్తియో। స్వత్వం చ ప్రత్యాసత్తి రిత్యేతావతైవ చరితార్థత్వాదయోగ్యత్వం
సమవాయాదేరభావే వ్యుత్పత్తేః సంభవాద్వక్తృశ్రమైః ప్రతిబంధకతాయాం వచనాభావః। పర్యవసానం ప్రయోజనాభావ
ఇతి తేషు ప్రకారకత్వే వ్యుత్పత్తేర్న పయస్సాగా ఇతి। తత్తత్త్వం। పక్షే గృహీతశక్తిజన్యస్మృతిజన్యః శక్యతావచ్ఛేదక
స్యావచ్ఛేదకత్వాదుపయోగాద్వ్యుత్పత్తిప్రసంగాత్। తద్వృత్త్యాపత్తేః। అనుభవవిరోధాద్వా। తథాహి శక్యతావచ్ఛేదకమేవ యో
గాత్మకబోధప్రయోజకత్వం ప్రత్యాసత్తివృత్తిత్వం। తథా సతి రూఢిశక్తస్య యోగాదితి దర్శనాభావాచ్ఛక్యతావచ్ఛేద
కతాతత్త్వే సమవాయబోధస్య సాధారణ్యం సుగ్రహమితి భావః వ్యుత్పత్తేః। రూఢిజ్ఞానసమానకాలీనతావ
చ్ఛేదకం ప్రతి విశేషణాహేతుత్వం తదవచ్ఛిన్నప్రతియోగితాక తన్నిష్ఠ అవిరోధాత్। యదపి శక్యతావచ్ఛేదకత్వం శక్యాదిష
దాదౌ శక్తిస్వరూప శక్యతావచ్ఛేదకశక్త్యభావః। పరం తు పదార్థమాత్రే యోగార్థమయోగ్యదయాశక్యా
వచ్ఛేదకప్రకారకబోధే సామాన్యం ప్రత్యేవ పదార్థత్వనిశ్చయే రూఢిజ్ఞానస్య లాఘవేన వినా నిరూపితపదార్థజ్ఞానవద
జ్ఞానరహితో ప్రతిబంధకాభావత్వాత్। అతో యోగరూఢం నామైతన్నాస్తీయ మితి సూత్రాదిశబ్దానవినశ్యత్వాది
కం యోగార్థం పరిత్యజ్యైవ జాత్యాదివిశిష్టప్రకారకం శక్తిప్రత్యాయ్యదనవధానాత్ యదుక్తం తదయుక్తం॥

[illegible]

యా వృత్తిరభిహితా తాం వ్యావర్తయతి యత్రాపీతి । అభిహితాం వ్యావర్తయతి తత్రైవ యత్ర [illegible]

[illegible]

శాఖాశాఖా●వం చ యత్ర యోగశాదిలక్ష్యార్థయోస్త్రి ఘ్వయోః ద్వ్యర్థయో ర్వ్యవహారః సమవధానా దర్థ్య ప్రధమ మస్య
యర్థం తత్ర యోగార్థ మయోః దయోర్వంకజాత్యో స్సముదాయేం సముదాయశక్త్యా వృత్త్యా స్థలకమల
స్య బోధకత్వే ఇతి వృత్తికల్పితం దయ్ణయతి రూఢ్యర్థే ఇత్యత్ర మ యత్ర యదా శాంత్ర్యో దిశ్యం యః ఇత
శ్చైవ తత్ర యోగార్థ స్సాధ్యయోః వృత్తి కల్పితం స్తు ఉహ సముదాయ శక్త్య వస్థా ఇతి పదాంతర వృత్త్యుపస్థాపిత
స్య యత్ర ధర్మిణి ప్రసాంతర వృత్తి లక్ష్యార్థస్య యదా శా ●ప్రైక్ష్యయాది స్త్రైవ తత్ర తస్య యబోధ అర్థ
వృత్తే సంభూత పాండిత్య కల్పితే రూఢ్యర్థే కృశ్యో యోగార్థస్స అన్వయబోధ ప్రయాస యకాదే యోగ
గాపహారి ప్రసారస్య రూఢ్యర్థాత్ యోగార్థస్సాధ్యయబోధ సా ఉగ్ర స్తలాభిప్రాయ ఇతి చ
ర్త్రాపవిక్తం ఇతి యుతం॥ యోగరూఢం విభజతే సాముదాయికం తద్విశేషాంత్వమితి తద్విభజతే యోగరూఢ
కుందం తస్య సమాసత్వ వ్యవస్థితే॥ అతద్యోగరూఢం। సామాసికం సమాసాత్మకం। కుష్ణ సమాది। తద్వి
శాంతం వాసు దేవాది। కుందం తస్య పంకజాది యోగరూఢస్య సాముదాయికా ●వాంతభాగ ఇతి సాధికృత్య
యౌగికం గౌణలక్ష్యయేతి విభజతే యోగలక్ష్యార్థ మాత్రస్య బోధకం గౌణ యౌగికం। సమాసస్త్ర ద్వితా●

త్రం చ కర్మధారయం తం వేత్తి తత్త్రైవాహ ॥౧౯॥ యద్వా సర్వం తథా విశ్వ శబ్దానాం యోగరూఢత్వేన యౌగికార్థస్య యథా బాధః ప్ర
తిపాదనాస్తు తదా యౌగికార్థో యోగినాం । యోగరూఢం తు కల్పసహాదివత్ యోగార్థో రూఢిసహితస్య రూఢ్యర్థ
స్య బోధకం । తత్ర తత్పురుషస్య । తద్యోగినాం । [illegible] త్రివిధం । సమాసః తద్ధితాత్త్ం కర్మధారయం వేత్తి ।
సర్వం చ దురూఢాం వృత్తిర్విశేషణీయం । గాతః కల్పసహాదౌ నామ పదార్థం స్వాభావ యోగరూఢ రతి
ప్రసంగః । బ్రాహ్మణశ్చ శూద్రః స్త్రీ త్వదో ఇవాదేః స్త్రీత్వానిత్యతా పుంసాం యౌగికమేవ । అర్థాంతర
త్వాదివత్ త్తత్ర దర్శనార్థమేవ నావిభాగస్య వ్యాఖ్యాతః ॥ యౌగికేషు సమాసంజ్ఞ । యత్తి యారూఢస్య వావా
స్య స్వాంత స్త్రద్వి ద్విబాధనాత్ । యారూఢార్థస్య ద్విహేతుః సమాసస్త్ర దర్శనః ॥౨౦॥ యారూఢార్థస్య యద్వా
వాక్యోత్తరస్తత్ర లాదిం స్వార్థస్య యారూఢార్థస్య బహువిష యతాశాబి బాధహేతుః తారూఢం తదాఖ్యం తథా
విధార్థసమాసః పావకాదికం తు పాకకర్తృ అర్థకం వాక్యవలి స్వభావ శాలికర్తా గాంభీర్య తారూఢార్థకత్వవిశ
షాన్వయవాక్యం । ప్రకృత్యర్థ (పూర్త్తా) వచిన్నప్రత్యయార్థస్య అన్వయబోధకం ప్రతి అయోగ్యత్వం వాప్రకృత్త
వాక్యస్యవితాత్వం వాచ్యం । తేనైవ సుఖ దాతా వాచ్యత్వే ఇ [illegible] పదత్రయం త్వాకాంక్ష పదతద్విభాగే అతి
ప్రసంగః । క్రియాయా త్వాదికస్తు ప్రకృత్యర్థావచ్ఛిన్నస్య కర్తృత్వస్య అన్వయబోధే సమర్థార్థ (ప్రకృత్యర్థతా)

వచ్ఛిన్నస్యేతతః పాదశ్లేషాంతాసన్యప్రత్యయాన్తో రాజ్ఞః పురుషస్త్యమిత్యాదితో రాజా । వపురుషప్రాప్తః । ప్రతీయతే । తత్ర
రాజపురుషస్య భావః । తత్త్రితానాం ప్రకృత్యర్థానాం (త్రా) । తస్యార్థస్య బోధకత్వాద్దతో రాజ్ఞః పురుష ఇత్యాది వాక్యే ప్రసం
గః । సాధుత్వాయ సాధుమిత్యాది నామంతత్పురుషస్య స్యాద్భావచ్ఛిన్నస్య ద్వాత్వంతరార్థస్యైవ అవ్యయీభావో ద్వితీ । తత్ర తత్
ప్రత్యయార్థస్య ప్రసక్తి యేత్యాస్తేన సమాసవ్యపదేశో వ్యవహారికల్పు సంస్కారప్రయోజకత్వాన్నానాః । విభజతే స
మాసం షడ్విధః । కర్మధారయాదిప్రభేదః । యస్యోపపదసంజ్ఞో కస్తేనాస్య సప్తధా మతః ॥ ౧౫ ॥ సమాసం
కర్తృసమానం కర్మధారయద్విగుతత్పురుషావ్యయీభావబహువ్రీహిద్వంద్వభేదాత్ షడ్విధః । యస్య
సంభవాత్ కారాంతరవ్యుపపదసంజ్ఞకః సమాసో స్తీతి । సమాసః సప్తవిధః । సంజ్ఞాశబ్దైర్వాక్యాదిగామినా
రాదీనాం కుంభకారాదావుపపదార్థస్యైవ తస్యైవ స్వార్థస్య బోధకతయా తద్వివిధపదాంతత్వేనవ నైతస్య
సమాసాంతరాద్విశేషం యుక్తిర్షడ్విధః । సప్తవిధో దాసమాసస్తదాస్యపంచవిధత్వోక్తిః । ప్రాచాం సంక్షే
పతస్తు ఉపపాదయతి పూర్వపదార్థ్యాంత్యప్రాధాన్యపదప్రాధాన్యతః పునః । ప్రాధాన్యే పంచవిధః । ప్రోక్తః సమా
సో నానాతాదిభిః ॥ ౧౬ ॥ కర్తృత్వసమాసః పూర్వపదార్థధర్మినామవ్యయీభావాయ కతియాం పూర్వపద
ప్రధానోఽవ్యయీభావః । యథా ప్రాప్తజీవికః । ఉత్తరపదార్థప్రధానస్తత్పురుషః । యథా రాజపురుషః

తారానాథ(?)
శబ్దప్రకా...
72

ద్వ్యయీభావః పురుషసింహాదికర్మధారయ ఉక్తకర్తృత్వపదార్థధర్మిణి క్రియాన్వయితయా ఉత్తరపదప్రధానః
యథా రాజపురుషః కర్తరి క్రియాన్వయితయాగ్నిష్టోమాద్వైధం తత్పురుషః పురుషః స్వాస్థ్యా ద్వితీయాద్యన్వయాదిప్రధానం
పూర్వపదార్థస్యైక విశేష్యత్వాత్ విభాషాపదే బహువ్రీహి ఏకదేశస్య తత్పురుషః పదేనాన్వయ ఉపాదేయం ఉపలక్షణాత్
తత్పురుషమిత్యర్థః సమాసత్వాత్ పూర్వత్వాత్ కర్త్రుద్దేశ్యపదార్థధర్మిణి క్రియాన్వయితాధ్యాహృతత్వం నిష్కర్షాదితా
రాజపురుషాదికస్య తత్పురుషః కర్మత్వాదికః కర్మధారయః ద్విగు ధర్మిణి క్రియాన్వయిత్వాదుత్తరపదప్రధానః। యథా
త్వన్యపదార్థధర్మిణి క్రియాన్వయిత్వాత్ సర్వపదప్రధానః యథా ద్విగోర్నాన్యద్వ్యయీభావః కృతశ్చ
తం వా। కృతాత్మకత్వాత్ పదార్థధర్మిణి క్రియాన్వయితాత్ అన్యపదార్థప్రధానః యథా ఇతరేతరద్వంద్వ। ద్వంద్వ సమా
విశేషః। అవ్యయీభావస్య ఉత్తరపదస్యైవ పదార్థప్రధానః। యథా పదాభావ ఏవం పంచవిధత్వం ప్రాచ్యైః ఉక్త
త్రయ్యం స్యాత్ తత్పురుషస్య సమాసస్య ద్వైవిధ్యమస్తి। ఏకదేశ యోగాదిత్యర్థః। విభక్తి
తత్పురుషే తస్య సామాన్య ద్వితీయాదిసమర్థసమాసః। తత్సమాసవిధిః సమ్యక్
తత్పురుషపర్యాప్తి యత్ర సమాస ఏకదేశ సమాసః। యథా సమాహారద్వంద్వసమాసః। యథా కర్మ
సమాహారద్విగుసమాసాదిః। ప్రకృతిః సహా ప్రకృతిభావః సంధిః। తత్ర ఉక్తం తత్పురుషస్య ప్రాప్తలభ్యత్వం సాధ్యత్వాదేర

-2-

గ్రహణా యజుష్యస్య బ్రాహ్మణేః సో అవ్యయం। యథా రాజపురుషపూర్వకాయాదిః తల్లక్ష్యధనస్య రాజ్ఞః
పురుషః। పూర్వః కాయ ఇత్యాది వాక్యాదప్రతీతేః। సఖురదావీశేవ లబ్ధేత్ర ఇత్యాది కర్మధారయో
పృథక్త్వమేవ సమాసః। సఖురంత్రి వాణి ఇత్యాది విగ్రహవాక్యాదో సఖురదా దివిత్వే యత్ర బోధ్యాశ్రయ
త్వేన సఖురదభిన్న వాక్యార్థో ఏక తాత్పర్య బోధకత్వమాదాయ తత ఏవ ధర్మప్రకారక తాత్పర్య సఖురంత్రివాణి
ఇత్యాది వాక్యస్యైవ తత్ర విగ్రహత్వసంభవాత్। విగ్రహమేవ సమాసలక్ష్యార్థస్య బోధకత్వే తత్రత్యం
కతు సమాస విగ్రహవాక్యస్య విగ్రహలక్ష్య యోర్లింగ సంఖ్యయో వ్యంజకత్వే దృష్ట్వా ఏవం నానా యుక్తః
సమాసం బోధకతాపత్తి। అత ఏవ యత్ర సమాసే తయో వ్యంజకసద్భావః తత్రాపి న గమ్యేత। యథా చిత్ర
చిత్రగుః రూపవతీ యతి సా పురుష ఇత్యాదౌ స్త్రీత్వస్య స్త్రీ ప్రత్యయ తత్సాదృశే యో స్త్ర దత్తా
బోధకయోః తత్పరో యథా వాలంకారా పటీ యుత యువ యూయం పటస్య। త్వమిత్యాదావేకత్వాదేః।
అత్ర నలంకారోరకత్వమోవాప్యయా బాలస్య యుష్మదస్మదోః ద్విత్వమేవ యువాదాదేశస్య గ్రాంగా
నాం బహుత్వమేవ సమాసార్థం సస్య విధానాత్। తదుక్తం వచి యుక్తేః సంఖ్యా తు వ్యంజకా వాదశ్య
స్త్రీ ప్రాంతరాది వత్। యత్ర తద్వ్యంజకం నాస్తి తత్ర సంఖ్యా ప్రకాశకత్వం। అలంకారా పటీ హ్యస్య స్త్రీత్వం ఋకారాంతో

తిరావలూరు
శబ్దత్రన్
౨౬

ద్యుగావి పృథివీ ॥ ద్యావాశబ్దస్య మధ్యే సప్రగాత్యవలం తక్షాంశ్చేవా వయులి గాతత్పురుషస్య ప్రవృత్తిస్తావలోనరఖ్యాతా
శంకితాలాదో వాయుర్ సమాసే సువః సంఖ్యావగమేంధిక్రత్రిః తత్రప్రత్యంశక సుపం సత్త్వలసం ఖ్యాకము ద్వృత ఇతి తూస
మాస శక్తిహాదిగం పాతంజలాః ౹౹ సమాసేషు కర్మధా[illegible]రయం లక్ష్యతి క్రమికం యత్నామయాగమే కాంధిగ
అగ్ర్యార్థగపోత్రకం ౹ తదాత్మ్యేన భవేదేషః సమాసః కర్మధారయః ౹౹ ౪౨ ॥ క్రమికం యత్నామత్ర్యయం తమోంశకస్య
గామేవద్విగ్రప్రమిగస్తితాదాత్మ్యగాపర గామేమాఽకస్య గాంగ్ర్యయక్షాంధిం ప్రతిసమర్థగాం తాదృశం గాంర్థ్యయాం కర్మ
ధారయం ౹౹ ౨ ౹ నీలోత్పలమిత్యాదౌ ఉత్పలాదిపదస్య ద్విగర్గలాదిపదార్థస్య తాదాత్మ్యగాయుః తత్పురుషసింహస్య ఇత్యా
దావపి పురుషాదౌ ఉత్తరపదలక్ష్యస్య సింహాద్యాదిపదార్థస్య పురుషసింహస్య ఇవేత్యాది విగ్రహేణాహారోపమేయోపస్యా
పమాన్యైరితి కర్మధారయాగశానరాశిస్తంభస్య సమీపమిత్యాద్యర్థకేనస్తూపసంబంధిగతాదాత్మ్యగాంర్థ్య యమతో
కః ౹ ప్రబలమ[illegible]పత్రమృమితాభిః సంగ్రహమయమామపదస్యద్వాత్రుభిన్నేప[illegible]లక్ష్యతాప్రసాంఘ్రగ్రసామగాశ్యః
రత్నేభక్ష్యత్యథావాఖ్యా ౹ నీలమునీలమిత్యాదౌ తు సమాగవిభక్తికం గామధ్యయం స్వార్థగమోఽభేదాన్వయం భాకయ
దపి క్రమికం ౹ విశిష్యోప్రపకథాగాంగీయదివతాదాత్మ్యగనీలాదిగామాంధిస్వాయమ్యక్తాన్నీలాదిగామోత్తరగామోపస్థి
ప్రత్యం తం త్రుపతాంకతత్రాభేదసంబంధేన నీలాదేరన్వయః ౹ పరంతు విశేషణవిభక్త్యుపస్థాపితే తాదాత్మ్యరాధ్యయత్వే

ర లఘుత్వపక్షావిత్యాదౌ వర్ణలపదాన్వయహేతేర్గుణుపత్తి త్వసం త్వం. వృసహాసాత్త్వకేనామ్నే హ్యుపన్యస్తమితి పర్యేగలసవతా దాత్మ్యేగా
హ్యుణాన్యసభిధాః నిష్కర్షం పంచతి ద్వాదశద్ర ప్రకృత్యాదిము ఇత్యాదావపి ప్రాగ్భావే ర్ద్ధేత్య వ్యద్వైతా దాత్మ్యేగాన్వయాః కిం
త్రవ్యక్తీ ఖండ ద్యర్ధే తాదాత్మ్యే వాక్యైయత్వే రిత్యాదికం విధా వృతే। తదాత్ర మిశ్రత్వ పంచపాద యత్రైవ ఉభయపురుష ఇ
త్యాదికస్త్ర తత్పురుషే రచ్ఛుఖం పలి పూర్వపదలక్షిత్ర సర్వబోధసంబంధః। తాదాత్మ్యేనాన్వయబోధకః। సమా
సవిగ్రహా వాక్యస్య లాక్షణత్వమాపత్తేః। పరం అభేదసంబంధస్త్వపి అతఏవ భేదాభేదపురుషఇత్యాదౌ పూర్వపద
షష్ఠ్యర్థసంబంధే లక్షణేతి మహికేవముక్త వలిసంగచ్ఛతే। యధా ధావసాయధర్మయోః భేదేనాన్వయబోధకత్వమితి స్థా
అపరిష్కార్యత్వమితి। కించ నిష్ఠసంబంధానాభిన్నస్యైవ తాదాత్మ్యేనాన్వయబోధకత్వ ముక్తేః ఉక్తేః ఇతి వ్యర్థ॥ ద్వి
వచన పంచపూర్వీత్యాది ద్విగో। ద్విగోస్సం నపుంసకత్వ ఇత్యాది స్మృతేయ వృత్తయో ద్విభిన్నానాన్వయబోధకత్వయో
ర్వైయాతివ్యాప్తేః। తదన్యత్వేనాపి విశేషణే యత్నాపత్తేః అత్ర పదాంపుషాద్యాం తేనాద్యాం మాగాంపుష ఇత్యాద్యర్థప్రయో
గాద్విశేషణావిశేష్య యోరయనత్ర మిదస్త్ర దాత్మ్యేర వృత్తి మాత్రః। తత్రైవ కర్మధారయం సాధుః ప్రథమ యథాపుర
ఇత్యాదౌ తులరచ్చ శరీరం రామేశః శిరఇత్యాదావివ తాదాత్మ్యసంబంధేన కర్మధారయస్య తత్పురుష ఏవేతి వృద్ధాః।
వందర తరువిగం ద్వినిరివర్గసంతపల యలఇత్యాదిప్రయోగస్య ప్రమాణాత్వాత్ విశేష్యస్యైవ విశేషణాన్వయి బోధిత్వం

తార్కికా ... శబ్దప్రకా—
౨౨

కరణధారయతి తంత్రం కతువిశేషణం స్వాపి తద్విధివాక్యం। స్ఫుటం హి తత్ర ఇత్యత్ర చ తత్ర తత్త్వం కిం తత్త్వజ్ఞానాదిక
త్వం। కిం తు భ్రమవిభ్రమత్వం। అత ఏవ తత్ర పురుష ఏవ పురుషే ఏ తస్య వృద్ధి కారణ త్వాత్। ఉత్తమపురుష ఇత్యపి కరణ
ధారయః। సాధ్య ఇతి తు కార్యం। తదా ద్యుత్తరపదకః కర్మధారయః। ప్రయుక్తో హి స్మృతే। కిల తదస్త్రి త్వాది తాత్పర్య
వికల్పత్వ లాదౌ అస్తి త్వారే రప్రతీతేః। ఘటకర్మయోద్వా భాగం కర్తృవాక్య తద్వా భాగం వృథా। యత్ర స ఆస్వాద్యః కము
తద్యోగవిశ్రుత ఇత్యాది ప్రయోగా కృపి విష్ణుతే వి ప్రయుక్తం తు అనుకరణాదిరా। పరమస ఇత్యాద్యర్థ పరమః ౫౦
పరమత్వాదివాది। తత్తు యుక్తం హి పృతే కాల్పాతః। కస్య విశేష్యతయా కామార్థ ప్రకారక అన్వయబుద్ధి మాత్రం ప్ర
త్యక్షా మాత్ర ర విభక్త్యర్థ ప్రపృత్వం తంత్రం। కర్తు తాదాత్మ్య సంబంధావచ్ఛిన్న తత్ప్రకారతా కార్యంయబుద్ధా కా
రణాత్। అతె నామార్థయో కలాత్వల యో కర్తృయోః సంభవాత్ కర్మధారయో విశేః సమానాన యోగినః। కిం తు కి
లాత్ర్యల త్వాది విశిష్ట కూటే ఏవ। తదుక్తం భట్టపాదైః। అభేదా ప్రత్యయాయా ప్రవిహితాః ప్రతిపత్తయోః శబ్దాం
తరతావదత్వం తత్సిద్ధాం వాక్యస్య సమాసయోరితి। తైయాకరణాః। తస్మాదం। కిలాత్వలమిత్యాసాం సముదాయో కాత్స్య
ప్రతిసంధానోపి కలావిప్రత్యేకపదార్థోపస్థితౌ తత్ర యోగ్యతాదాత్మ్యాన్వయబోధ స్యాభ్యుపగత్వే కారణవ
స్ఫుటమాశ్రిత్య త్వాత్। అన్వయ నామార్థస్య అన్వయబోధ సామగ్ర్యం ప్రత్యేవ నామాతిరిక్తోపస్థితి త్వం।

తంత్రముక్తేనవత్వేశిలవాన్యయిత్యాదౌ నామధ్యాసుబర్ణాయోగాన్యయుతాభేదః। పరంతుసుబ్రంతభాగస్యశిలత్వ
నరుగత్యాదౌరూపరిచ్ఛేద్యభిన్నరాబయుః।సబసనాసస్య శక్తిత్వేశిలాత్రయం పశుపిఇత్యాదౌ దినాశిలపుమాత్ర
వ్యవిత్యాదౌనవిష్యదృమినాది ఎనత్రద్వయమితిన్యాయేనశిలత్రవ్యదేకా స్తాదాత్మ్యగర్భవ్యాపత్తిరితివాచ్యం
నామధ్యాన్యయుష్వవిశేషవతానిబతాందాత్మ్యప్రకృతివిధేయతానివృత్తిరాత్మ్యం। ప్రధమాంతపదస్యతంత్రత్వాభా
విధేయత్వం తద్విషయతావచ్ఛేదకతాపర్యప్రకారత్వం ప్రకారతాప్రవృత్తిరావిత్యస్యవిశేషణతయాప్రవృత్తిమిత్యాదౌ శిల
నరుగత్యాదౌ పరోధిగతాందాత్మ్యవిధేయమితి। తత్రవ్యభిచారః। శిలంపితం నీలత్వం యత్ర తద్భేదో
లవిత్వం సకలిత్యాదిబిహియప్రతిబంధశిలంపితంనీలత్వమిత్యధిగశిలపిత్వం పృష్టమిత్యాదికః న
సుధారయోః స్వనిత్యమితి న్యాయేన శిలపిత్వాస్వీయుపర్వ నిత్యత్వలక్షణధర్మితానవచ్ఛేదకః నచ స్వ
దితిచెన్నబహువచనబహువ్రీహౌచైవ ఇత తాద్యం తాప్యంః నహిగానిత్యత్ర యుక్తిర్బవేనబహువ్రీహౌచైవస్యనీతే ఘు౮౩
దృష్టౌ పన్నాన్యర్థద్యయానబిప్రితార్థసామాంతరార్థప్రక్షువిషయతానబాద్యం ప్రతిబంధకత్వే సమాసాం
తరస్యతాదృశధియం ప్రత్యసమర్థత్వాత్ శిలపితాత్వే రతాపితశిలాత్వలాశ్రితమిత్యాదౌ తుల్యలాత్వ
లంపితాత్వంపరమ్యమిత్యాకారక ఏవబోధో। తుల్యలంపితంబయుతత్వంతత్ప్రవృత్తమిత్యాకారకః।అత

అ రా ము (ర)
శబ్దప్రకా—
౨౫

ఏవత్వం ద్వ్యాత్మకస్య ప్రత్యయాంశస్య సంబంధసామర్థ్యం లోపే తథా తే అత్ర ప్లుతే చేత్యాదికం ఏవ తత్ర విగ్రహం వాక్యం ఇతి । రాజ
ర్లింగే తథా తదు త్వలం చేత్యాదికం । ఏతస్యాం ఉక్తరీత్యా ఇత్యాది విగ్రహే ఇంద్రాదిశబ్దరీత్యా ఇత్యాదికస్తు ఉద్దేశ్యపదప్రయో
గస్తు తత్పురుషో బహువ్రీహిర్వా సమర్థః । ఉక్తే సత్ర వ్యాఖ్యాయో ఇత్యర్థస్య బోధకమితి సంప్రదాయవిదః । సార్థకతయా
సా సమాసాంతః సముదాయాశ్రిత్య చ ప్రవృత్తి మనతాయాః సత్యమేకం తే వర్ణాః । వృత్తా తాదృశా పాదిభిః తాదృశాః । శం
తేచ న్యాయాదేః సాక్షాదేవ నాగ్యయోగ్యా పాణాదేః పదార్థైక దేశత్వే తత్ర పదార్థాంతరస్య పక్షోక్తపక్షే గగనం సమవేతమి
త్యాదౌ హిందు త్యాదౌ విశ్వరాశి తే తాత్పర్యేణ సంపత్త్యా విభాతి సాధ్యస్య యోగ్యతాయాం అస్తు పసం భూయ తే త్యాదౌ పక్షే సమాధా న
స్య ద్విజాదౌ అపాం త్రైశిష్ట్యస్యచతాప్రత్యే దేశాంతరాయోగ్యో యథా రాశమభిధానాదిత్యాదౌ చేతాని సత్త్వం తత్ర తత్ర
తద్వావి రాగ్యయోగ మనసః వాక్ప్రవృత్తేః పదార్థత్వాదితి చ స్వప్రవృత్తైకదేశపదస్యార్థేన సంబంధస్య సార్థకస్యాభో
ధకాం ప్రవిచ్ఛేదః సార్థకస్యాయోగ్యాశక్తా యోగే దశా కాంక్ష త్వాదేవ తస్య రస త్వాదౌ అత ఏవ చైత్రస్య గురు
కులం శక్యైః నారి తక (త్ర) స్మిత్యాదౌ గుణాదిపదస్య ప్రవృత్త్యైకదేశత్వేపి తదర్థేన పత్యర్థస్య సంబంధస్య ప్రవృత్తేయో
ర్యకరణాత్ (త్రి) భ్రావయం యః సమసిద్ధేః సమానస్యైవ కస్యచాదిప్రత్యయాంతరస్యాపి వృత్తిత్వాత్ తాదృశాత్
యాః సతతం యస్తు నాచస్తుతే యతే । సంపదాబహుయోగాపి పుత్రో యతే సహా ముస ఇత్యాదిరపి నానాదర్శనే

పరిష్కృతాశేషం తాదాత్మ్యేనవృత్త్యాదృశ్యంతే సంపదాదేః సహంస్థానాదితోయధరత్వాం యాం రసామధ్యేన। అతఏవ ప్రతిపాదితప
దార్థస్య ద్వయస్య తన్మాత్రకాదభి। వృత్తిశబ్దైకదేశాద్యేన తస్యాశ్రయస్య ఇష్యతఇత్యభిప్రాయః। ఆశయః। పతతి। శ్వసనం శ్వా
లయతోఽభ్యాసం సురసా సత్త్వమయం స్వరూపం తత్పురుష యోగాభ్యాసమిత్యస్య యోగస్వప్రయోజనం నర్ధః సహాసౌ దేవశోభతత్త్వతో
అగ్నితః। యుష్మద్రా శిగతేసూయసంపాదితం యాం తిసూత్రః। తేషాం తత్త్వేన తత్రాంత్యపిండావాదేన క్రియేతి వహ్నంతో
రసహంలం। సహంలత్ర్యంతో యుష్మద్రాజాగతేసూయస్తత్త్వేన సౌర ఇత్యాస్త్రం విస్తరః॥ దృశ్యం లక్ష్యంతి సంఖ్యాశబ్దము
తం సుతదలత్వాదర్థసౌధరం। అస్యశేషరయతాదేర్వృత్తి విశేషాత॥ ౨౫॥ సంఖ్యావశేష్వత్త యత్పూర్వోత్తర
త్వవిశిష్టం యన్మహత్వాదర్థాకారం తాదాత్మ్య తదలత్వాదర్థస్య అన్యయబోధః। ప్రతిసమర్థం తన్మాత్రేతరతాం పన్న
తన్మాత్రేణ తదలత్వాదార్థభిన్నస్యార్థ ద్విగుణస్త్రి। త్రిశతి త్రిభువనసవతుయుగ పతుర్ణగ పంచగవ్యం బాహ్య త
సంప్రశససప్తపదార్థసప్తర్షి అష్టాంగ అష్టవసు నవ రస నవగ్రహం దశ యూల ఏకాదశరుద్ర ఏకాదశేంద్రియ ద్వా
దశాదిత్యాదిరస్తు నర్మదార్థయః॥ యోగ్యత్రితాదృశ్యవిభక్తిర్థస్య అసౌవర్ణబాలత్వార్థస్యభోధః
త్రికాలప్రభృతిభిః కర్తృత్వాదిసామాన్యసార్వత్రతంత్రః। పంచపూలీ త్యాదౌతు పూలవంచకత్వైకవచనాంతవిశేష్యతా
త్వయనం। రసవిశేషణం సాపి। అతఏవకం విభాయోగ్య దక్షం స్వల్పం గంధి యుగాదిభయస్వరూపసంపత్
లం తదుభయం దశవయాలీయు తూపుతమిత్యాదికస్త్రుతాదృశాన్వయ బోధస్థలే ప్రయోగః। వస్త్రాద్యే

ధాతుపాఠంత్ర
శబ్దప్రకా
౨౯

వషట్త్రీగా యథా త్ర్యాహపిత్రు యోదశీత్యాది పదేశవచనస్యసాక్షాత్సంబంధాభావాద్ద్వ్యహోరూపమిత్యాద్యర్థే ద్విగు
సాధికదం కాశ్చైతే(ద్వి)త్రిభృతి కపుత్రాకం । సంఖ్యాసంఖ్యేయానిశిష్టం ఏకాదయో ద్వ్యేకవచం కవయోక్తిసంజ్ఞా
కాత దవ్యభిన్నస్వభావం ద్వితీయాదికం పయోగస్త్రైధ్యతాపభిన్నం త్రితిపాదయః కపి కతత్రశస్త్రం । సాక్ష్యతాపే
త్రితౌర్ద్వేకమపి ప్రతయషతే తాదికర్మగ్రాకాఠం అతిత్రసంగః । సప్తర్షయపర్యాతాం పిత్వ(త్రి)వయం ద్యుపిశాదీపర
నిశ[illegible]స్త్రగాకుభైతేకాప్యయోవా ఇతత్వాపలి కావిసప్తపదలత్రిసత్తఘట తస్యద్విగుత్వంకాపత్తేః । తథాపి
శతపదాదగస్యైకదేశే కతత్వసంఖ్యాయాం. తస్యాం సప్తత్వసంఖ్యావాదితి పరం. తిద్విగాస్యగం గచ్ఛతఇత్యాద్య
వ్యయాభావపాఠకాం. తు పూర్వకవతీ సహా యం. ద్విగుః త్రివిధః తద్ధితార్థోత్తరపదసమాహారభేదాత్ । త
త్ర తద్ధితార్థే ద్విగుః. యథేతి తద్ధితార్థస్యత స్యార్థస్య ద్విగుః తద్ధితార్థే ద్విగుః । తద్ధితార్థే లావణ్యక
స్యం. త్వన్యాం త్వసర్గః ॥ ౩౭ ॥ యో ద్విగుః సౌత్తర తద్ధితార్థేఽత్తస్యార్థకః స తద్ధితార్థద్విగుః ।
ద్వయో(ర్మా)త్రోః ప్రత్యపత్యాదౌ ద్వాభ్యాం యథా(మా)తృభ్యాం త్రే తస్య ద్వికపాలో తద్ధితాదావ్యభ్యాం పహాలస్య[illegible]
ద్వయోర్[illegible]స్య వృకలం. పవిత్రమిత్యాదౌ ద్వాభ్యాం. ఇమంతస్య ద్విగుః. ఏ. సప్తామిత్యాదౌ ద్వాభ్యాం గు. కాభ్యాం.
తుపితస్యత్రిరాం. ఈ: ప్రథమసత్వాదౌ త్రిభిః సాం. త్రై: పరవింతస్యపం. పదేసాం లక్షీర్గదిత్యాదౌ పంచభి:

తపాత్రైసంస్కృతస్య బోధకే ఉత్తప్రత్యగాది తద్ధితస్య శ్రేతాద్యభిధాయకత్వేపి పఞ్చశ్రుతిత్వాం తత్రైవ ।
అక్షప్రమాణేషు ద్విగోః తిస్రః సాత్త్వికోతాది రూపః అథోఽలక్షితే తథా ఉత్తిష్ఠన్నాది రస్య పిత్తైత అతః
తద్ధితార్థగా త్రుటిత్వం స్వాంత్యగా సా ద్విగు రేవ తద్ధితార్థ ద్విగు రితి షష్ఠి ఖ్యాప్యతరం తథా యుక్తం । అస
దగత తాత్పర్యం పఞ్చపూలీ తాదృశా పఞ్చానాం పురుషాణాం అపత్యస్యపి పఞ్చగణ రూపాన్తాది త్రాశాపం
పాణానాం గణానాం భూత పూర్వ స్య బోధ్యే తద్ధితే త్రైవ స్యార్థస్యైవ త్యప్రమ్భిత రూప స్థాపనాది ద్విస్యార్థావ
ద్యుంవకు దత్తాదౌ ఉత్తరపదస్య శక్తి విరతౌ గ్రేతాద్యర్థ లాక్షణిక త్వే యోగాత్ ఉత్తరపద ద్విగుం ల
క్షయతి స్వాంతరేణాపి ప్రశబ్దాభ్యాం శబ్దాంతర సమాసగః । సో ద్విగుః శాన్తికైః ఉక్తః సఉత్తరపద ద్విగు రుక్తః
సో ద్విగుః పఞ్చకలశానాం సమాహారః తులాయాం తథా సమాసస్య తద్ధితః స ఉత్తరపద ద్వి
గుః । యథా పఞ్చగవాం ధనస్యేత్యాది విగ్రహే పఞ్చగవ ధనః పురుష ఇత్యాదౌ బహువ్రీహ్యాది ౧౨ స్తః ।
పఞ్చగవాది । సమాహార ద్విగు లక్షయతి స్వార్థానామ్ తత్సమాహార లక్షణ స్వాంత్య శబ్దకః । అత్ర ఖ్యాయితః
కింవా సమాహార ద్విగు ద్విగుః ॥ ౧౩ ॥ సాపి స్వాస్యార్థస్య సమాహార లక్షణా యది యోంత్య శబ్దః ।
స ద్విగుః । సమాహార ద్విగుః । పఞ్చపూలీత్యత్ర సామాన్య లవ్యానాం పఞ్చానాం పూలానాం సమాహారః ।

ఆశాంబరం
శబ్దభేదం
౨౦

పరస్య ఘాలశబ్దేన లక్ష్యతే । తథా తత్ర ద్విగోః । శక్తిః । అన్యలక్షణశక్త్యయోగాత్ । అత ఏవ లక్షణాయాః శక్యసంబంధరూప
లక్షణాయా శబ్దానాం తదసంభవాత్ । వివక్షా చ ఘాలేత్యతః పంచానాం ఘాలానాం సమాహారః । తథా తత్పురు
షస్య అత ఏవ పంచఘాలీం ఉక్తిః తద్ధితః । ప్రయోగః ప్రమాణం । అన్యథా సమాహారే ద్విగుః సమాహారస్య ద్విగో
సంభవే తదయోగస్య తద్ధితః । ఘాలాది ద్విగోః ఏకవచనం । తత్పురుషాస్య ఇకం । దారాది బహువ
చనవదుపపత్తిః । చతుష్పాత్ పంచ ద్విత్వాదౌ తత్రాన్యస్య అన్యాయశబ్దస్య ప్రత్యయస్య
సమాసం త్వయాపసర్జనత్వ తద్విధానాదితి భాష్యం । సమాహార సంజ్ఞక ద్విగోః అత్ర త్వస్య ప్రత్య
త్వయస్య పదగత ప్రాప్తి విధేః తత్త్వ తాప్తః ప్రయోగా ఇహాపి తాత్పర్యాయః । పంచ పాత్రాదా
వచ్చిత్ తత్రాత్ర శబ్దస్య ఏకత్వే లక్షణ తత్ప్రయోగాదితి సూత్రమాంస్పృతేః । తదాధార ద్విగుత్వా-
త్ ద్విత్వ ఘాత్ర శబ్ద ద్విగుత్వం చిన్న ద్విగుత్వ సమాహార ద్విగుప్రయోగ్యః । ఏవం చ ద్విగోః కర్మధారయాం
తత్పురుషే ఆతిదేశే తత్ర పంచాయాః । తత్పురుషం లక్షయతి యథా యత్ సుబద్దే యత్ర యథా
తత్పురుషః । సమాసత్రస్య తత్ర సతత్పురుష ప్రవృత్తే । ౩౧ । యత్ సుబద్దే విశిష్టస్య యథార్థస్య
యథా ప్రతి యః సమాసః స్వయం ప్రయోగః । స్వార్థస్య తదర్థే తత్పురుషః । తథా యత్నాయోత్తరం
త
కాగ్నితే

స్థలయోరర్థగత సంబద్ధార్థకత్వ వ్యయోస్తాద్ర్థస్య బోధకం తథాత్ర కర్తృత్వే తదర్థయోః తత్పురుషః పూ
ర్వకాయోః ధర్మప్రవృత్తి తాదాత్మ్యత్వాత్ప్రతిః శ్రోత్రకప్రత్యేకత్వాదౌ క్రియావిశేషణత్వేః కర్మణ్యాధారత్వ విషయత్వే కర్మణః తత్ర
విజ్ఞాతత్వాదౌ కవితాత్వాదా. వివక్షితత్వే ప్రకృత్యనుయోగికర్తృత్వే పరస్పరాభావర్తనాయ ర్థస్యాభేదాన్వయబోధకత
యా తద్ధార్థ్య సంఖ్యాభావాత్ శ్రోత్రకపంక్తిత్వాదా అనుపస్థితి దాత్మ్యం వాచిత్వేతు తత్ర తత్పురుషః సంఖ్యాత్వే క్రియావిశేష
ణత్వేః సమాస ఏవా ప్రవృత్తిరితి తు కర్త్రన్యః శ్రోత్రకర్తృత్వ తాదాత్మ్యమితి వాద్విసాం కర్మక్రియాయుక్తత్వాత్ విధా
కర్మణ్యాధారత్వం సాక్షికారాం తత్పురుషత్వ ప్రయోజకః పదసంస్థాపనానాం విశేషత ద్వితీయాదిసుబర్థస్య క్షేదాదే
రపి ప్రత్యయః క్రియాకృయాద్వితీయాదేరర్థః శ్రోత్రయోః కర్మణి కర్త్రా ద్వితీయా తత్ర తత్ర కర్మణః త్రి
ప్రత్యయత్వేన శ్రుతార్థః సమానార్థత్వ ఇత్యాదౌ ద్వితీయాదిసుబర్థస్య కర్మణః కర్తృత్వాద్ధి యోగ్యతాదౌ
తస్య ద్వితీయా తృతీయాది తత్పురుషత్వే ప్రయోజకః సంఖ్యైకపదార్థ ద్వితీయాద్యర్థ అపరపదార్థయో
ర్నసమాసత్వాచ్చ ధర్మిణః సుబర్థత్వాత్ ఇయం విశేషః విభేదే షష్ఠ్యర్థ్యన్వయ ద్వితీయాదేరర్థః
తయోః భేదః విశేష తతః ప్రత్యయత్వం కర్మణాయోర్విధాదం తాదృశానాం కృతస్థా సంసృష్టరాశి విశేషణ
తాదిః విశ్రుతిః తత్పురుష సమాసాన్ త్వాదాద్యర్థ సుబ్లోపస్థానాం కర్తృత్వార్థం విశేషణం ఘటాన్యం కర్మ

త్రిపాదసూత్ర
వృత్తిప్రకా
౨౧

సుపల ఇత్యాదౌ తు తత్ర వృత్తే షష్ఠీ ద్విగర్త్యయాది తత్పురుషః । గుణాన్ గతేన ఇత్యత్ర గతౌ గ్రామశబ్దస్య ఉపస్వరాచ పురుష
ఇత్యత్ర పురుషశబ్దస్య సంబంధ చతుర్థ్యన్త వోః స్వరాదేశే కార్యసుత్త సుపః స్వర తా తత్ప్రాధాన్యం భావే తా ప్రత్యయ యోగ ప్రాప్త
సమస్యర్య గ్రామ న తస్మిన్ ఇత్యాదిషు । సమస్యక్రమం రక్షదాప్యయ ప్రసంగాత్ సంపన్నం దత్తిప ప్రత్యాదౌ వివక్షా తత్ర
లింగానుకూలం రక్షా దాప్యయ యోగాశ్రయ యుత్యస్య గామేతే సమాసవిధి ప్రత్యయ సంధా స్వాదిషు ప్రత్యాహారా విగ్రహాదిష
దస్య గ్రామశబ్దస్య తాదృశ లక్షణ తత్త్వం అస్మ దాప్యస్య బంధేన గామశబ్దస్య ప్రయోగ ప్రత్యయ సమాసస్య గామో త్తర
విధి స్వస్య పస్యస్య వృత్తి స్వరాదేశ ప్రత్యయేన తస్య పదస్య హాని ప్రాదావసత్వాత్ గ్రామాది పద లక్షణ తస్య గ్రామ శబ్ద
స్యాదేశత తత్ర గత్యాదౌ తా దానే అప్యయ ఇత్యస్య ప్రదాయ కాలాన్తర సుతం సాంప్రతం తత్పురుష స్వాభి సమస్య గామ శ
బ్దాదేశ రక్షాదాప్యయ యోగ శబ్దస్య ఆదేశత్వాత్ । గ్రామం గతా ఇత్యాది విగ్రహస్య సమాస తుల్య
స్య స్వస్య వృత్తి వివక్షా ప్రత్యయాన్తం తత్ర గామదస్య దాప్యయ యోగ తత్ర తత్ర ప్రత్యయోపస్య
ప్రత్యయాః । స్వం తత్ర గ్రామశబ్ద ఇత్యాదౌ గ్రామాది పద లక్షణ తస్య గ్రామ శబ్దస్య ఆదిగ్రామ్యాదౌ దాప్యయ
తాదర్శా ప్రాసాది సవికల్పం గ్రామస్య తత్ర గ్రామపద లక్షణ తస్య గ్రామశబ్దస్య ఆదిగత్వాదౌ దేవాప్యయ యోగ ప్రసంగః

ప్రత్యయం । తాన్యర్త గమోపస్త్రే త్యాద్యన్యా యంతు తేంశ్చ సామాన్యం ప్రత్యేక లుప్త గత ప్రా వృశతత్ర స్మో త్తర గామోప స్యాప్యత్వ
స్యతోంకు త్వేయత రసం భూగా [illegible] అర ఏవా ధా పిపులీ స్మైద ఇత్యాదౌ హ్యావ గప రప్రధ్యాత్యే అసుదిష్టస్య తత్ప్రలషా తిర । త్వప
దాధ్యాం । బిపులీ త్రస్యతోగాం అధ్యాయద్వి కేగాషు లుప్త ప తాసా మిత్యాదౌ సరగవర ప్రధ్యాత్యో ద్వ్యం । త్యస్యలగ । త్యప దాధ్యా
గాం । షుతాలిం । సుబిధే అవ్యయ స్తథా వహలు గుత్ర త్రేత్యాదౌ గుతారీ గావలిప హలు బధ్నేః ప్రకరత్యద్యాస్య ప ద స
మాప్త్యాగాం । వృ్ః । ప్రా న్యేనుమోవి ధ్యా గా ది తిగులు యిలు దిగా యాండ్యా రతో శపి షి రెగా వయో న్యం త్వృగ్గ స్త హ్యా గా ఉ శత ఇ
త్యాదౌ శరుగత్యాది సంస్థేగా గా మాదె తె ప శత్యాదౌ పర్యవతెయాస్తు కృతం గా మాది వబ్లైస్య గా వుక్కుగత్యాది లక్షగావు
తి వెతిస త్యం । విగ్రహం తాసాగా సమా స సమాగాధ్వగే త్యేత క్తు గాయు తత్ర ల క్షణా యాః । బ్యాపా రాతీ వాగా స్తు గా గాం
ది పరస్య తత్తుగాత్యాద్ధౌ లక్షణా శరుగత్యాది సం స్తేగా స్తైగా గా మాదె శగత్యాదౌ అవ్యయ సంభవాత్ర ధ్యాపి వక్షుణః గా
గుం । శత ఇత్యాది । విగ్రహ స్వ్వుక్షగా త్యాద్యగే ద్యత యగా ష్యప సం ధ్యా యక్షా దెవ శరుగత్యాది షం శ్లేషా గత్యాదౌ గా గా వ్యస్త
యుతోధ్వకత యాసహా సప హాగా ధ్వగే తాష । భూవా లీ గా వు ధిం త్యాదౌ శరుగత్యాది ధ్యమీగే తో ధ్రా గు తొ ధ్యెగ ధ్రుతయా
దెః । కరు గత్యాదౌ ధ్యగే త్వాద్యా అత ఏవా ఘుపః పతి ఇత్యాదౌ వస్యస్య అసు రాదైతప ఇత్యాదౌ విశేషి సోయా ఇత్యు ర్ధృతా ఇ
త్యాదౌ సామాన్యస్య అన్యావృగ్గ సోవా ధ్యా గాపిరే ఇత్యాదౌ పరస్యస్య అసు దరము దరం తరు గ్యాం ఇత్యాదౌ స్యలుప్యాచ

అనాయాసోద్ర
శబ్దప్రశా
౨

ప్రతిషేధార్థే

నైతర్ణ్యుపాతేస్మాద్దేః ప్రతియోగిత్వాదిసంబంధే వైషమ్యాం తేనను జ్ఞానవేవి తత్రత్య తత్పురుషే ఆగాపత్తి॥ ఉపయుక్తే పూ
ర్వత్ర ద్వేః ప్రసజ్యప్రతిషేధాన్వయాభావ ఏవ సమాసః ప్రయోగాంతేనాపి అర్థం వత్త్ర తద్విత్వాద్దేవ తత్ర ప్రయోగః। తత్పు
పద రుషస్యాత్ర కర్మధారయ విషయత్వాయోగాదితి వృత్తౌ। ప్రసజ్యప్రతిషేధే పర్యుదాసేత్యాది స్త్ర తత్పురుష యోగసామర్థ్యాయోగాద్వ్యా
ఖ్యాత తత్పురుషవిధి సూత్రపదపాదగతాపత్తి అత ఏవ నాది గుణవినా పదేనత్యాదికః। కిరణావల్యాదౌ పుంసి ప్రయోగ సౌ
ఇతి తత్ర పర్యుదాసనిత్ర్యః। యథాశ్రుత తేషాం తత్ర కర్తవ్యా॥ ఏతేషాం దత్తే త్రాణమతం గా స్తస్త్రైవా మాతురం గమః।
స్త్రీత్వాద్గుణగతస్త్రీ ప్రత్యేకం సంయుతే ధర్మేత్వాదావాద్యసంబంధాదేవ నావ పదలక్ష్యత్వేప్తి దేవ దేశస్యాం
జాతే స్త్రతాప నాశయోగస్య ద్విశేష్యవిశేషయోః వృత్యాప్రాన్తపదాంపస్త్ర విశేషార్థస్య పరాంశర్గతాపత్తి తథా ర్రే
విశేష్యాణాం॥ ప్రాప్తభావతేయం దేత్వం తత్కేదేనాహ ఉత్తరం॥ అసు శిష్యగ్రాహాః కాంత్రస్త్రాత్రాది బాధ్యతే। త
ఎతదీ్యవక్ర దానేన మే తయోః ఉపార్తప్రపత్తిం యాథయా ఇతి శ్రుతౌ ఉపాదానాం ప్రపత్తి ఇతి ప్రత్యుత్యా తత్పురుషః। పరం
త్వం తయోః ఉపార్తప్రపత్తి ఇత్యర్థే కర్మధారయ ఏవేతి సిద్ధాంతో వ్యాపాదేశే తత్తత్పురుషే యద్యపి యా తత్ర కర్మధా
రయ శిష్యనాశః తద్విశేషా ఉపార్తప్రపత్తౌ అపూర్వవిధ్యాప్రయుక్తిశ్చ కల్పతే। కల్ప్యతేప్యుపాద్యః తత్త్ర

ద్వయోరేకదేశవిధిబాధాధిస్త్రీ సూత్రా సాధీయతాం తాదీ సుతౌ తత్ర రణ్యయోరేత రాద్వయోర పరత్వం భావాన్

సూత్రస్య త్రైస్వర్గస్యాస్యైవ లక్షణత్వాత్ ఇయదిహ న ప్రసక్తా రయోర్వత తత్పురుషేవి ఏల క్షణా తదా తత్పురుష

ఎవ తత్రాచితం త్రైస్వర్గస్యైవ రహస్యయ స్వపతిత్యేత్రాప్తౌ అజ్ఞప్రవిశాత్రయుక్తే త్యుల్ ఏకదేశవిధిసంజ్ఞా

చస్యచ అకల్పత్వాదితి చెన్న తత్పురుషే లక్షణా పత్త్రైపి ద్విపంతి నర్గధారయోర్పన్ తత్రావ్యాపయోత రతత్పు

రుషః రహితానాం స్వపతి శతిష్ఠత్వతాత్ రహదస్తుపతి పదాన్వితాల సంబంధివత్త్వే స్వపత్వ్యగువ్రసహాస్పస్యస

నిత్యత్వే తదనుసంధా లక్షణాయాం నస్తుత్వే తత్పురుషాభయసాసంభవాత్ రహితాహద స్వ [illegible] ది పదం రహ

దారిసంబంధవత్త్రయా స్వపత్వాదిషోడశ రాహానాం త్వం తథా పతి రహానాం తత్త్వాత్ తత్పురుష సంజ్ఞా లక్ష

ణాత్ త్రిస్త్రీ ద్వాదశకతమోప న్యాసాగాచిత్యాత్ అథ శాఖకం విగానయ హ్యాద్ర్యావప రూపత్తేగాంభీర్యాన్యత్వాం రతత్ప్ర

యానాం తరవిషయే తత్పురుషవిధయోః నర్గధారయోః తన్మూనాంతరస్యదాః బాల్యమిత్యాది మీమాంసయా

తదైవ ప్రతీరత్తేరిత్యపి కిం బహురాజయోః తత్పురుషాధ్యవసాయే పాంశ్చప గత్యమిత్యత్రాపి ఐక్యే వరితర

అపత్రస్యాతలవయవి పెశాం సమస్తపదానాం లాక్షణికత్వాదేవ తతా దుర్గాంత్యం ఏకపదహత్రలక్ష

ణి లక్షణైకదేశవిధిదోషే సంప్రయోగ ఇతి మీమాంసాయామాన్యత్వ సంప్రతిపత్తిరితి

ఇతి తత్రహి రబాధకాన్త వర్ణధారయవిధయశ్చైవ పదానాం ప్రామాణ్యాత తత్పురుష

త్రిశాంబు బాలకృ
శప్రకరణ
౬౫

గాయాదివదాత్ర కోవ్యర్థస్య పృథాదిత్యస్త్యం విస్తరః అన్వయానాం లక్ష్యయతి అత్రానాంబిత స్వార్థాన్వయస్థా
[illegible] వగస్త్య మొచ్ఛద్ధిలా సపనాసః ప్రాప్యయానావః పుంస్త్రీ ద్విగవిశేషతః ॥౧౭॥ యః సమాసః ప్రాప్త త్రయపదాంపస్త్యైకి
యం ద్విగ్వాచితస్య యథార్థస్య భోధకాన్వయ ప్రాగపూర్వకం సత దృశిష్ట స్వతదర్ధాన్వమోధే అన్వయానావశిష్ట
ప్రాంకపుంస్త్రీత్వం అపత్సం భవాతాపోహాపుంస్త్రీయాం అన్వావం కుంభాదిశ్యస్యాం మీమాంసాది పుంస్త్రీరాదిపరత్ర ప్రవృత్తిగా పరా
ద్వవ్యయాం అనుభావ్యతే। అర్థాన్వితమితాపాం అత్రపదార్థాంబితస్వార్థబోధకత్వాభార్థపదం గాన్వయపూ
ప్రకృతిర్బహుమి పృథక్ దుపాదేశ ఇత్యాదౌ తు పుంస్త్రీరాదేశ శబ్దార్థవత్తం బాధయ స్థపి పుంస్త్రీరాది కస్య [illegible]
ద్వికోకతాభ్యాం ద్విగ్రస్త్రీ పుల్లింగ న్యాయాద్వి ధురితి తత్ర ప్రసంగః । ద్విగోర్నస్త్రీ స్యాత్ లాభాలాఘానాం తే అ [illegible]
[illegible] ప్రత్యయ [illegible] ఇత్యన్వయానాం అవాప్తిః । తస్యాన్వయః గర్భత్వేవి తత్పురుష [illegible]
[illegible] ఇత్యాదివ్యాప్తి [illegible] తత్ర ఇత్యాదౌ [illegible] ప్రహారత్వాదౌ
[illegible] సమాహార ఇత్యాదిత్రయ [illegible] స్మృతి [illegible]
[illegible] ఇత్యాదౌ [illegible] ప్రవృత్తిప్రవృత్తి నిమిత్త [illegible] ఇత్యాదౌ వైశేష వైశేష [illegible] ప్రవృ
త్తిప్రవృత్తి నిమిత్త [illegible] యుక్త మిత్యాదౌ [illegible] సంహతాయదా [illegible]

దేతావస్య దిగ్వ్యతిరేకం సంహృత యితరం తి ష్ట శబ్ద కాల ఇత్యాదౌ। దిగాకాశ్యోర్వృత్తం త్వాదిష్వపి తేషు ఉదయాయ సర్వత్వసాపేక్ష
త్వాదతః ప్రకారాంతరేణాహ ఏకేతి అనాదేశం విగానస్యయ తారాపఙ్క్తయో భవంతి। స్వాదేరాయ కర్తృస్యయ దాపాద్య
యాచార అప్యుత్తే॥౧౧॥ అనాదేశం విగానస్యయతారాపఙ్క్తి స్వాదేరాయత్వగాసా కర్తృసాధ్యాయతో త్వం ప్రత్యసకాశ
సదివహా అప్యయాశావః। స్యయయ తాస్యేవ పఙ్క్తి స్వాదేః సతూసాంతరా కర్తృసాధ్యాయతో తే సమదాయ ఉక్తావి। కృ
తయోః శక్ర పరివర్తిత్వమిత్యాదౌ త్వయోర్యా చ పాద్యస్య ఉక్తావి కృత తయోర్వికాస్తైవపాత తయోరసప్తు
మిత్యేవోఽయుక్త పఙ్క్తివపాత త్వ సంబంధ ప్రత్యాయ నానా స్యక్త్వా గం గం పాతి త్య[illegible] మితా వద్వాస్య గ్రహ్యగం
గాసమికస్య పవిత్రత్విం త్వా త్యక్షేం సమవాయేః సంబంధః శబ్ద తస్యేత్యో మాదేశవకాదేవ దస్తూపాగ చావ్య తేద
తి రతత్రాప సంగాద్యవాప్తిః। అనుగంతేర సంబాశేః అప సంబధి పు స్తాత్రత్వ యప సంబా దాతి తది తావరాయ
దేశం విగా విశ్య యతా సా ఖిస్తృతి యా సప్తవ్యాది సుఖి రవ్యయా ■। చాదాగస్య ర రశ్య త్యాదిర రా త్యాది రం చా
ధ్యత ఇతి షష్ఠ్యా మయస్యం తాట సరగాం॥ బహుత్రీహిం లక్ష్య తి బహువ్రీహిః స్వ నఘా రత్స సంబం ధ విత్యో బాధ
రః ౨ రు ధ యా లక్షణాయా స్వేం శజ్ఞా పర శబ్దవా గి॥ స్త్రు॥ సవాస ఇతి ప్రకృతం। [illegible] చాపస్యం శస్య ౧ రా ధలక్ష
లక్షణా యా జ్ఞాపకేర సప్త్రోపు ఖితేః స్వ గర్భస్య యా కృశాం కర్తస్య సంబంధ విభక్తి ప్రకారే సాంప్రయ చోతుం ప్రతి ప
దర్శం నస సమాసః। స్వగర్భతా కృశా కర్త సంబంధ పొటి బహువ్రీహా వత్యర్థః। అరాధవాం కావ్యతుం ఇవ్య

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

॥ దేశవృత్తి సంఖ్యావాచకాత్ పృథక్ శతశాదేశసంబంధి త్రైసప్తా దిఘ్నాసాం ప్రత్యయం
స్యాత్ క్రమేణోదాహరణం [illegible] మిత్యన్వయార్థః ॥

స్త్రవిశేషణ యత్ర త్రైశేషం యత్ అస్తి తాదృశం తిష్ఠతం । అన్యేషాం తత్ర తి శబ్దసామాన్యమితి । అపసమిరావే దశమాన్
మితి శాస్త్రగణితతాత్పర్యమపస్తాద్విగ్రహాదుపదశాః శతురయః ఇత్యాదౌ పసమిరావే గణిత దశస. ఖం. ఇత్యేక రాగానాం
రాదశానాం పాపత్రీణాం ప్రకరణః । తత్ర దశశబ్దస్య దశత్వలక్షణాయాః సుపయోగాత్ సంఖ్యాసమా పగణిత దశత్వస.
ఖం ఇత్యేకైక రాదశానాం ఇతితు దుర్గత్రయాణాం యథః ॥ అధికా దశ యోషామితి విగ్రహే అధికదశాః [illegible] । పురుషాః
త్యాదౌ సప్తయోగాత్ స. ఖ్యాధిక్యే నా శబ్దే విగ్రహే ద్విత్రాః । పవిత్రాః పరమిత్యాదౌ ద్విత్రాః పరవయోగాత్ సప్తయో
స్వసంఖ్యాస. ఖం. ఇత్యే ద్వయోస్త్రయాణాం పవిత్రాణాం [illegible] । ప్రత్యుత్త రాం [illegible] రాదశా
దశత్వేతరార్థగతా యోస్ప్రత్యాపత్త్యతస్వద్వత్త్వ గతార్థతావద్యతిరేకం చ పదాం యోషామిత్యాది విగ్రహే
పంచశాః పురుషా ఇత్యాదావప్యవర్త్రిత్యేవాన్యయోస్త్రయాణాం । పంచతుః ద్విపా యోషామిత్యాది విగ్రహే నాశబ్దప్యస
యోగాత్ప్రత్యయాద్విత్రా ఇత్యాదివద్యవ పరాః స్తుస్వపసంశయాపాది తాత్పర్యద్విత్రాః స. ఖం. ఇత్యే ద్విత్రాః త్ర
స్తాతితారార్థ రత్యమిత్యాహ ॥ ద్వ్యస్త్రయో యోషామితి విగ్రహే తు ద్విశబ్దస్య ద్విగుణిత తాత్పర్యార్థ యా ద్విగుణిత త్రి
పయోగాత్ స్వసంఖ్యా స. ఖం ఇత్యే ద్విత్రాదశా ఇత్యాదౌ పక్షే వ గరః । సుఖం తథాగా వైతద్విగ్రహాస్వపత్తు
స్వత్వాప్య పంచదశ అప్యాదశ యోషామిత్యేక పంచదశా ఇత్యాది కాల సమాసః । సర్వత్ర అస్త్ర బహువ్రీహౌ రాదాది

క్రమేణోదాహరణం

ఆరావాహం(ద్ర)
కల్పద్రుమ
24

తాత్పర్య తి చరతు సర్వాదేశాః। సర్వత్ర సంబంధి చైత్ర ఇత్యాదౌ స్వత్వస్య సంబంధి తి యత్వ తాత్ స్వత్వ జాతేః స్వస-
బంధిత్వే చైత్రం కోర్ణ యుక్తి తత్వ లక్షణ స్యాం కస్యచిత్ కుత్ర లక్ష్మణా యాం ప్రత్యయ స్య కఠిన పులితం తథా ఆతు
చక లక్షణా యా స్వపులిపొత్త కే పులి పతే కర్తృతః పుల సంబంధి త్యాదిరపి। మాత్రుభక్త ఇత్యాదిరస్తు తత్వ లక్షః।
స్వాతంత్ర్య చకా కృ లక్షణా యా బోధకే విశేషితే గవి చతత్వం బంధిత్వే చచత్వ యుక్త యోగా వాయు యోగ యాస్వ
తత్వ స్తుత్వా= దన కక్ష పుత్ర విత్రహం స్వార్థ స్తుమయు చవ్యాం తి సంబంధిత్వే నా దిర వ్యయము (త్ర) యు చ వాగ్రం భ ఇత్యాదౌ
వ్యయం లక్షణ వ్యయం భావే స్వాతంత్ర్య సంబంధిత్వే చెనాథకే స్వాతంత్ర్య సంబంధి త్యాది తత్వ లక్షణా తి వ్యాప్తిః। తదస్య త్వేనా
లవిశేష ణీయత్వా ణి। ఇద మత్ర వద్ధా తద్వాచ్య। చిత్రగు రస్తి త్యాదౌ చిత్రా భిన్న స్వామి సంబంధి ప్రభృతే గా ప్రతీత్యర్థం
చిత్రగుః సమయుదా యస్య లక్షణా తస్యా వాక్యత్వే లక్షణ త్వా యోగా త్ పాక్షే లక్షణా యాః ప్రాగేవ పరాస్త త్వా త్
చచిత్ర పద మేవ తత్ర చిత్రా భిన్న స్వామి సంబంధి లక్షకం గోపదం తు తాత్పర్యగ్రాహక త్వాయ గ్రాహకం లక్షణా యాం
చకా కృత్యా చసహా తకం వేతి వాచ్యం। చిత్రపదస్య త్ర ధనాం తత్వా భావే తత్ర త్వే అస్తి త్వాపే త్వయోగస్ సత్రే
ప్రథమం తప దాం ప స్వార్థే చ భావ గావి శేష్యత్వా త్ అన్యత్రా నా భాష్య బహు వ్రీహి త్యాదావపి నా భావ స్తి త్వాత్ వ్య యుల
సంగా చిత్ర కలత్వ ర్ధ వ సుపః సంబాద్య బోధకత్వ వ్యుత్పత్తే గాపదాత్తర ప్రత్యయ యా చిత్రపదా ప స్వార్థే చిత్రా భి

స్వ

ద్వి సమ్బన్ధేన సంబంధి నైరన్తర్యాభావ త్వగాభోగాభ్యాం యత్ర స్వాంతర మేవ తాః భ్రమేణ సంబంధి లక్షణం చిత్రపటం తదా త్వయ గ్రాహ
కమితి వాచికోరాంశా వ్యుత్పత్తిః తథాయుక్తం ప్రకారపదార్థస్తాదృశం త్రుటిప్రసారార్థస్యాభిలాషత్వా యాంశేనాపఠస్యత్రుష్ట
విశిష్టా చిత్రపదార్థే నైమిషపం తదర్థస్యార్థమేత దనుపపత్తిః అత్ర ప్రకారార్థ తాదా రచిచిత్ర బుద్ధేణ సంబంధి
త్వేన పదస్య లక్షణా యాం ముఖం తత్పపత్తిః రచనాయాం తదాత్వవత్త్వేన పదస్య సాధ్యస్యభావాత్వాం
యాం త్రస్వబుద్ధిః యత్రస్థానేవత్వస్యాం యాం అపస్థితే చిత్ర బుద్ధి స్వర్గేణ సంబంధి అపైవ చిత్రపదార్థస్య
ప్రయుక్త చిత్ర నభోగాస్తి తాదృశ ప్రకారార్థ వాచి పదస్య త్రస్వత్వ సంగాతా వస్తుతః ప్రతపానత్వ త్రుటి తాదృ
శాస్యకలి విషయతానస సంబంధి తాదృశాన్యతార్యత్వ పదస్య ప్రకారపదస్య చరపద స్వరూపలక్షణా యాం సంబ
న్ధబుద్ధిస్సః తయోరర్థత్త్వేనైవ యుక్తతాదృశ యోగాతా నచ తత్ర ప్రకారార్థస్య స్వరూపత్వ ప్రకారాది ప్రత్యయస్యా
స్వరూపవిషయతాన సంబంధి అన్యథా తన్మాత్రత్వస్య సాధకం చరత్వం తదితి సాంప్రతం స్వరూపాది రక్షితః
స్వార్థానుపస్థితానతి తదర్థానుభావ ప్రసంగాత్ స్వరూపాది మాత్రస్య నాయత్వా ప్రాప్తే తస్మాత్ప్రపస్యాభిధానసుచ
ప్రకారతాయా యోగాతా ప్రకారత్వార్థ వచ్చిన్నైవ నత్ర దర్శనస్య పదార్థానాం తత అనన్వయబుద్ధి ప్రకారత్వ తదుక్తత్వ
చిత్ర గుణ తచ్చిత్రపటం స్వర్గేణ సంబంధి లక్షణం తత్సంబంధ విశిష్ట తాదాత్మ్య చిత్రపదార్థస్యాన్వయః రచనాం

స్వ
స్త
తా

శ్రీరామానుజ
శబ్దప్రకాశ
౩౭

ధర్మితావచ్ఛేదకత్వం తత్త్వమితి శక్యవృత్తిజ్ఞానే తు తాత్పర్యాధీనైకదేశే గవి చిత్రపదస్య లక్షణాభావాత్ః చిత్రపదం స్వా
ర్థైకదేశే లక్షణయా గవాద్యర్థే ప్రవృత్తమితి తాత్పర్యబోధకస్య చిత్రపదస్య లక్షణాయాం తాత్పర్యపుష్టే దానస్య తాత్పర్యమితి వాచ్యం
ఘటో ఘటస్యం చిత్రగత్యాదిత తస్య లక్షణైకదేశే చిత్రగత్యా ప్రవృత్తి ఏకదేశ వృత్తిత్వేన పదార్థైకదేశ లక్షణా
స్వార్థైకదేశస్య వృత్తిత్వం చైత్రగాసంబంధిని పదార్థాని తాత్పర్యం లక్షణాయాః ప్రసిద్ధత్వేన పరిహారవాదప
పక్షతాత్పర్యాంశైకదేశే ః పదార్థైకదేశే తాత్పర్యస్య లక్షణా శక్తేః స్వార్థే తాత్పర్యా చిత్రపదం చిత్రాపో
లక్షణా । గోపదం ౘ గోత్వమిత్యేకం । తథాహి చైత్రానేకకర్తృకాన్వయే చిత్రగోపదార్థస్య చైకదేశస్యైవ వృత్తిర్భాగం వృత్తిత
స్వా గోం వృత్తిం తాత్పర్యమిత్యాదౌ లక్షణాయుక్తం । అతః పదానాం సంబంధిత్వపదార్థైకదేశేఽపి ప్రసంగాత్ తాత్పర్య
చిత్రగత్వాదావసంభవాత్ తద్వృత్త్యభావమిత్యాదౌ తు లక్షణా పదస్య తు తత్సంబంధి పరతయా రూపకరస్య స్వ
సంబంధి పరత్వం వాచ్యం ఇతి ప్రసంగాత్ । లక్షణాపదం తత్ర సంకేతసంబంధ ఇత్యాది లక్షణం
అతః చిత్రపదస్య గోపదార్థైకదేశత్వే గవి తస్య సంబంధిత్వయోగ్యతాః పదార్థైకదేశత్వం । ఏకపదార్థ

యోత్ర మిశ్రోక్తయః। శంతి వత్తసాం తస్య చతోరవ సాప్యత్వ్మ ఇతి। తన్నరం। తథాపతి శత్రుగుః పులస్త్యసాః సం బాలా
తిలసోహం శఇతాలరా తదావః స్వర్గ యః గవా దిప రా మర్శనశత్యాపత్రైః। పదాధైర్యశబే శబ్ద్య పదామ శర్కరతాయా
స్తదావాంవస్య త్వష్టవాదితి। ఏవం బాలసూక్ష్మ నారదావృత్త ఇత్యాదౌ వ్ర లసాంసాలు నాస్య రమర్యశ్శ అప్రధాసాగా
సృత్రైరశత్తనాంరవపరోయవాంరరసంబంధిర అవస్నైరగావవిసాంహ వసాం తృప్తి భిసాం బవ్యదేవస్య్రశమనరాం మా
హాగాశత్త్రరభిన్నవాంరశ సంబంధితాద్వితా వృత్త్యాదేవాం నభ ఇత్యుక్తం విస్తరః। ర[illegible] లసోన్నాం వాంరభాం యస్య వ్య
త్ప్రవితాదిత్వ గ్రసదా లసూక్ష్మ వాంరశపదం స్వర్గయం వత్తుం లసూ క్ష్మ వాంరశసంబంధి త్ర్యుగసా మాదిపాం శ యరృష్టవ
ప్రభాంః స్వరతస్త్ర వృష్టవాశవ్యస్య విగ్రహాత్యః। పుం క్షా యస్సార్వ అప్రైవశం ప్రథమాం తం సతుసమ్యం తైఃతశక్త్య
హాం। యదాఖై[illegible]దసుబంతేరసాంక్షాం త్రైః వాఽవిగ్రహాం।। ౭౫।। అస్యవశత్రైతాంశ[illegible]రబేశం గాంలప్రధ
హాం తం తతుసంబంత్రై దితరశానాణీః సహాబైదాద్ధనసుబంలయ త్రష్టైరసాంకాం వ్రయం విగ్రహాః శయ్యతే। రబాంక్త
వాంశ్యైతదాం। సుబంతసాపి పంచప్రత్ర వత్తురదే ద్వైవసాకాంత్రుతా వలాసూవేసావాంరదాయః। ఇత్యాదౌ తు
యక్షవైభరభేదాశరశసుబంత ఇతిరతా రశనాపి వాంశ్యసాద్దరభిభయపీహిం। పతితస్వరరం యస్వదం తాక్షుమాం

౭౫

ఆరామ్య (౭)
శబ్దప్రకా
౨౨

యస్మాదిత్యాదికస్య సమానాధికరణసంబంధ తస్యయా తంత తథా నాస్య కవిప్రయోగః। సంప్రదాయవిరోధాత్। ఏవం షష్ఠ్యాం తస్మాద్య
త్రి త్యాదికః సమానాధికరణం తథా నాప్యపి సుబంతైరితి తు సంభవాభిప్రాయం। తేనాపి షష్ఠ్యో దేశ ఇత్యాది బహువ్రీహేర్వ
షష్ఠ్యో యత్రేత్యాది విగ్రహేణ ద్రుః సుబంతతావశాదేవి నాన్యత్వం। స పుత్ర ఇత్యాదౌ తు సహపుత్ర యత్ర ఇత్యాది రేవ విగ్ర
హో। తత్ పుత్రేణ సహేత్యాదిః। అస్వపదార్థ ప్రాప్తేః। న షష్ఠ్యో దేశ ఇత్యాదౌ వసహంషష్ఠ్యే ఇత్యాది విగ్రహేణ సమానాధికర
ణ్యం। తను సమానాధికరణ్యం స్వదేశస్య తద్ధ్యాధాంతి శ్వేత త్వమిత్యాదిస్తు శ్వేతపితా యస్యేతి విగ్రహే యస్య పితా శ్వే
తత్వం శ్వేతశబ్దే యసాపృయి। సాకాంక్షత్వే శ్వేతశబ్దః పితా యది యస్మిత్ అన్యయ ఏవ సాకాంక్షః ఇవం తు సాక్షం। యత్రవి
గ్రహవాక్యే సుబంతకదః త్రయాసాకాంక్షత్వే సంభవస్త్వత్ర తదన్యత్ తద్రియా న ఖర్ణత ఏవాన్వయ విశేషాధకః బహువ్రీహి
పూర్వత్వం గృహ్యతే। తద్యత్రా యస్యేతి విగ్రహే। తస్య త్రయస్త్రా। త్రిత్యాదితః। స్వనత్వకంగతి కర్మాక్రాయసంబంధి
త్వే నైవ స్త్రాదిశాస్త్రాణి ప్రాబాధః। కదాచిత్రా త్వయా నదివశాద్ధంత వాచ్యస్య స్వకీయగ్రామసంబంధిత్వే। యత్ర తద
స్తత్వసాంకృత్వే సంభవస్త్ర విశేషవిశేషణత్వే యన్నానార్థవాక్యవిశేష్యస్య విగ్రహాశ్వాన్వయ ధః। సుబంత పదార్థే బత
త్స్నాసార్ధగబితవాక్యే। అత ఏవ తద్ దాసోయస్య త్వదేయంశే యదర్ధవాక్యదాసస్య స్యద్య। దాసనా యమిత్యాదితో

గవగపం.। నంతు ధ్వన త్య్వ దాసస ంబంధిర ఎవ। చంద్రపూర్ణాయాం యస్యేత్యాదికస్య విగ్రహే యదీయ చంద్రోపూర్ణాయామిత్య
ర్థకః। నంతు యదీయపూర్ణాయాం చంద్ర ఇత్యర్థకః। తాత్పర్యార్థమవ సత్త్వం త్వ్యోవే విశేషతా ప్రధాన్య ప్రత్యేవి ధ్యాతాంతి తే
చంద్రపూర్ణః శబ్ద ఇత్యాద్యౌ స్వపూర్ణా వృత్తిచంద్ర సంబంధిత్వే నైవ శబ్దపాస్య నగపం। తపూర్ణా వృత్తిస్వ యదీయ చంద్రసంబం
ధిత్వే తత్రగగణాదౌ చేంబోధ సంబంధిన వరార్థస్య విశేషణాస్యైవేతు సులభం తప బాధాన్యోతే తాత్పర్యపదస్యోర్థే గజగ
తాని అత ఏవ చైత్రః పుత్రకలత్రాద్యుపన్నతారౌ స్వపుత్రస్యత్రాద్యుపన్నాతే చైత్రాదిః। ప్రతీయతే త్వదీయపుత్ర
స్యతాత్యుపన్నత్రయః బహువ్రీహిం విభుబతే తర తద్గుణసంవిజ్ఞానాశౌవ్యక్తా తదాదిపః। విగ్రహస్య విశేష్యయః అ
ర్థైకవృత్తి పదకరణ॥ ౪౯॥ తద్గుణసంవిజ్ఞానో అతద్గుణసంవిజ్ఞానశ్చేతి బహువ్రీహిర్ద్వివిధః। తత్ర విగ్రహవాక్యస్య
విశేష్యవిశేషణయోః ప్రత్యాయకయోః అన్యపదార్థ విశేష్యకాన్వయ బహువ్రీహిః తద్గుణసంవిజ్ఞానః। తస్యాద్యర్థం
శ్చ పూర్వస్య నపుంసవిశేష్యవిశేషయా విజ్ఞానం యస్మాదితి వృత్త్యా సామ్యయం సంజ్ఞా తల్లీన తద్భిన్నస్తు తద్గుణసంవిజ్ఞా స్త్రీలు
ఇత్యర్థాన్ధస్యతే। పులస్యరూపః పదార్థ ఇత్యాదిలోలో హలః స్వరూపం యస్యేతి విగ్రహస్య వై స్వరూపాభిన్న హలసంబంధి
త్వేన పూర్వభిన్న స్వస్వరూపసంబంధిత్వే నాన్విగ్రహవిశేష్యం శబ్దమేవ విశేష్యవిశేషయా బహుత్ర హలస్య స్వరూపం యస్మాదితి
విగ్రహే బహువ్రీహిస్య యత్ర విశేష్యం తత్రాన్యపదేవ స్వవాచ్యస్య హలాభిన్న హల సంబంధిత్వే। నూపౌ దిగజా ఇత్యాదిబహు

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

౭౬

త్రచరణే కర్తృకార్యయోశ్శబ్దార్థయోస్సంబంధయుతమసకస్యత్వేన దర్శనమేవ త్రిపదార్థి వర్ణయుక్తేనాం రాగస్య కర్తృకార్యత్వం
వ్యంలక్ష్యయతి యదర్థకర్తృకయథాసాధ్యత్వేన యదర్థత్రకార్యః। ఏవం ద్విసమర్థః నత్వం వ్యాసమాసేనస్త్రవర్ణకర్మః॥ కర్మయర్థ
కర్త్రోర్థస్నేనకస్య త్రయికయాః కర్తృగాదిసూత్రేషు వృత్తికృత్సు స్త్రకర్మ ప్రకారకార్యయోశ్చ ప్రతీతత్వేన సమర్థః। తాదృశగాప
నయనం ఏవతావదర్థాన్వయం వ్యవహారః॥ సాధిసాధం వాదయద్వయదిశాబ్దే తాదాత్మ్య కర్మత్వాద్యనేక కరణకసాధిప్రకా
రకార్యయోశ్చ ప్రతి అహాది ధర్మికర్తృకరణకాద్యుపస్థాపకస్య సాధిసాధాదిత్రయికగాహ్యస్త్రాహస్య వ్యవహారతా త్ర్యర
త్వసంబంధేనత్వయః కారకాణాం తః సాధిసాధాదిసముదాయః కరణకాదితత్త్వదర్శనం వ్యః। యత్ర సాధిసాధ
మిత్యాదౌ సమాసకర్త్వం వ్యసనత్రాత్త్రరపదే సాధిసాదాదిసాహిత్యలక్షణా। అతఏవ నిత్యం తత్త్రైకవచనం సమాసకర్తృత్వక
త్వాదౌ పదాంతరం తు తాదృశలక్షణాయాం నిరూఢత్వసంహారకం తద్వాదిధ సాహిత్యస్య సాపేక్షయా వృత్త్యాది సంబంధేనైవ వృత్తి
యాదృశకర్మతాద్యా సాకాంక్షాత్వాదిసాధిసాధనం వాదయేం తాదృశో యోగ్యమితి ప్రాచీనైరుక్తం। తన్నయుక్తం। తుల్యకదేశత్ర
యాగ్యయత్వం యద్విధే వధిరేఖ్యత్వం వా సాధిసాధయోః సాహిత్యం తస్యార్థాన్వయసంబంధత్వే తత్తద్వ్యాదిభేదార్థం సమా
సకత్వం ద్వారపద్యపర్యాదాపత్తేః। ఘటాదాగతవాన్ సాహిత్యస్య ద్వికర్మత్వేపి సమాసకత్వం వ్యస్తద్విరదాదిసాకాంక్షత్వ
తాదృశద్విత్వాకారేతిచేత్। తస్మాత్ సాధిసాధ ప్రకృతిగాంగాత్వేన పదార్థకర్త్వం వ్యాప్యద్వయవాదాకాంక్షా వర్తింత్వేన నక్ష
యుపతాః। కుతః సాహిత్యపదాద్యాకార స్త్ర్యర్థం కర్మితాదేర యోగ్యతాదోషః। కుగాగతదాసాదాత్మ్యాగాయగ కర్మణో భేదాద్యయ
సాపేక్షవృత్తిత్వే కర్మస్త్రాద్యర్థాగాం చ సాహిత్యస్య సాపేక్షయా త్వాదిసంబంధే। ద్వాదావర్తి వాహా ఘోషా చ। తాదృశ సాహిత్యే

అనుమానలక్షణ
శబ్దప్రస్తా
౩౯

దా॰ ఆరంభం

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

౨౪

పాపపుణ్యయోః కర్తృత్వభోక్తృత్వే । సుఖదుఃఖస్తు భోక్తృత్వం । తత్ర ప్రకృతిత్వర్థేనాన్యే తి పదార్థాని సంబంధేన తత్తద్వేతస్య స్వాభావికార్థాః సుఖదుః
ఖిత్వాదేస్తు దుఃఖసంబంధేనైవ ప్రకృతిత్వర్థస్య కార్త్స్న్యాత్ పరం తత్ప్రకృతిత్వర్థానాం నైరర్థ్య ఇత్యేవ తత్త్వత త్వత్త్వమావ
స్యవృత్తి నైమిత్తికా అతఏవ దుఃఖ కారకం సంయోగనాశ్యత్వం కాయస్యత్వం స్వతీతి వ్యాప్తస్య యోగ్యత్వసంపత్తిమాన
బద్ధత్వస్య కార్యస్య ప్రవృత్తే అగ్న్యాదయః ఖద్యోతాదినా మోక్షం బాధ్యత్వం చిత్ర యదిమికరవచ్చ మితి కస్మాన్నకారకాణం వల్లాలమధ్య
బాధం । అతఏవ శబ్దలాభః స్వరూపాంతరః పదార్థానాం స్వామినో దేవదేవదా ఇత్యత్ర ద్విపదస్య హి వస్తుస్వామినో ప్రకృతేరేవ
దేవ ప్రకృతి భయపదవాచ్యోవిత్యర్థానాం సుఖాత్యాదినిశ్చయః సంశయ ఇత్యాదివచనే ద్వయోః పత్త్రేవి భూతవేప తపపోతి త్యాదినః ప్ర
యోగః స్వాపి తత్త్వపదం తెలుగ్యాత్రయస్య తత్ర సత్యాత్ ఏవం పితపరయో రథవదిత్యాదితః కుత్సపదత్వాదేః స్వా
ధ్యప్రసంగః కృత కర్మణాం సంబంధాద్వ్యత్వస్య ప్రకారకత్వాదిత్యాదిసూత్రే మామేకం తదా తేనోదేవ ప్రాప్తత్వాదావిరస్తే
కృత్వాదర్శనమేవ ద్విపదస్య మితి పదరంతి । విదృతి వింశతివిరక్తి తత్ర విద్యత్వాదిశబ్దాం స్వవిదధాతుత్వే నైవ సత్త్వపరః కింతు
సత్త్వాదర్థనార్థస్య తాద్రూప్యా తుత్త్వేన లక్షణయా తయోః పదార్థయోః శ్రుతేవి హరిణా హరిణాదిభ్యః ప్రయోగాత్ సహయోగస్య
యోః ద్వంద్వే ప్రసక్తౌ తేన శేషే ద్వంద్వత్వప్రసక్త్యా హరిణా వృత్తం యుక్తం ప్రత్యాఖ్యానమేవ హరిణాదిభ్యాం కుపర్ణ తయోః వృ
త్తయోః కర్మయోః బాధః । హరిణస్య శబ్దార్థతయా పురస్సరత్వే హరిణ వచనాత్వాం విశేషణ ప్రయోగవశాత్ । అర్థశబ్దా హరిణ
శబ్దయోః ద్వివిధప్రయోగావశ్యతే । హరిణ హరయోః శ్రుతి విరుద్ధ పక్షే యత్ర హరయః ఇత్యాదితః సహస్య హరపదాన్వయః

ఆ. రా. యం. (రు)
శబ్ద ప్ర —
౪౦

తరసం బాహ్యరగాణం తత్ర తత్ర త్వం బాధవచ్ఛిన్న స్వార్థక లత్వస్య లుప్తస్య హియోగాది పరస్య అత్రరత్యే ప్రతి సంహితమేవ హి
తిపదం తత్రాపి త స్వార్థ స్య లత్వం యాపో ఇదం। తదపి సంఘానే తు శబ్దత ఏవ హి రిపదం విష్ణుత్వయస్య సింహాత్రయస్య ప
లకయోర్లత్వం యాశక్తి (భి) త్వేనాం। సవిత్రాం స్వసుభ్వర్థస్య ఇత్యాదిః। సహసాత్రతి పాదత్వ్య యథా త్వదావి ద్విత్యే (త్రి)
త్యాం తథాగాదిత్వాం త్వస్వార్థస్య తత్వాభావత్ర కేవలస్య శేషా యలం ఇత్యుక్తః। శలాకాపరివాస్య శబ్దే తాద్యేనాం పభిరాతె ఇహ
త్ర యథావత్సాసతాపాశలక త్యేవ తాత్ (త్రి)తి విగ్రహే స్వత్వాత్ త్యేకశేష స్య గుణా కిర సాపలత్వ వరాణాం యత్త్వ కభిహితం
తావ్యత్వాం సత్వానాం హిమేత్వయైకాం సహాం సాత్వి తత్ర యోగాత్ (త్రా)వి సుం సార్త్రి యాః సాయాస్యద్విత్వ శిష్ట్వానాం సంపర
సలాపేనాం సాపి త్వత్ర లుప్తమేవానాం పరమస్య సంఖ్యా యత్ర త్వం సమోయోగః। తద్గాం పయుదాం తస్య వాం సపదే త్రిహాం
సత్యప్రపనాం నతాభ్యాం లనస్యాః శ్రే(త్రి) ల్లస్యత్రాయా ప్రాగ్రహ దేవ। యత్ర తత్రానాం సపదమేవ లత్వం యాహం సాత్వే
కశబ్దానాం సత్యేకతో ద్విత్వం సు లక్షణస్య ఫుంస్త్వం వాం సవిపాత్వేతి కథనాం సాపయోగత్వాదితి మతం। తద్యథా సతి।
(త్రి)వాం సత్వానాం సత్వయోః పతావిరోధవత్వేర నయోః మిథ్యంత్య దవిరహాగా ద్వం తాప్రత్ర (వ) స్త్వే ఏకశేషస్య దుష్టత్వాపత్తేః (ఆ)
స్వధాభూతతత్రు తాది త్వవిద్వం ద్విప్రసంగాత్ వాం సాప్యవానాం సత్త్వేతి విగ్రహే పి వాం సా ఇత్యత్వాం హాంసా త్వయపాం సయోః।
(త్ర) గస్త్రరతావత్తవగమః। యం యది శ్రుదం దక్షత్వేతి విగ్రహే దం దభిసుం దరావిత్య (త్రా) స్వభాధ్యావాదే సత్త్వే పుల్లింగ
స్వపద్మం ఋభి శబ్దస్య విశిష్టతయా తద్వశే షగాత్వే రసుం దరాదేః ఫుక్త్వం। యథావాచయవతి స్త్రీత్వదేయయావాగావి త్వ(త్రా)

పుంక్త్రీత్వైర యు వతీ యెతా వనవతా బొ ద్వి।వకత్రాం నాం॰ హొంలత్వుకా పొహాపా వితర్యిశా తేస్త్రీ పుం॰స యో వ్యం॰ ద్వివు పరసా॰
రూప్యవి శమ స్త్వి కశేషః।దపత్వ్యా పరా ప్రునక రనో త్రావ్యగా వాయో తృత్రావి ప్రావ్యగా ప్రత్రావ్య నేతతివిగ్రహె ప్రాగుక్తదిశా
ప్రావ్యగా ద్వాయా పత్యేర వదపః।ఒ కప్రులకో తై వృత్తై కా కొవ్యద్వితి తృత్ర కొప్రశ్నా మొద్వె తృత్రా క్షేత్రయా ప్రతి ప్రశ్నే
తృత్రవశిగ్రహెం త్రయా ఇత్యాదిశేకశె ష ఇత్యృత వృ్రిగా వశ్యారిక శ్రవృ తరు నె ష స్త్రీ పుంసొ వర వాయు త్వ్యుమం॰ తద్వా గవ్య
సారుప్యోద్వం ద్వస్థతితే పుం॰ సఎవ లు గక్షేతే నెంప్య త్రునెం హూ స్త్రిత్య ర్షేర [illegible]।నెం ప్య ఇత్యృత్రావి లుప్తం॰ బహు నెంహా సాం
లక్ష్మనం మెషపదం॰ ప్రతిసందధత ఎవ బహు మెహ సాంపుని కమెషితాం వాదగహః ఎవం॰ పుహిహ శ్రవు హింప్య శ్రెత్యర్షేగ
పుహిప్యిఇత్యృత్రావి పుహిష పదం॰బవయాగాం॰ పుహి హ సాం।వ్రుగా వ్రుపుగ్య శ్రెత్యర్షే పుగా ఇత్యృత్ర తు వృగాదేరగా
వ్యత్యాప్య పుంసా లుక్ పరం॰ తుబ్రూయాం॰।తథా గదర్ఖా శ్రు గదర్భ శ్రుశ్రెత్యర్షే గదర్భా ఇత్యృత్రావి ఖరాం సాంనెంకశష
త్యాదవక్వరాప్రు వక్వయాస్త్రెత్యర్షేవక్వరా ఇత్యృత్రావి తశేగార్ద కవ్యస్వసా వశ్రా తా వెత్యర్షే స్రా తరాంవిత్యృత్ర
పుత్రస్రుహా తావెత్యర్షే పుత్రావి తృత్ర వవిశష్యైకశేషెవు స్వస్యపదం॰ పుహా త్వపదం॰ వలుప్తం॰ ప్రతిసంధా యెవ భ్రాతృ
వుగినౌ్యః పుత్రశ్వయో క్షావగతః।ఖ్యప్త పుత్ర దుహితౄ శ్రు ఖ్యప్త్వరాస కనాథ యెత్యాదికప్ర ప్రయోగః పరిబిం॰తథయం
సబెంతు స్రతి విగ్రాహే తదాదిగాం తదళ్య స్వద్యం॰ ద్యెలుకి తాదితృత్రావిలుప్త మెఽప్రాది పదవుగు సం॰ద ధతఎవ మెఽత్రాపగ
తు॰సబత్యం॰ చెత్యాదివిగ్రహెంగాం॰ వ దావుత్వదావిపదద్వయ గర్భ ద్వం॰ద్వె తు పూర్వ స్త్యైవ సాయంత్రతస్త్యైవ వాత్య దావె యుగాః

వేదృశం

తారానాథతర్క
శబ్దప్రకా
౮౧

యథా గాంగాం తాదౌ వల ఉక్తక్రమేణైవ తదర్థబోధ పక్షదర్శనాభావాత్ ౹ సమసమత్రాపి విశిష్టార్థస్య విగ్రహేణాప్యుపాదానసంభవా
దితరా ఇతి చేన్న త్వాత్ ఏవ తత్ర శబ్దాన్తరేణ ఉపస్థితాన్యార్థస్య ఐక్యాభావాదీక్షణాదౌ తాత్పర్యాత్ ౹ తద్వారాదీనాం కేవలం వృత్తిః పరం తు
తదా వృత్తిర్యుక్తా ౹ యథా తత్ర తత్ర సమస్యమానస్వార్థభేదేష్టిః ఇత్యాదౌ యత్ర దానాదివృత్తి శక్తి నాతేనానాప్యుపానాం సమూహైకశేషస్య
ప్రవృత్త్యుత్తరకాలే ప్రయోగాణాం పారిభాష్యత్వ ప్రసంగో యతః కృత్యం ఇత్యాది విగ్రహే నానాప్యుపానామేకవృత్తిత్వేఽపి తదర్థస్యైవ త్యాగార్థే
ఉపస్థితానాం విత్యాదికే ఏవ ప్రయోగః ౹ ఏతత్ర సవిశేషణాదితత్త్వాపి విశేషణం సమూహైకశేషేణోక్తస్యాపి తుల్యవదన్యత్ర గణాన్తర్గతస్య
గమః ౹ తదప్యర తత్ప్రవృత్తౌ పదైకదేశేనైకత్వేనోక్తస్య వామాపానాపి స్త్రోతసా ఇతి ప్రాంచః ౹౹ నామార్థస్య సమూహైకతాపి
వృత్తిం వినా తాపత్యార్థే సమూత్తర తత్రాప్యపి ప్రయోగ వ్యాఘాతకాప్యపి ప్రయోగ ఇతి ప్రాంచి తత్త్వం ప్రచైకశేషః ౹ ప
తం తు ప్రవృత్తం తాదిపదసమాస ఉక్తత్వేఽపి తత్పదత్వాభావాత్ విశేషానామపి మేక శక్తేర్భవతి ౹ యత ద్విచనానాంత్వం
విత్యపదం ప్రకృత్యంతరమేవ ౹ శ్వశురశ్చ శ్వశ్రూశ్చ శ్వశురౌ త్యాదౌ శ్వశురాణాం తత్ర శ్వశ్రూర పదమపి శ్వశ్రూ శ్వశురస్య ద్వ్యంతే
శ్వశ్రూశ్వశురాణాం తత్త్వప్రయోగాదితి ప్రాంచః ౹౹ వృత్తం వృత్తం విభజ్యతే పాణినిరపి తదా వస్తుతాత్పర్యాత్ సమూహోక్తి తదా ౹ ఏకార్థ
వచనానాం తత్ర వైలక్షణ్యాత్ తత్త్వతా ౹౹ ౮౧ వృత్తం వృత్తం సమభిధాన సమూహస్య తత్ర తత్ర శాస్త్రసిద్ధా తత్త్వత్రికవచనార్థ
సంబంధానాం విశేషః సమూహార్థః ౹ తథా విశేష సంబంధానాం తత్ర తత్ర తరః ప్రాంశి పారం పాపస్యాపి వ్యాప్త్యాదితాని శరథ
రథాదీనాం వచనానాం వృత్తిగతానాం నైకవచనమేవ ప్రమాణానాం ధనయోరితి దానానాం త్యాదౌ ద్వివచనాదిః ౹ పరిష్కారి విద్వేదానాదౌ

త్యదాద్యుపపదిష్వితి వ్యాఖ్యానం సహితః । ఇదితి విస్పష్టార్థం స్పష్టోపదలోపీ కర్తృకారకః ।। యద్రూపా అవాప్తవతి వాప్తిరితి వాద్యగ్రా
హ్యవాన్ ఉపపదసమాసం లక్షయతి యదత్ర రూపశ్చ ఘాహాగుత్తరం యదపేక్షకం । ధాతుకృత్ప్రత్యయోపపదసమాసః సతదా
తస్య ॥౨॥ ధాతుకృత్ప్రత్యయోపపదం యస్యోత్తరపదం శబ్దాంతరాదుత్తరం సత్యాదృశాదిస్య ప్రత్యయం ప్రత్యయసమర్థనం తాదృ
శాదన్యత్రాంత్యపదకః సమాసః ఉపపదసంజ్ఞకః కుంభకారః స్త్రీకరా యాతాదిక ఉపపదసమాసే ధాతుకృత్ప్రత్యయం ప్రత్య
యం కర్త్రా దృశ్యాదేః కరాదిపదం పదాంతరాదుత్తరం సన్ కర్త్రా దిశత్యయమోక్షపక్షం । వం ప్రకృతిమిత్యాదౌ తత్తత్ప్ర
కృష్టే భావాదిపదం సద్భావాదృశేస్తాత్పర్యమపి ధాతుకృత్ప్రత్యయం ప్రకృతమితి తదర్థ్యం రాగః । విభజతి కారకైకోపపద
కః పర్యవసితమిత్యర్థః । తథా కర్త్రాదృశ్యపపదభేదా దృశ్యమిది స్త్రీలింగా ॥౨॥ కారకేషు అత్రా శపః । ఉపపద
సదృశత్వాదారభ్యత్రాదికః । కర్త్రా కుంభకారః । స్వాదేరపోయాం త్యదాదేర్దృశేః తస్య ధం ప్రత్యయస్య ఇత్యాదౌ కా
రకం । అన్యాప్రత్యయానామపి త్యదాదమపదాంక । ప్రత్యయః సుప్రసుపార ఇత్యాదావపి కరకం । ఉపపదం సంప్రదాయ
తు కర్త్రాదిదృశ్యతే । దృశ్యతే వ్రజప్రశస్తభూయమిత్యాదౌ కారకే భిన్నే స్యాదుపపదకే సమాస ఇతి అర్థా అకేవికల్ప ఏవ
కర్తుకారకకర్మత్రాపదకే త్యాదౌ షష్ఠ్యర్థ ఏవ భూయ త్యాదికత్యాఖ్యాం విభాగస్యాఖ్యాతా దితి సూయార్థం పశ్యే త్యత్రా
పుల్లింగసమాసః పరం తు వ్యస్తపదస్య నన్నాస పాస్తస్యైవ తస్యసాధర్మ్యం ప్రకృతే ఉప ప్రకృతాపి కేవలస్య తస్యైత్రమా
గలయా [illegible] కేషు ప్రత్యయప్రోక్తం తద్ధితాంతం గాప లక్షయతి యన్నా తద్ధితం యాస్యయత్రయం సదృశదర్శకం । తద్వ

యః

[illegible]

యం తత్త్వం తత్ర తద్ధితాక్తం ౧ గవృత్తే ॥ ౫౭ ॥ యద్వృత్తి [illegible] త్ర రత ద్ధితత్వం తద్ధితా త్ర [illegible] త్వం [illegible] త్యేకం [illegible]
[illegible] త్వాత్ [illegible] తద్ధితాత్ [illegible] యా వృత్ [illegible] యద్వృత్తద్ధితం యా వృత్తా [illegible]
వృత్ [illegible] సబ్య వృత్తా [illegible] సమర్థం తా వృత్తా [illegible] తద్వృయ [illegible] తా వృత్తా [illegible] తద్ధితా
[illegible] త్వర్థః [illegible] తద్ధి తాక్తం ౧ తస్యాపి [illegible] ॥ వృత్తి తద్ధితం ౮
[illegible] తద్ధితా [illegible] సంభవా ఇతి వదంతి [illegible]
త్ర [illegible] తత్ [illegible] ॥ ౫౮ ॥ [illegible]
[illegible] తస్య [illegible] త్రతి యా వృత్తా [illegible] తద్ధిత [illegible]
[illegible] వృత్తా [illegible] సత్త్వరం తం [illegible] తద్ధి [illegible]
[illegible] త్రతి [illegible] వృత్తా [illegible]
[illegible] తద్ధి [illegible]
[illegible] తస్య [illegible]
[illegible] సంస్కార [illegible]
[illegible] సంస్కార [illegible] ॥ ౫౯ ॥

స్త్రీలింగం పుల్లింగం నపుంసకమిత్యుభయత్రాపి ద్రుహ్యాగామఖిద్యతే తత్ర స్త్రీలింగత్వాదికం స్త్రీత్వాదివాచకత్వం। పశుస్త్వి
తదుమిత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థస్య తత్తారకేః స్త్రీత్వాద్యవగతౌ ప్రయోగ్యత్వాపత్తేః। స్త్రీలింగత్వాదికం
స్త్రీత్వాదివాచకత్వం। పశుస్త్వితదుమిత్యాదౌ ప్రకృత్యర్థస్య తత్తారకేః స్త్రీత్వాద్యవగతౌ ప్రయోగ్యత్వా
పత్తేః పరం తత్ స్త్రీలింగత్వాదిగా పరిభాషితత్వమాత్రం పరిభాషాయాః ప్రయోజనం పదసంస్కారః।
సోऽపి తటిత్యాదౌ పుంస్త్వే సుబాదిప్రత్యయః। తటీత్యాదౌ స్త్రీత్వే ఙీబాదిప్రత్యయః। తటమిత్యాదౌ
క్లీబత్వే సుబాదేర్లుఙ్నుమాదిరితి। దుందుభిః సువర్ణ ఇత్యాదౌ తు శబ్దసంస్కారస్యైవ ఫలమదర్శనాత్ శ
బ్దాభ్యాం దుందుభిం దుందుభీ ఇతి సువర్ణమిత్యాదితో న త్రిస్త్రీత్వ ప్రతీతిరితి కథం తత్స్థానాదిన్యాయాః।
యత్ర సంతరాదిశబ్దైస్త్రీలింగత్వాదిప్రయుక్తో నాస్తి సంస్కారస్య విశేషం తత్రాప్యభేదేన తత్సంస్కారం శై
ఖ్యాదిశబ్దా ఏవాస్తి విశేషణానాం పదానాం విశేష్యపదలింగత్వాదిభేదస్త్వవిరోధికమితి యథా తత్ర త
థాదికం ప్రవృత్తమేవ తద్గతస్త్రీత్వాదికం పదార్థాంతరపరత్వాదిపదస్యార్థః ప్రత్యయార్థాః। తత్త్వం। అక్షతా
మాత్రమితి నైయాయికరస్తైరుక్తం। తద్విషయకం। తదా విశేష్యః తదుత్వాదినైవ ధర్మాః। తత్ర స్త్రీత్వాదిగా తత్సంబంధ
ప్రకృతిర్గావృత్తి పదార్థా। తత్ర ప్రాణాచ్ఛాదానామవిత్రాదేశ పుంస్త్వాదిత్వాదిపదానాదినా ప్రత్యయార్థైకస్యార్థ
స్యమానాద్యాదినా పదార్థాంతరస్త్రీత్వస్య ప్రకృత్యర్థే ప్రయోగదర్శనాత్ ప్రమాణాభావాత్ పుంప్రయుక్తాయాః ప్రత్యయార్థం త్ర్యర్థ

త్రి

ఆశ్వలాయన
శ్రౌతసూత్ర
౮౨
కర్మనామావళి

దిశాం దాపిలుత్తా యన్త్రాణాం సుక్ష్మామె ఖాపస్థితం చిలత్రుగాసం స్కాగతత్వేతాపం గృం సకత్యం త్రుదిః ఫం స్తం చవిత్రు అగ్రాల్లా యా
తోగచెదెవం తభిగ్రం చిత్రు తాప్యదా తెగ్రం భగా భగా తస్యాలిత్రు కృత్యర్గ తాకేం గస్యాతిస్యాదెతె తిదెతాసం ఖ్యాప్యయాలవి స్యాదితికిం
గ్రెతాచయో:। తాచంతెంత్త తభిత్రు త్య యా గాం తత్త దర్గాస్త్యం బగతా వా త్రుతాప్యదితి తుతికృత్త వచ: ప్రత్యంతా గామా గ్యాయ
పాతితె తాచెంసం ఖ్యాది పావ తత్యాపాతస్థితె:। అగృదాత్రుత్యయా గామెవ తత్త ద్విశిష్ఠ ర్గ చాభ తాయా ప్రకవతే గామా ఖ్రి
న్య్యం బగతా వా త్రుప్య నుచవ తాపతా అన్తు దా గ్రామ ఇత్రుష్య యా ఖాయులిం తాప్యతా త్రు వ్యాం దివా త్రు చెం భ తస్య త్రు వ్యాదిప
దృశ్యులత్రు గాయా గృం సకత్రు ప్యాది పరత్రి తావ్యస్తాం విస్తరః। పనిఖ్యాప్యద్యక్తం గాప్య: పంచవిశత్య వాపసా రయతి
ఎత్తె త్తె తతభాభావనాం చచత్రెత్రు ఖిదెచచ। సాంకాం క్రుత్యప్రుయుక్తం తుగా నుపంచవిధం స్మృతం ॥౪॥ సుపాం వా ద్వ్యఎకవ
చగాం వాత్రు సాకాం త్రుత్యె గవచుచచగవాత్రు సాకాం త్రుత్యె ద్విచచగ ౨ రాకాం త్రుత్యె చచ గత్రుయు సాకాం తత్రు
త్రెగచగాన్యః పంచవిధత్య్వపదెశ:। ఎకాదికం విశతా దికం స్యావర్గ గణావకవరం తం భగా యులగా భవితవ్యాది
నం త్రుయా విశెషణా ర్గకం పవా వరదిగ్రు వ్యం దాచెవ తెస్యాగపర స్వరాదికం చనుపాం మెకచచ గవా త్రుగా సాం కాం త్రుం
భవితవ్యాగాం భఖాం తిదావాగ తావ్యతా తుభవితవ్యాగాం మిత్యస్యత్రుప్తవ్యాగామిత్యర్గ:। త్రుచ్చి యులపదం పుత్త్వం
తపదం స్వత్తె ద్వె శ్వాప్యదిపదం భగా సుగధాకాం రసాదిపదం గామెఖాదపదం చద్విగ గవా త్రుగాత్రు గాప్రుఖ్యాతి
నం ఖిత్రుచతురాదికం తతిపదం చవిచాలుచచ రెక్తైత్ర। అగృంబపద మెకవచ గచవాలుచచో ఖ్యామెవఖ్యుపదాదికం తత్రు
ఇద్వివచనవాత్రుసాకాం- ద్వెనం

భిరపి వచనైః। యథా చైత్రత్ర ధాతోః ప్రతిపాదయిష్యామః। నామధాతు ఖదాం త్రసృతే ద్వైవిధ్య ముక్త్వా తత్ర సామాన్య తావి శేష
తస్య నామ ద్విధా వ్యావసర సంగత్యా ధాతుం ద్విరూపయతి యో యస్మాద్ధర్మాత్ తత్ర సత్త్వభిదే సా ధర్మాణాం సతా ధ్యా
ధర్మో శక్యో ధాతు స్త్రివిధ కర్మ్మ ఇతః ॥౫౯॥ యః శక్యః స్యాత్తత్ర తత్పదః శక్యే అధర్మో యః సర్వస్య యో ధ్యా త్మధర్మ స్యైక్య
యోగో ధం ప్రతి సమర్థః సతాం ధ్యానా దేధాతు రుచ్యతే। పచతి పక్తి ప్రభృతయో హి శక్యాః పక్తి పక్తిత్రాదినామవి
ష్ణాః స్యాత్తత్ర తత్పదే కర్త్రాదౌ స్యాత్ సత్త్వ సంబంధా పదార్థాః ఘటాదినా ముక్త్వా యథా యః ప్రతిష్ఠేత్ర కత్వోచ్చైత్యాద్యాః।
సంయోగః మూలధాతుః పాత్రం ప్రత్యయం త స్త్రైవిత్రివిధః। సుబంధిధాత్వర్థ స్యైక్య యోగాదినాం మంత్రధాతుః।
లక్ష్యయతియః సుబంధే బాధర్మస్య స్యాంతే కృత్స్నం తరం వినా। యథా ధ్యానస్య కృత్యోపాయః సమా ధాతు స్తద్ధర్మకః॥౬౦॥
యః శక్యః స్యాం తే కృత్స్నం తరం వినా సుబంధేర్యా ధ్యానస్య ద్విధా ధర్మస్య యోగ ఇయం ప్రత్యయ సమర్థః సవనతా ధ్యానా ధర్మకా
ధాతుః। పాకం కుసుసంపదం పశ్యతాద్యౌ హి పచాదినా ధాతుః స్యాత్తత్ర సంభావకస్తః ప్రతిపంధానం దశాయామేవ
సు లధర్మ కరణత్వా దౌ సైవ ధర్మస్య పచనాదేః తర్వం యోగోధ మాధత్తే తత్త్వ కృద్ధా సయోగ పక్షేషు సామ్య శక్యేషు తత్ర ధా
త్వర్థ స్యైక్యం యోగా ఇతి ప్రాంచః॥ ధాతోః కృద్ధాత్రయం లక్ష్యయతి మూలధాతుగణా కర్త్రయః సాంతు సాత్త్వి
కదర్శనతః యోగ లభ్యార్థకాద్ధాతోః ప్రత్యయం తః పుణోత్రితః॥౬౧॥ గ నెర్త్తృః గణపఠితః సాత్త్వః సాత్త్వికా
ప్రాపాత్తః। క్యం చుభ్త్రక్వతికః యోగలభ్యార్థకః స్వార్థ యోగ లభ్యార్థస్య బోధకః। పాంచవిపత్త్యాది స్థితి తిత్రాదిర

...రామాయణము
...ప్రకా...
౪౪

విసర్గస్య లోపాదేశం తథా స్వరే యోనిర్గచ్ఛ ఏవం హిం [illegible] బోలాది శ్లోకే గిర్గస్య విసర్గస్య పతావ్యస్తు ఎవ రూపం మతి హో — మో
పతేతః స్వాత్రు పరం యోనిర్గమనో త్రి ద్వ్యయస్య పరం అతోంతో గిర్గస్య సాద్విర్గస్య త్వర్త్యః పరస్మై పదితాదిత్వేనా పిత్రైవిద్యం సం
భవత్యత్ర స్త్రదపి ౧ వర్గ త్రి। యోయ త్పదా దేర్గత్వస్త్యో యా దృగ్ స్వాదర్గస్య భోధర్గః ష్ఠ త త్పదే ప్ర వేద్య తు స్త్రాపృశస్య దర్గస్యో
దేః॥ ౫౫॥ యోభ్యాతుః హ్యాస్యాప్యస్య యా త్పదాదర్గస్య యత్పదాం స్వాస్వాస్య గత్వర్త్యాత్త్వయ బోధర్గ ప్రతిపదు ర్గః సద్ధః
తు స్త్ర త్య దీ సగర్భ ప్రాప్యృత్య తయ ః స్వాదర్గస్య గత్వాత్పత్తి ప్రత్యతే వయగా త్వేస్థానే రాపరస్మై పదా దర్గశ్చ ఏవ గత్వర్త్వేత్యే
య భోధః ప్రతిప్ర [illegible]। భవః ప్యత్వపి యోగ స్వతాదిస్రహే పైత్ర గచ్ఛతి భవతి త్యాది తవ గచ్ఛతే భవతే ప్రభృతి భోగతి
గత్వాత్పత్తి ప్రత్యేతేః సంగచ్ఛతే భవతే ఇత్యాదితః సంసతి ప్రాప్త్యాది కత్వత్వాదగహో త్రి త్పదా దేరాత్వ అత్రై పరిర ఏవేతి। య
చతిగరాత్ త్యాదితద్వ యభ్రి సురతే ఇత్యాదిత్యాపి యో గాదిర్గత్వర్త్వస్వవసతే యోగా త్వద్ధే యదాప్తా దీ తుభ్య యప
ది। తదుక్తం ముఖ్య యుక్తైః। పదత్వం యోగ్యానాం త్రైః సుపిత్ స్వేత్వాం తథా తవః। సర్వం తాః త్రయ యస్థాయం లదా తువత్పది హో
లుతాః। కర్మణ్ యంగ్ తాం గ్లా ను బంధా లుహారా త్ప్రత్యే పరైః। పరే పరస్మై పదిహో ౧ త్వం కత్తృగ ది ద్రా తవః। స్వరితే తః। సహ
సర్గా నుబంధా య భపహా బ్యోం గ్ తాం ర్ నుబంధాః కర్తృ సుగా దయో గ్యాం తాం స్వ భావి ప్రభృత యః కర్తృ త్వా మాయి గా పరి
త్వ యోగ పదుం సేసాం త్రైః సరం తాస్తు సప్రసత పరప్రసతి భా ఖ। స్త్రే గమిభ్యాం పత ౨౨ విక్షతే ఇత్యాదినా గప్రయోగ స్యేష్టి
తైరాం పరస్మై పదిత్యేపి సకం తయోం స్థ యోగాత్వే పదిత్వమేవ అతఊక్తం త్రి యశవతి। కర్మణ్ ం తాపం। సా యో దాయ భాం

॥ సంఖ్యాత్వావచ్ఛిన్నశక్తిమత్త్వాన్నైవ అసంభవస్యతః సాపేక్షేతి సంఖ్యాశక్త్యా త్వయా అత్ర నైవ చ ధృత్వా చిం త్వయా త్రయా త్రయ త్వయా న్యాయవిరోధః ॥
॥ సంఖ్యావాచకత్వాత్ తః సంఖ్యాత్వావచ్ఛిన్నే సా వచ్చైరితి ॥

తాః బహుభ్యః ఇత్యాదౌ బహుత్వవతోః ద్విత్వాద్యర్థత్వం అత్ర బాధితం త్రయర్థత్వ సాధితా ఆత్మనే పదేషు ప్రసాధం త్రయః ప్రత్యర్థాత్ తవః పరస్మై
పదేషు త్వర్థః ప్రత్యయేనాసాధితువిరోధ ఇతి యదుక్తం తస్య చ తన్న విరోధకర్మ యతి విభక్తి ప్రత్యర్థాత్మకత్వం ప్రత్యక్షం కథితి త్రయాణామ్ ॥ వ
బహునాం ప్రత్యయః త్రయ క్త్రః బహవః ఏకవచనాద్ [illegible] ॥ ఇతి ॥ ద్విత్వంశః నవ సహస్రాదిః వత్సరా శబ్దాత్ అభి ధాయకోనుశాసనాద్యర్థస్య నా ౪౦
దేర బహుత్వాత్ న స్యాద్వా దిత్యాదౌ ప్రసా ద్యర్థత్వాత్ త్రిత్వాద్యవగమే చ తు విరోధ ఏవ ప్రత్యయః తత్ర వగమే తు సం
భా విధేయః అతఏవ శబ్దత్వా యగ్ ఇత్యాదౌ పుంవత్ భావః । తద్ధితకృతేర్వత్ త్రాప ధ స్యత్ద్విఠేదా । ఏవమేవ పగవ ఇత్యాదావి పర్తి
త్యాదౌ తాద్ద్వితీయాపాః ప్రత్యయేషు విభక్తిం అత్ర యతి విభజ్య తే చ సంఖ్యాత్వావ్యాప్యసామాన్యైః శక్తిమత్ప్రత్యయస్య యాః ॥ సా
విభక్తి ద్విత్వాద్యా ప్రాన్నైరు ప్రతిష్ఠే తిష్ఠే దతః ॥ ౬౧ ॥ సంఖ్యాత్వావాంతర జాత్యవచ్ఛిన్న శక్తిమత్యః ప్రత్యయాః సా విభక్తిః సుప్తిఙ్
తి చైతదాద్యర్థా । ఏకత్వాద్యవచ్ఛిన్న శక్తిమాన్ తదాదిప్రత్యయః ప్రత్యయ స్త్రత్వ బోతి సంఖ్యాశక్త ఇతి తదధ్యా
హారః । ఏకత్వాద్ త్త్ర మాత్రస్యైత్వదేకవచనస్య వా సంఖ్యాశక్తి ప్రమాణాంతరాద్యద్యా విభక్తి ప్రకృత్యర్థస్య
సాద్ధ్వా విశేషత్వా భావ ద్విత్వఫలధ్వనిః హేతువాచ్యా విభక్తి త్వ యుతే ॥ ౬౨ ॥ యః శబ్దః సాధ్యర్థ ధర్మిణాది సప్రకారత్వ
ధర్మావైయర్థ్యయర్థం ప్రతిపద్యర్థః సమా విభక్తిరిత్యుచ్యతే । ఫలవిశేషావగమే సుపాం కర్మత్వం ఫలమిత్యాదిరి
వచనత్వాదాతిచేదితిః ప్రాగ్ యుక్తం త్వాది ఉక్తేష్వ విధే యుపాయః సాధ్యత్ప్రకారత్వాదిస్య భవత్యర్థే తత్ప్రత్యయాంతరేణ
తస్య ప్రకారత్వ ధర్మావచ్ఛిన్న సాధ్య విషయతా కారికై వ కాష్ఠ సమ ధర్మ తావతా భవాద్వైరితి త్యాది వాం అపత్యం వత్సస్యేత్యాది

॥ అఖ్యాతార్థవ్యాపారయోః ప్రతిపాదకత్వేనాపేక్షా ప్రతిపాదితా త్రయత్ర ప్రతిపాదనాయా ఏవ సంఖ్యాధ సంఖ్యే అలమ్ ॥
॥ ఖ్యాతస్య సంఖ్యావాచకత్వమితి భావః । బహుశో తద్విచనాదేః సంఖ్యావాచకత్వమావశ్యకం అన్యథా త్రైత్రాదిత్ర శాస్త్ర ॥
॥ ఇత్యాదావ్యత్వయోర్దనుపాఖ్యానే తదా దేవ ప్రసంగ ఇత్యత ఆహ ॥

ఉక్తేష్వవి శైయ ఖ్యాతే బాధః కస్యాపి। కింతు వక్ష్యమాణత్వాత్ వృత్తిష్వర్థధర్మిణస్యైవ సంబంధే ర్ఛత్వాదేః। అన్యథా అపత్యం దత్తస్య పుత్ర
స్యాపి తాభ్యాం వివదాత్ పుత్రౌ పుత్రస్యైతాభ్యాం వప్యపత్యాది ధర్మిణః స్యపి వక్ష్యమాణ దేవ్యవిగ్రహే యథా ఖ్యాతే యథా గపద ధృయ స్యజు గయతాః
త్రి ప్రథమా ప్రత్యయార్థస్య ధర్మిణః ప్రకృత్యర్థస్య విశేష్యత్వ ఖ్యాతే। యథా ౧౫ యత్త్వపి దేవదత్తః ఔపగవ ఇత్యాదౌ ఔపగవ
రూపస్య అపాం తర వాక్యార్థస్య స్వరూపం న ప్రతీతౌ ఉపగవాం వాక్యార్థబోధస్య తత్పూర్వకత్వే ఉపగవాపత్యే తదా తస్యాపి
వ్యాప్తిః। విభక్త్యర్థం సుపం లక్షయతి విభజ్యతే ప్రకృత్యర్థస్యార్థ సంఖ్యాత్వాయ వ్యజ్యంతే తవాః సుపః। ప్రథమాదిప్రత్య
యార్థా స్సప్త విధా ఏతాః ॥౬౨॥ ప్రకృత్యర్థధర్మిణస్యార్థ సంఖ్యాబోధ యోగ్యాః విభక్త్యర్థాః సుపః ప్రత్యంతే తా
స్సుప్రథమా ద్వితీయాది భేదేన సప్తవిధాః। తిఙ్గ స్తస్యార్థవాచ్యత్వయి చైవ స్యార్థస్య సంఖ్యావాచ బోధ యంతిర
తు సుప్రకృత్యర్థస్య తితా సాంవ్యదాః। సుప్ప్రథమా లక్షయతి తాదాత్మ్య ఖ్యాతిస్యాపి ప్రకృత్యర్థస్య
బోధే। సమర్థా విభక్తిః సా ప్రథమా పరికీర్త్యతే ॥౬౩॥ యా విభక్తిస్తాదాత్మ్య ఖ్యాతిస్యార్థధర్మిణః ప్రకృత్య
ర్థబోధం ప్రతి సమర్థా సా ప్రథమా। ద్వితీయాదయ యః స్యాధేయత్వాదౌ ప్రకృత్యర్థస్య యబోధం
ప్రతి సమర్థాః। ప్రథమాత్తు విశేషణం పక్షేత్ర రసా తాదృశి తాదాత్మ్యే తథా అన్వయం బోధ యతి తాదాత్మ్య
ఖ్యాతి తథా ప్రథమా యాః ద్వివచనమేవా ద్వితీయా యాః పుర్వకాది తత్తా వ్యాప్తి శంకాపతి వదంతి। యద్విభక్తినా
మే యచ్ఛేతత్వాత్ ప్రథమోక్త స్యాపస్య యో బత్వస్య యోనేకీనాం విభక్తిని తి సాధృత్వాది ఘటిత కత్వాదౌ ప్రకృత్య
౧=స్యగగ్రాం వరి యో ఖ్యాతి యో ఇష్టసాధ్య భూతో యస్తత్వ కరణాల కృతి శాస్త్రే=౧
౧= పురుష ఇతి ప్రథమాంత పురుషపదార్థ వల్లిర్నైవ బోధః=౧
౨=తత్రాపి కరణత్వ్యే కర్తృత్వే శక్తిం నాంత్య ఖ్యాత్యే
౨=రేతి భావః=౨

వాక్యిందు
పేస్వా

౧=ప్రథమాయాః గగనత్వే అవ్యాప్తిః తస్యాః ౧ శ్రౌత్యసంభవాదితి=౧

ధ్యావద్భిన్నసాధ్యాభావః ప్రమాణసిద్ధో యది వా భవతి సాధ్యాభావాధికరణత్వస్య ప్రథమాపరంతు ప్రకృతే హేతో
ర్వృత్తిమత్త్వాత్ తస్య సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం సంభవతి సాధ్యవదన్యస్మిన్ సాధ్యాభావాధికరణే వృత్తిత్వే సాధ్యాభావస్య ప్రతియోగి
తయా సాధ్యత్వం తత్రైవ సద్ధేతుతయా సాధ్యాభావవద్భిన్నతి సాధ్యాభావస్య యత్కించిత్ ప్రతియోగితా ఘటాభావస్య
త్వం తత్రైవ తాదృశసాధ్యప్రథమాయాం సాధ్యాభావవదవృత్తిత్వం సాధనత్వాదేః ప్రకృతసాధ్యాభావవద్భిన్నస్యాసాధారణ
యాః ఇతి తు కేవలాన్వయితత్త్వస్య ప్రథమాంతరాణాం ఉపస్థాపకత్వేపి తత్ర తస్యాః ప్రత్యేకం ఇత్యాశయః సాధ్యం వైశిష్ట్యం
యాం తత్రాప్యవ్యాప్తిరేవ స్వపక్షాదావృత్తేః వృత్తియోగిత్వాత్ సత్త్వం సత్త్వేపి సాధ్యత్వగ్రహే సాధనత్వాత్
వాచ్యత్వాద్యవృత్తేర్వక్తవ్యతాది దోషః యత్ర తాదృశవృత్తేర్యాదృశసాధనత్వాదివృత్తేర్యః ॥ ఉభయథా త్వపి
ప్రకృతసాధ్యవతి వృత్తి వృత్తిమత్త్వోపస్థాపకత్వాత్ ప్రథమాన్యతమసాధ్యతాదృశసాధనప్రయోజకత్వాత్ యత్ర వృత్తి
యాలక్షణం ప్రతియోగితా యత్ర వృత్తి ఉత తథా పదార్థతాప్రతియోగితావచ్ఛేదకత్వాత్ తస్యాః తత్రైవ సాధ్య
త్వ ఇత్యాశయః తాదృశస్యాపి తత్ర వృత్తి పదార్థత్వం గగనత్వాదౌ సాధనస్య సాధ్యాభావప్రతియోగిత్వే
వర్తమాన సాధ్యత్వేన వృత్తిత్వాభావాత్ అవ్యాప్తిః ఉపపత్తిః తత్ర వృత్తేర్యాదృశసాధ్యవత్త్వాభావాదిత్యత్ర సాధనస్య ఘటాదేస్త
ఇత్యాశయాద్వ్యావర్తకస్య ప్రథమాంతర్వృత్తిత్వం తత్రైవ సాధ్యసంసర్గేణ సాధ్యత్వే సాధ్యాభావవతి ప్రకృత
సాధ్యాభావసాధనసాధ్యవత్త్వాభావాత్ సాధనే తత్త్వం ప్రకృతేః కోటికాఘటితత్వాత్ ప్రతియోగి పదార్థసాధ్యత్వం

౧=కేవలాన్వయ్యభావాదితి=౧

ఆనాయుక్త
శబ్దప్రకా
౪౬

౬ — తృతీయా ద్వితీయాంశకరణాత్ భావకత్వాదికం తృతీయయేతి ౬

ద్వయోః బోధ్యయోః సంభవే తృతీయాత్వం తృతీయాత్వం యథా పరికీర్తిత వైశేషికోక్తకరణత్వేనా ప్రత్యయ
స్యాలాపి చతుర్థీ ప్రవృత్తిః తథాప్యత్ర ఉక్తం తత్ర యథా నైవ తద్విధానాత్ కారకత్వవివక్షాయాం
కరణత్వస్య బోధకాన్వయోః ... కరణత్వస్యైవ మెంతు తాదృశ విధానాత్ కరణత్వ
ప్రయోజకసంప్రదానత్వం కారకసంబంధ యత్వం చతుర్థీత్వం దానస్య ప్రయోజకత్వం ప్రదాన
సంప్రదానత్వస్య ... తృతీయా ప్రవృత్తిః ... సంప్రదానతాయాం ...
... తృతీయయా ... తిష్ఠతే ... సంప్రదానత్వ ... చతుర్థీ ... యుక్తం సంప్రదా
నత్వ ... లఘు ... చతుర్థ్యాః శక్తి ... నత్వ ... వక్తవ్య
... పత్రం పత్రం ప్రవృత్తి ... విభాగ ... కరణ ...
... తృతీయాత్వం ... సంప్రదానత్వ ... తృతీయా ... విభాగస్య ... వృత్తి
యోః ... తృతీయా ... కారకత్వ ... తస్య
తృతీయాత్వవిధృతి ... విభాగ ... యత్వం ... తస్య
... సత్త్వం ... త్వం ... నత్వ ...

౧= గుణత్వేత్ర యుధ వాత్మద్వైతత్రస్య ధవాత్తేతి ప్రయోగధర్మగా తత్ర వధాత్మద్వైతస్య ధర్మస త్రస్య వాగత్మస్య గ్యయాత్ర=
౨= సంభవ ఇత్యుత అవాం॥
౩= గుణస్తృప్తః సంబంధ సామాన్యధర్మత్వే త్రస్య ధర్మ ద్వితీయాత్రసంబంధ ధర్మమితి భావః॥=
౪= తథావత్రస్య త్వవచ్ఛేదకత్వసంబంధ వృత్తిత్వాభావ ఇత్యుత అవాం॥=

విత్యత్ర వృత్తియాది ధర్మద్వైతస్య ధర్మగ్యయాం భేదకతయా తత్స్య రూపయోగ్య ఏవ ప్రకృతం తుల తదయోగ్యాప్ర
దవేత్ర। ధర్మస్య వాతే త్యత్ర వాసస్య ధర్మ విశిష్టే షష్ఠ్యా ఇతి బంతస్య వాద్యాతో ఉద్దేశ్యయోగాన సంభవః। హి గస్తై
ధర్మావాస్య ధర్మివిశేషస్య ధర్మనిరూపితాయుగ ధర్మసుస్య వాత్తియత్వం వాచ్యారం బుధేతి తాత్పర్యం హి సా యా ఉపగత్వ
యోనిరూపిత వృత్తియాం హి గస్తు పస్త్వాయాం. దంతే ధర్మిస్తు త్వాదా తాత్మత్వా వలి హిం సా యాం ఉపగతాత్వ శేష
యోధకస్థలతియాదిః ఉత్తరగత్వస్య సంబంధ సామాన్యే ఇదస్య ప్రేణా శక్త సువిశిష్టే (గ) హం గధ్తి పదబంధదా
తి ఇత్యాదావ తాత్పర్య్యాం ఏవ ధర్మ భూతే సంయోగస్య తాత్పర్య వృత్తియా యా అభిప్రాయత్వమేవ యోధ్యత ఇత్య
పి వైశేషి॥ ఏవ త్రాత్మర్యాం ఏవ ధర్మ రూపాం ప్రకృతమిశ్ర స్యాధ్యాత్మి యత్వ యోధ్యాను సాల సుస్త్ర జాతీయత్వం సప్తవిభక్త్యా
నాక సూపయోః। సాంపత ఇత్యాదావత్త్వ ధర్మస్య లత్వత్వాదితి పూర్వగ్రవగా అభిధర్మ గాత్వే అభియత్వే నాశక్తస్యవ సప్తవిభా(గ)
వత్వాస్తే ఇత్యాదావభిధర్మ గాత్వం యోధ్యయ గ్రావి వృత్తి యాదిగత త్రత్ర శక్త (గ్రా) హా యాగదృతేత్యాదౌ తమర్యాదాది
స్త్రీవత్వ తద్భావ్యాదిః। స్త్రీత్ర ధర్మి విశేషస్య వాధిక ధర్మ త్వాద్యయు యోధక సుస్య వగా గావ్య స్యాని ధర్మత్వం సాసప్త విభా
త్ర వింత్య వివధంతి। సుపాది త్రికాన్య తపత్వం ప్రధమాత్వం। ఏవమ మాది త్రికాన్యత మత్వాదిగా వృత్తియాది ఇ
త్యాన్యయి త్యాన్యయాశితి కృతవిస్తరే ణా(గ్ర) యా శాఖక యోగర్యయ వృత్యత్రయే అస్య భావి సుపం విభక్తి కే
ధకార్థే తరాధార్య సుప వృత్త్యాపి విశ్లేషత్తే భాత్మర్యాంశే ప్రసారో యః సుబర్థః స్యాం శ్రత్సాధం॥౬౮॥=॥

౨= ఏకత్వాదికమేవ అన్యత్ర తులత్వే ఇత్యన్వయః=౨

ఆకాశచంద్రు
కృష్ణప్రకా
౪౨

వృత్త్యాకారకస్య భేదావికాతదర్పస్యవైత్యవం ద్విధివిశేషావి సంపావి ప్రాగస్త్రు యద్ధాతూపస్థాప్య యా వృక్షాదేర్ అపాయ ప్రా
ర్భూయమాస్తాసతే యః సుపర్ణః స తదంశే స్థాప్య తా వృక్షత్రియా యాం నాశకం। వృత్తౌ త్వతతి వాక్యస్తు ద్విధేతి తాత్పర్యా
ద్రాష్ట్ర గ్రామాయ దదాతి పుత్రాయ కర్షతి క్షాత్రా గాఖ త్రిఫల త్యేర భాగాత్ తాత్పర్యా స్థాల్యాం పచతి సుగ్రాసకే ఇత్యా
ద్యుగ్రాసం గచ్ఛతి ఫలం పశ్యతి తాత్పర్యా వైత్రాగా పచ్యతే ఫలేర భూయతే ఇత్యర్థా పచతి ప్రభృతి ధాత్వర్థే పతగాదా
పంచవష్ట్యవ్యప స్థాపితేషావి భాగాదిః ప్రకాశభూయః భాసత ఇతి తత్ర ధాతూప స్థాపిత తత్ క్రియాయాం విభా
గాదికం ప్రకల్పతే కారకపదతాదాత్మ్యర్థే స్వార్థ బోధకత యా తత్ర పంచవష్ట్యాదిః కారక విభక్తి రుచ్యతే। యా
వృక్షేర గావధే కావచిన్న సంబంధేస్య యా వృక్షధాత్వర్థాః స్వయః సవతతాతావృక్షధాత్వర్థే కారకత యా
వ్యపదిశ్యతే। తేర వృత్తౌ త్వతత్తాత్పర్యా వృత్తౌ వెరఖ పతగాదిత్రియాయాం అపాదానాదికారకవ్యవహారః। స్వైతం
పచతి తాత్పర్యా త్రియాయాం ప్రకాశభూతాత్ స్వాకారిక కారకం। సంపా అస్య పస్యైకగాదా। వృత్తియాం కర్మ బలింగ
పచతి తాత్పర్యా త్రియాయాం ప్రకాశభూతాత్ స్వాకారిక కారకం। సంపా అస్య పస్యైకగాదా। వృత్తియాం కర్మ బలింగ
త్వవశాగు కాసన్నికైవ। సైత్రకపాచక ఇత్యాదికస్తు తత్పురుషో నిరికారా ఇత్యాదివత్ విశేషవిధేరేవ। షష్ఠ్యర్థస్తు
సంబంధో ధాత్వర్థే ప్రకాశభూయః భాసతే। తండులస్య పచతీత్యాదౌ ప్రయోగాత్ అతః సంబంధోగు కారకం
గాతవద్గి కావిషష్ఠ్యాదిః కారకవిభక్తిః అత ఏవ త్రియా ప్రకాశభూతో ఽర్థః కారకం తచ్చ షడ్విధం। కర్తృకర్మ
కరణ సంప్రదానా పాదానా ధికరణాని। కారకవిభక్త్యంతపదాన్వేవ తత్పురుషస్య వృత్త్యర్థతాత్పర్యం స్వాత్మపాచక ఇత్యత అహ ౼ ౨

ఙిభేదేన శేషః సంబంధ ఉచ్యత ఇతి శాబ్దికాః స్మరంతి। శేషం కారకాదవశిష్టం సంబంధం కారకాద్యన్య ఇత్యుపపతంతి
రజకస్య వస్త్రం దదాతీత్యాదౌ చ పరిహర్తుమశక్యత్వాది। లక్ష్యాః। సంబంధో వస్త్రదానేన షష్ఠ్యర్థ ఇష్యతే। తంతు
లస్య శాబ్దికైః। నైతత్ స్వభావోక్తత్వవిత్యాదౌ తు కర్మకర్తృత్వాదికం కారకమేవ। ధాత్వర్థోపపాదకాః కేవలం న
కర్తృకర్మణోః। షష్ఠ్యుక్తా శేషే। గుణవిప్రతిపత్తిచ్చ కర్తా కారకం ప్రతి శేష ఏవ భిషక్ స్వశేషషష్ఠ్యాః। పత్న్యాస్యుక్త రా
న త్వే షష్ఠే వచనే మధ్యమం తల్లింగం। సాలక్ష్యే ఉపశు ఉతే ఇయం యా ప శేష వింత్యాదావపి పూర్వం తత్ స్మరతి వాకస్య
కారకస్య సంబంధస్య స్మృత ఇత్యాదావివక్షాయాం విశేషయోగే కారకాద్యపి షష్ఠ్యత్ర యోగ కృష్టస్య ప్రత్యయస్య
కరణే కర్మణ్యపి షష్ఠ్యుక్తా సాధ్యాస్య షష్ఠీ విధిః వక్తృవ్యతావశ విహారణాత్ ప్రతిపదా ఇత్యాది తత్త్వ ఉక్తవాక్యేభ్యో గుణా
దికర్మత్వం ప్రతి కారకాది క్రియా యోగం సాధకమ్యతే। అత ఏవ సామాన్యవృత్తి శాస్త్రప్రత్యయానాం దిత్యాదౌ శాస
నా సత్యపి సతి సప్తమ్యాం స్వామీ కారకాణ్యపి సంబంధం తాదృశాం తు తం। మంతేషు లోకే। భూత వేపథు ఇత్యాదౌ తు తథాపి
యాదృశం కరణం తాదృశం కారకం। ధాత్వర్థ [illegible] ఇత్యాది తపత్వాదృశమాత్రం ధనదండకేషు మధ్యమాం తలప
తాదృశా దిశం నగదాణాః [illegible] కర్తృ విషయ [illegible] ధాతుత్వం తత్ర వైశేషిక [illegible] విధిం వినా తత్పురుష సమాసవత్ తద్వర్ణ తావత్ =

= యాత ఏవ వ్రత యోగ కృష్టస్య విపాకనాశసంబంధ దర్శనాత్ షష్ఠీ షష్ఠీవిధిః అత ఏవ సామాన్య ఇకరణస్య వాక్య సప్తమ్యాశాసనాద్వివిధ్ర =
= యోగకృష్టస్య సామాన్యాదికరణ్యం దర్శయతి =

ప్రారంభం
శాస్త్రం
౪౮

= కర్మకర్త్రాదిసాధనం తత్త్వలక్షణం హేతుత్వమతలోహాశ్చ =

ఏవమప్రతిఘాతం తాదాత్మ్యేన సర్వత్ర తాదాత్మ్యప్రతిభానాం విశ్రాంతం యత్ర పరస్పరం సంబంధః సర్వశ్చ
శుంభానిత్యం తాం పరకారక విశిష్టం తావత్ తత విభాగ ఇవ యత్ర ॥=॥ కారకం విశిష్టత ॥=॥ ఉపాదానస్య
త్రి భావ కరణ ధారక [illegible] ॥ కర్త్రుపాదత్వః [illegible] కారకం ప్రతి తిర్యత ॥ ఉపాదానాదీనాం భావ
మూర్త్యు పాదాన తావత్ తత్ర యుక్తః కారకస్య షష్ఠీ ధర్మ వ్యవహారః ॥ తత్ర ఉపాదానస్య లక్షయతి ॥
త్రయాణాం ధర్మిణోయః సర్వధర్మః పంచవర్గ విగ్రహస్య యాం ॥ అనుభావ [illegible] కారకం తదుపాదానస్వరూపం
లక్షణం ॥ త్రయాణాం తద్ధర్మస్య ధాతు యద్ధా [illegible] పస్థాపయాం ద్రవ్యాధిష్ఠాన విగ్రహమాత్ర స్థపంచవర్గ =
యః సర్వధర్మాణాం భావయితుం శక్యః స తద్ధా తాం పస్థాపయం తావత్ త్రయాణాం యాం ఉపాదానత్వం యుక్తం
త్వేదృశ్య తత్తద్ధర్మ్యః పృష్ఠాపథిక విభాగానుసారం లపతక త్తతత్వ యద్యుక్తం ధాతూనాం పస్థాపయ
తత్ర పంచవర్గ పస్థాప్య విభాగః సర్వధర్మాణాం సర్వం తత్ సంబంధిక ప్రకార ఇతి స ఏవ తత్ర ఉపాదానత్వం
కపపర్యస్తాదివస్త్వాస్త్వతి పస్తుత్ర ఇత్యుపాదానం గాఢతాం తద్ధర్మం భిత్వా వరక వరి తత్ర పంచ =
పదార్థ ఇతి తద వ్యుపాదానత్వం సర్వత్ర ఇష్టం త్వతత్ వస్తుతః వరక పర తత్ర పంచపర్వధర్మ స్థాన తత్ర పర్యా [illegible]
సపర్వత్ర పంచవర్గం ప్రతి ద్వాభ్యాం వ్యాపి [illegible] ఇత్యాదీనాం యుక్తానాం ప్రత్యేకం తత్ సర్వ వశిష్ట తద్ధర్మాం [illegible]
ధర్మత్వం తద్ధర్మాణాం తత్ర పంచవర్గ విభాగ సాంపరం నామ కర్మకర్త్రాదిరూపం లక్ష్య యుక్త సంబంధి వస్థాం

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ॥

[illegible]

[illegible]

పరమేశ్వర ప్రవర్తిత [illegible] సంభవాత్ [illegible]

[illegible]

[illegible] తత్ర బాధః । [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] తత్ర బాధః । [illegible]

[illegible]

[illegible] తత్ర బాధః ॥ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] తత్ర బాధః । [illegible] తత్ర [illegible] ॥

[illegible] ॥

ప్రయుక్తృ పాంప ణాంమశ్రీవృత్తి వాక్యాకారకః తత్ర బాధకః । వస్తుకార్య త్రుప్యవతిభగః ఖండపదం ఖండలస్య హృత్త
థా మేంశర్థః । ప్రథమప్రకారే తత్ర పంచపదార్థ అభికరణశబ్దార్థయోః తాం నాశతాద్యయోతి । యత్ర ప్రకా
రం ప్రథమం వృత్యాదిసంబంధ అధికరణస్యైవ ఆపాదాన ఆఖ్యాత విభాగం కేవలం వస్త్వకార్యత్వ వృత్తి ప్రథమ ప్రకారే వ
దాఖండలస్య భగః ఖండలాని తావక్కారకస్తత్ర బాధకః । వస్తుకస్యా తదా శంకః । ఆఖండలః శక్రః । వస్తుకార్య ఆవిర్భ
త్తే తాదాదర ప్రకారేప యద్వశి తేషాం తాదృశభాగే శ్రోత్రవృత్తిస్యాత్ తవతి రథః । తత్రాంశ కరణాతాం యదాం సప్తమ్య
ప్తపదాం । ధవాం శబ్దవృత్తిరసు ఖండం [illegible] యతే ఘటశ్చ తాదృశ [illegible] ధాం తదా స్వాధికరణస్య యద్ధ్వంసాధిక
రణస్య యదసంబంధరూపసప్తమ్యర్థయ వృత్తిధ్వంసప్రతియోగిత్వం యద్వృత్తిత్వసతి తత్ర తస్య యత్ సంబంధరూపం
పఎక పాంచ తాదృశ ప్రతియోగిత్వం పదార్థస్య తత్త్వశ్చకత్వం । తథాపి ధ్వంసప్రతియోగిత్వ యః స్వాధికరణస్య యద్ధ్వంసాధి
కరణస్య యత్ సంబంధరూప వస్తు దుష్టఖండం తావక్కారకస్తత్ర బాధకః । [illegible] తిరకరో తన్న । ఉతదృశ తత్తాదృశ ప్రాగభావప్రతి
యోగిత్వం రూపమేవ ప్రవృత్తి పండుధాం తదర్థః । తత్రచ తిరోధానస్య వర్తమానాధికాలస్య వధిదృశాంగంతగేనాం
ప్రయోగాంశభాశిస్య తదృశ తత్తాదృశ కారక ప్రయోగః । కిం తృప్తశుచితే తాద్యధిః తత్ర భవిష్యత్కాలావధిద్వస్య
వ ప్రాగభావప్రతియోగి తదుచిత వర్తమానకాలావధిదృశ తదసంబంధవత్ । [illegible] తదవసాయం ప్రాంశ్చాతి త్రాంచ్య
తే తాదృశాంవభిప్రతియోగిత్వ వయసవసి తాంయాం ప్రాంప్తాలక్షణాదినా వర్తమాన [illegible] కాలావధిదృశ తదేవ ప్ర
త్యయతే । తదవర్తమానకాలావధికం । ప్రాగభావప్రతియోగిత్వ సమావ్యాప్తి వృత్తితావభావానాం ప్రాప్తిశ్చాత్

ప్రాంవరా
షష్ఠశక్తిప్రకా

౫౦

నాశం ప్రాప్నుతే తాదిప్రయోగస్య వ్యాపారతాప్రత్తేః । వర్తమానాభావికాలవృత్తిత్వాయోగ్యాః ప్రతియోగితం త
స్యసంభావిత్వాత్ [illegible] తాత్పర్యత్ । [illegible] తాదివిధాతు ధ్వంసస్యనాశస్య ప్రతియోగితం [illegible] వర్తమానాదిక్రియా
వస్థితం తిథా [illegible] । [illegible] తాదికాలప్రయోగః । ధ్వంసప్రతియోగికాలం [illegible] ప్రతి
యోగితం [illegible] [illegible] ప్రతియోగిత్వం వర్తమానాభావిత్వం [illegible]
వృత్తిత్వయోగ్యతా [illegible] తథా వర్తమానాభావవృత్తి [illegible] ధ్వంసప్రతియోగిత్వం [illegible] వృత్తిత్వ
[illegible] తాదిప్రయోగ [illegible] ధ్వంసప్రతియోగిత్వం [illegible]
[illegible] వృత్తిత్వం [illegible] ధ్వంసప్రాగభావయోః ప్రతియోగితా [illegible]
[illegible] తః సంగచ్ఛతే । [illegible] ప్రాగభావాదిప్రతియోగి [illegible]
[illegible] తాత్పర్య [illegible] [illegible] ప్రాగభావ [illegible]
[illegible] [illegible] ప్రతియోగిత్వ
[illegible] తత్ర [illegible]
[illegible] తాదిప్రయోగ [illegible] ప్రాగభావ [illegible] ప్రతియోగిత్వ
[illegible] తాదిప్రయోగ [illegible] ధ్వంసప్రతియోగిత్వం [illegible]
[illegible] భా
[illegible]

ఇత్యర్థమిత్యవిషత్రకారకేణ వృత్తిరసకూల వాక్య పారవాక్య కారకే స్తత్ర బాధః తథా విధః వృత్త్యనుకూలవా
పారక్ష్యస్య ధర్మ [illegible] ప్రపంచ [illegible] వాక్య [illegible] ఏవ । యత్ర [illegible]
ప్రతి [illegible]
[illegible] ప్రతి [illegible] వాక్య [illegible]
[illegible]
[illegible] తత్ర [illegible] వాక్య [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ప్రావరణ

శబ్దశక్తి

[illegible] సంప్రదానత్వ [illegible] బ్రాహ్మణా [illegible]
[illegible] బ్రాహ్మణా [illegible] ప్రతియోగి [illegible]
[illegible] సంప్రదానత్వం బ్రాహ్మణ [illegible] ప్రతియోగి [illegible] బ్రాహ్మణ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ప్రసంగః [illegible] సంప్రదాన [illegible]
[illegible] ప్రతియోగి [illegible] సంప్రదాన [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] బ్రాహ్మణ [illegible]
[illegible]

తద్ధర్మం పుత్రాభి [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

వేతనం ౬ [illegible]

[illegible]

[illegible]

తు ౨ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ప్రాంజల

పత్రికా

ప. ౧ ధావిధ విషయత్వ లక్షణాంశే తద్భిన్నత్వం తద్ధూమవత్త్వే తత్ర నిష్ఠాయాం ప్రకృత తత్ప్రకారక నిశ్చయ విషయతా స్వనిరూపక
విశేష్యతాసాంసర్గిక తత్త్రాయత్వాభావః । పర్వతే నిగమం తద్ధూమయ తత్ర తన్త్ర కుత్ర [illegible] ప్రకృత పక్షతిః। ద్వితీయ యత్ తదేవ తం ...
తత్తత్వం చ తద్ధూమవత్త్వ నిష్ఠ ప్రకారత్వ తం సంబంధి తత్ పక్షపదార్థ ప్రకృత తద్ధూమాకార నిశ్చయ సంబంధి ప్రకార
నిష్ఠ [illegible] త్వ నిరూపిత విశేష్యతాసాంసర్గిక తత్త్రాయత్వాభావః ధూమ తత్ర [illegible] విశేష్యతాభావ ప్రతియోగితావచ్ఛేదకః॥
సాధ్యాభావస్య । ధూమ తత్త్వ పక్షతావచ్ఛేదకతానిరూపిత తత్ర యత్ తద్ధూమాకార తద్ధూమవత్త్వ ప్రకారక నిశ్చయ ధూమ
ఋగా౬ నిశ్చయత్వ తత్త్వం చ తత్ ధూమధర్మః తద్ధూమవత్త్వ తత్త్వం [illegible] విషయ పక్ష తథా తత్ తద్ధూమవత్త్వ ధర్మః । పక్షతా
తత్ర అన్యత్ర తత్ర నిష్ఠ తత్ర ప్రత్యక్షం తత్ర తద్ధూమవత్త్వాః॥ ప్రత్యయాభావ ప్రత్యాక్ష తత్ర తద్ధూమ విశేష్యతా
నాం ధూమ తత్ర ధర్మః । తత్ర విశిష్ట వైశిష్ట్య సంబంధేన సంబంధ తత్ర యత్ర ప్రత్యక్ష ద్వయం తథా తత్ర తత్ తత్ర బాధః। పర్వత
పౌ ౫ గాం ప్రకృత విశేషణాతి తద్ధూమయ తత్ర అవ్యాపక వహ్నిః నిశ్చయ తత్ర ధర్మః తత్ర చ గాః విషయ తత్ర తద్ధూమ విషయ తద్ధాం గత
తత్ర విశేష్యతాయాః తత్ర గత ధూమ విషయ తథా తత్ర గత ప్రత్యయ పక్షతా తత్ తత్ర తత్ర బాధః । ప్రత్యక్ష ప్రతియోగి [illegible]
నాం తత్ర గత నాం తత్ర తద్ధూమ వహ్నిం పక్ష విశేష్యతావచ్ఛేదక లక్షణ ప్రత్యయం తత్ర నాం తత్ర ధర్మః తత్ర [illegible] తత్ర పక్షి
ప్రత్యక్ష తత్ర విశేషణ తత్ర నిష్ఠ పక్షతావచ్ఛేదక తత్ర తత్ర తత్ర బాధః । ప్రత్యయ [illegible] తత్ర తథా
ద్రవ్య ధూమ తద్ధర్మః తత్ర పక్షత్వ విషయ తత్ర లక్షణం సంప్రకారక తత్ తద్ధూమవత్ బాధ తత్ర విషయ తత్ర పక్షత్వ

[redacted] । [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] కారకం [illegible] । [illegible] విభక్తి [illegible] తాదర్థ్యే [illegible]

[illegible] కారకాణాం [illegible] విభక్తి [illegible]

[illegible] వ్యా|౨

[illegible] సంబంధ [illegible] కారక [illegible]

[illegible]

ద్వితీయా ౧ శ్రీసాధు తపాదె

[illegible]

గ్రామం
శబ్దశక్తేః

౫౪ తాన తాప్యగ్నసంగతిరితి । తద్గ్రామాదేః గ్రామత్వధర్మ తావచ్ఛేదకీభూత తక్ష లాంగలయోశ్చ వర్తావ త్తాద్గ్రామసంగత్య
తితావ యోః పతః ప్రయోగాపత్తేః । విశిష్టత్వ వద్ధత్రి యోః యోః పాక తత్వ తత్సాధ్యవత్ తన్నివృ [illegible] త్తావపి తృష్ణ
సవత వాం యోయాం దిరాంగ్నా తాప్యదివృత్తి తాప్యసంభవే తస్మాత్ప్యంపవతి తం దులబిం తాపితా తథాంపు ప్రతీకారా
౪ ఘ వృత్తం [illegible] లాంవ్యవయోర్విభాగత్ర భిదస్త్రవ విశిష్టత్తి తాప్యదితి । మ తుత్వం మ ప్రభాస తత్తు తపుత్ర విషయతాప
యోర్వవస్థాభాస ప్రఘట ష్ఠం విశేషు తపం అవచ్ఛేదపవసంబంధ నవృ వర్త్య [illegible] ప్లుతత్వ తితత్రాపి తకివాధిక ఆసు ౫
రణ తాంగావకారక । తృతీయ ఘటతవంభాస తత్తు తాదృశా తద్ధరాంవి తత్వ వవృఘ [illegible] పఢ తపం శాంగాత్తతాపు
దం విశేషు తారయాం పః గప్త పవ్యధార్గ కధా తవర్గ అన్వైతి ఘటం పటయోంస్తత్ర్యాం పృగా త్రవయాంస్థ వైవి తాదృశత్వ
యోగాపత్తేః పరం త్వవిశ్లేయోః ధర్మ పట తప్రకారక తప ఎవ అవచ్ఛేదక తప సంబంధేయ యద్ధాంచి సుఖర్మ యోయాంః
వింథా అగ్ని యోపికేష్ తిస్తద్ధాం వృష్టవతి । అధికరణావదసపశక్య తావచ్ఛేదకం త్వేసంబంధవయాంత్రంఘటాంతాప్యత్త
నస్తధికరణ తావత్త్రేః । వృత్తి యోయాంవర్క సంబంధస్త ధితపబిక । ఘటం దాందో [illegible] పదరాం [illegible] రివబదాంచాంవిశేషుం దాంద
వధికరణ తావత్త్రేః । వృత్తి యోయాంవర్క తవస్య అధికరణ తావచ్ఛేదక తెప పయోర్వ సంగావ్యాప్య తయోతాని రయాం
వకత్వం । తలప్రావ్య యోః అధికరణ తానిరూపక తేవసవాం ఆధేయతాతావ పరసపరాశ్రయప్రసంగాత్ పరం తు
ఆధేయ తావచ్ఛేదకధర్మాం త్రతయవ అధికరణతపం తద్వైశిష్ట్యం సవసపసపావాధికరణ తావత్త్రేః కిం తాప్యధీయభా

బాంగక్షైవ ప్రతీత్యుగ గమ్యత్వరూపత్వాదిసాదృశ్యం తేన ద్వితీయ అధికరణానాం త్రైవిధ్యమేవ అఖండత్వే తస్య గమ్యకధర్మాన్వి
ష్టస్య అధికరణత్వం లాఘవాదిత్యాశయేనోక్తం। ఇదం చ తృతీయేషు సాధికరణేషు తుల్యం తత్ర ప్రయోగాణాం పత్తౌ। అ
ఖండత్వాభావే పక్షాభావే తత్త్వాపి అధికరణత్వం భిన్నం వ అన్యథా తద్ద్వయోరపి తత్తత్సాధికరణానాం ష
ట్కత్వాదిరవినాశగుణాపత్తిరిత్యాన్యస్య విస్తరః॥ ౨॥ కర్మత్వసామాన్యం లక్ష్యం యతి యగంత్ర ధాతోరర్థాంశయుక్తం
౫ స్వార్థే అనుభావయతి। యత్ర స్వాంశకర్మత్వాంశావచ్ఛేదకాంశం కర్తృనిష్ఠం తథా। యథా గంత్ర స్వయం గచ్ఛతి గ్రామం తత్ర సంస్థితి
ష్ఠాం యత్ర సార్థక్యం విషయం యయం ప్రాప్తవ్యార్థం అనుభావయతి తత్ర సంయోగాత్ తథా తత్ర సంయోగస్య తత్త్వాత్ తత్త్రయం=
యోగాంశః తిష్ఠతః కర్మణావిశిష్టః కర్మత్వం సామాన్యం కారకమితి తదర్థః। గ్రామం గచ్ఛతి ఇత్యత్ర గమనస్య ఫలం
స్థావరం యత్సంయోగరూపం తత్సంబంధి తత్త్వసంస్థావయవసంయోగ ఏవ తత్ర గతిత్రయం యత్ర: [redacted]
ఉ అధోగా [redacted] సంబంధితత్వసంబంధి తత్త్వసంస్థావయవసంయోగ ఏవ అన్యయః తత్తద్వ్యాపారాదివిభాగాం తథా। తథా తదర్థతాం=
వక్షి కృత్యమ తదర్థనిష్ఠ ఫలసంబంధి కర్మవిశిష్ట తత్ర తాత్పర్యం యతాం తు సాకాంక్షం త్వాత్ అతఃసంయోగఏవ తత్రగతిత్రి
ధరూః౨ యయం యయం కర్మత్వం గమనకర్తుం గత్యాదివ్యాపారస్య సంయోగః। గమనతైరధః సమయప్రయోగాదౌ కర్మత్వమిహాంగ
స్వాంశ విభాగరూప తల్లక్షణం కర్తృత్వం తథా తదర్థసంబంధవ్యాపారత్వం కర్తృత్వాభిధమితి తద్వ్యాపారః॥ గుణైత్రక
తర్ధాన్యగమనశబ్దసంయోగసంప్రయుక్తం తత్ర తద్వ్యాపారగమనతైవిత్రైత్ర తత్ప్రయోగసంబంధసాధ్యత్రిర్థ
సంయోగసంబంధి తత్త్వసంప్రతియోగి తత్త్వసంబంధైనైవ తథా తదర్థగతిః సాకాంక్షత్వైత్రకర్తృ
౪ కర్మత్వం తు విభాగాదిః తేనేతరా

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible] [redacted] [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
౨౦యా [illegible] యా
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]